

Vári Sára

Kína fejlesztési együttműködése Afrikával

Világgazdasági Intézet

Témavezető:

Prof. Simai Mihály

akadémikus

© Vári Sára

BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM

Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola

Világgazdasági alprogram

Kína fejlesztési együttműködése Afrikával

Doktori értekezés

Vári Andrea Sára

Budapest, 2016

Tartalomjegyzék

Ábrák és táblázatok jegyzéke	6
Alkalmazott rövidítések jegyzéke.....	7
1 BEVEZETÉS.....	9
2 MÓDSZERTAN.....	17
2.1 Az AidData adatbázis hiányosságai, használatából adódó nehézségek	22
2.2 Az AidData adatbázis előnyei, használatából adódó nyereségek.....	24
2.3 Az AidData és más adatbázisok felhasználása	25
2.4 Az elemzéshez felhasznált statisztikai módszerek	27
3 A KÍNAI FEJLESZTÉSI EGYÜTTMŰKÖDÉS ELMÉLETI ÉS TÖRTÉNETI HÁTTERE	28
3.1 A fejlődő világ, Kína és a nemzetközi fejlesztési együttműködés szerepe a XXI. század elején	28
3.2 A kínai fejlesztési együttműködés a nemzetközi kapcsolatok elméleteinek tükrében	42
3.3 A fejlesztési együttműködés világgazdasági kontextusa és szerepének változása a nyugati országokban, illetve Kínában	46
3.4 A fejlesztési együttműködés háttérében álló motivációk	54
3.5 A fejlesztési együttműködés szerepe a kínai külpolitika és külgazdasági politika alakulásában (1953-2011).....	58
3.5.1 A politikai, ideológiai segélyezés időszaka (1953-76)	59
3.5.2 A gazdasági modernizációt és fellendülést szolgáló külpolitika időszaka, a segélyezés visszaszorulása (1977-1996)	67
3.5.1 A gazdasági terjeszkedést és piacszerzést szolgáló fejlesztési együttműködés időszaka (1990-es évek végétől napjainkig)	71
4 A KÍNAI FEJLESZTÉSI EGYÜTTMŰKÖDÉS ELEMZÉSE AFRIKÁBAN A 2000-2011 IDŐSZAKBAN	78
4.1 Afrika gazdasági és társadalmi fejlődése a 2000-2011 időszakban	78
4.2 Kína és Afrika kereskedelmi, beruházási és fejlesztési együttműködési kapcsolatai a 2000-2011 időszakban	82
4.2.1 Kína és Afrika kereskedelmi kapcsolatai a 2000-2011 időszakban	83
4.2.2 Kína és Afrika beruházási kapcsolatai a 2000-2011 időszakban.....	93
4.2.3 Kína és Afrika fejlesztési együttműködési kapcsolatai a 2000-2011 időszakban	97
4.3 Összefüggések Kína és Afrika kereskedelmi, beruházási és fejlesztési együttműködési kapcsolatai között a 2000-2011 időszakban.....	118
5 KÖVETKEZTETÉSEK	131
A témakörrel kapcsolatos saját publikációk jegyzéke	148

Ábrák és táblázatok jegyzéke

1. ábra: Globális jövedelmi különbségek alakulása (1950-2007)	31
2. ábra: A kínai segélyek időbeli alakulása.....	59
3. ábra: A reál GDP növekedési rátája Afrikában.....	79
4. ábra: A reál GDP növekedési rátája Afrikában évtizedes átlagban	79
5. ábra: Az olajár alakulása az ezredfordulót követően	80
6. ábra: Kína külkereskedelme Afrikával.....	84
7. ábra: Kína főbb behozatali termékei Afrikából.....	85
8. ábra: Kína faimportja Afrikából.....	87
9. ábra: Kína legnagyobb afrikai importpartnerei	87
10. ábra: Kína olajimportja Angolából.....	88
11. ábra: Kína főbb exporttermékei Afrikába	90
12. ábra: Kína legnagyobb afrikai exportpartnerei	91
13. ábra: Kínai működőtőke áramlás Afrikába (2003-2011)	95
14. ábra: Kína Afrikába irányuló segélyei (2000-2011)	99
15. ábra: A legtöbb kínai segélyben részesülő 15 partnerállam (2000-2011).....	100
16. ábra: Kína 10 legnagyobb afrikai fejlesztési együttműködési partnerének részesedése a kínai segélyekből (2000-2011)	102
17. ábra: Az OECD DAC közösség 10 legnagyobb afrikai fejlesztési együttműködési partnerének részesedése a DAC tagállamok összesített segélyeiből (2000-2011).....	102
18. ábra: Az egyes partnerállamok részesedése az OECD DAC tagállamok, illetve Kína segélyeiből (2000-2011).....	104
19. ábra: A kínai segélyek részaránya a partnerállamba beérkező összes segélyből	107
20. ábra: Kína olajimportja Egyenlítői-Guineából.....	108
21. ábra: Kína faimportja Egyenlítői-Guineából.....	110
22. ábra: A kínai segélyek szektorális megoszlása értékük alapján.....	116
23. ábra: A kínai segélyek szektorális megoszlása projektszám alapján	117
24. ábra: A kínai segélyprojektek átlagos nagysága szektoronként.....	118
1. táblázat: A donor államok segélypolitikai céljainak csoportosítása	56
2. táblázat: A kínai segélyallokáció és a kereskedelem megoszlására vonatkozó korrelációs mátrix.....	120
3. táblázat: A kínai mezőgazdasági segélyallokáció és a mezőgazdaság-import megoszlására vonatkozó korrelációs mátrix	121
4. táblázat: A kínai közlekedési szektorbeli segélyallokáció és a közlekedési eszköz- kereskedelem megoszlására vonatkozó korrelációs mátrix	125
5. táblázat: A kínai telekommunikációs segélyallokáció és a telekommunikációs eszközök kereskedelmének megoszlására vonatkozó korrelációs mátrix.....	128

Alkalmazott rövidítések jegyzéke

Rövidítés	Angol név	Magyar név
COMESA	Common Market for Eastern and Southern Africa	Kelet- és Dél-afrikai Közös Piac
EPZ	Export Processing Zone	exportra termelő különleges gazdasági övezet
EU	European Union	Európai Unió
FDI	Foreign Direct Investment	közvetlen külföldi befektetések
FOCAC	Forum on China-Africa Cooperation	Kína-Afrika Együttműködési Fórum
GDP	Gross Domestic Product	bruttó hazai termék
GNI	Gross National Income	bruttó nemzeti jövedelem
GNP	Gross National Product	bruttó nemzeti termék
HDI	Human Development Index	emberi fejlődési index
IMF	International Monetary Fund	Nemzetközi Valutaalap
KKP		Kínai Kommunista Párt
KNK		Kínai Népköztársaság
LDC	least developed country	legkevésbé fejlett ország
MDG	Millennium Development Goals	millenniumi fejlesztési célok
MOF	Ministry of Finance	Pénzügyminisztérium (Kína)
MOFCOM	Ministry of Commerce	Kereskedelmi Minisztérium (Kína)
NBCS	National Bureau of Statistics of China	Kínai Nemzeti Statisztikai Hivatal
NGDO	Non-governmental development organization	nemzetközi fejlesztéssel foglalkozó nem kormányzati szervezet
NGO	non governmental organization	nem-kormányzati szervezet
OA	Official Assistance	hivatalos támogatás
ODA	Official Development Assistance	hivatalos fejlesztési támogatás
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development	Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezete
OECD DAC	OECD Development Assistance Committee	OECD Fejlesztési Támogatási Bizottsága
OOF	Other Official Finance	egyéb hivatalos támogatás
PRSP	Poverty Reduction Strategy Paper	szegénységcsökkentési stratégiai keretterv
SADC	Southern African Development Community	Dél-afrikai Fejlesztési Közösség
SPI	Social Progress Index	társadalmi haladás index
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development	ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája
UNDP	United Nations Development Program	Egyesült Nemzetek Fejlesztési Program
WB	World Bank	Világbank
WTO	World Trade Organization	Világkereskedelmi Szervezet

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretném megragadni az alkalmat, hogy köszönetemet fejezzem ki mindazoknak, akik értekezésem elkészítéséhez hozzájárultak.

Mindenekelőtt szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, Simai Mihály professzor úrnak értékes szakmai tanácsaiért, iránymutatásaiért és türelméért.

Köszönöm a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Intézetének és a Világgazdasági Tanszéknek, hogy támogatta a munkámat. Külön köszönet illeti Kardosné Kaponyi Erzsébetet, Benczes Istvánt és Blahó Andrást, amiért elláttak szakmai tanácsokkal, kitartásra biztattak és egyengették utamat.

Köszönöm értekezés-tervezetem bírálóinak, Fodor Erikának, Kiss Juditnak és Szent-Iványi Baláznak, valamint a bizottság többi tagjának hasznos útmutatásait, értékes hozzászólásait, észrevételeit.

Az értekezés, illetve előzményeinek alakulását szakmai tanácsaival és meglátásaival nagyban segítette Koltai Vera, Paragi Beáta, Rosta Miklós, Szunomár Ágnes és Tólas Barna, hálás vagyok nekik önzetlen segítségükért. Köszönettel tartozom Ligeti Anna Sárának a statisztikai elemzésekhez nyújtott szakmai támogatásért.

Külön köszönet illeti Csehné Nárai Szilviát, Varga Esztellát és Vizi Dórát türelmükért és kedvességükért.

Végül, de nem utolsósorban köszönettel tartozom családomnak, különösképpen férjemnek, szüleimnek és gyermekeimnek a szeretetért, türelemért és támogatásért, amit tőlük kaptam.

1 BEVEZETÉS

„Kína 30 évvel a reformot és nyitást követően rendelkezik mindazzal a technológiával, felszereléssel, szakképzett munkaerővel és tőkével, amellyel Afrikának segíteni tud a fenntartható önálló növekedésben. Emellett Kína politikailag erősen elkötelezett abban, hogy támogassa Afrikát a fejlődésben. Kínának és Afrikának kölcsönösen szükségük van egymásra és kölcsönösen kiegészítik egymást, és most ritka történelmi lehetőség adódott, hogy együttműködve fejlődjenek tovább.” Ezekkel a szavakkal nyitotta meg a Kína-Afrika Együttműködési Fórum 6. csúcstalálkozóját Hszi Csin-ping (Xi Jinping), a Kínai Népköztársaság¹ elnöke 2015 decemberében a dél-afrikai Johannesburgban. Az együttműködésen és a kölcsönösségen alapuló fejlődés hangsúlyozása, vagyis annak nyílt kimondása, hogy Kínának is ugyanúgy szüksége van Afrikára saját fejlődéséhez, mint Afrikának Kínára, olyan sajátosság, amely markánsan megkülönbözteti a kínai fejlesztési együttműködési szemléletet más donorokétól². Kína valóban rendelkezik a szükséges technológiával, tudással és tőkével, amellyel az afrikai államok nagy részét segíthetné a fejlődésben, és úgy tűnik, Kína képes és hajlandó ezt meg is osztani. Mire van azonban Kínának szüksége? Miért fontos neki Afrika? Olaj, nyersanyagok? Saját termékei számára felvevőpiaci lehetőségek? Jó hozamokat produkáló befektetési lehetőségek?

Kína globális súlya megkérdőjelezhetetlen, politikai-gazdasági-katonai nagyhatalmi ambíciói erősek. Az elmúlt ötven évben látványos társadalmi-gazdasági fejlődésen, modernizáción ment keresztül és a XXI. század elejére a világ ipari műhelyévé vált. Korábbi izolációs politikájától eltérően aktív részesévé vált a nemzetközi politikai-gazdasági életnek, a világgazdaság és a világpolitika megkerülhetetlen szereplője lett (Szunomár 2012, Tálás 2012, Vámos 2006), az ezredforduló óta pedig egyre szorosabb partnerséget alakít ki az afrikai országokkal.

Az ezredforduló óta Kína egyre markánsabb donorszerepet tölt be a nemzetközi fejlesztési együttműködési rendszerben is. A fejlesztési rezsimben azonban nem számít új játékosnak, hanem ún. “újra felemelkedő” (re-emerging) donornak tekinthető, a hidegháborús időszakban ugyanis aktív szereplője volt az akkori segélyezési rendszernek. Az 1960-as évekbeli segélyezőből az 1980-90-es évekre Kína a világ egyik

¹ A továbbiakban: Kína.

² A fejlesztési együttműködés (development co-operation) intézménye a hivatalos szereplők adott normák mentén zajló együttműködése, amelynek során a fejlettebb, donor országok bizonyos célok elérése érdekében egyoldalúan különböző erőforrásokat – pénzt, technológiát, árut, know-how-t – biztosítanak partnereiknek. Ezen erőforrásokat nevezzük fejlesztési támogatásoknak vagy fejlesztési segélyeknek.

legjelentősebb partnerállamává vált, majd a XXI. század elejére újra donorszerepbe került. Ebben a megújult kínai fejlesztési együttműködésben Afrika súlya felértékelődött (Fodor 2008), Kína stratégiai partnerének tekinti a fekete kontinenst, és segélyeinek közel fele is e kontinensre áramlik.

Afrika ezredfordulót követő felértékelődésének több oka is van. A Boston Consulting Group globális stratégiai tanácsadó cég Afrikát „a Föld utolsó hatalmas növekedési potenciállal rendelkező terület”-ének nevezi. Afrika piaci vonzerejének és dinamikus növekedése zálogának a növekvő nyersanyagáron túl a fiatal, egyre bővülő és egyre jobban képzett munkaerőt, a fizikai és digitális infrastruktúra folyamatos fejlődését, valamint a politikai stabilitás és a kormányzás javulását tartja. Ezen tényezők egy felemelkedő középosztályt is eredményeznek, amely növekvő rendelkezésre álló jövedelemmel jelenik meg a fogyasztói piacon.

Mivel Kína a nemzetközi donorközösség fontos szereplőjévé vált, valamint a kínai fejlesztési együttműködés számottevő szerepet játszik egyes afrikai államok finanszírozási forrásai között, ezért szükség van annak megértésére, hogy melyek a kínai segélypolitika céljai, sajátosságai.

A disszertáció hozzáadott értéke a szakirodalomhoz

Az elmúlt években Kína megújult fejlesztési együttműködési tevékenysége egyre inkább a kutatók fókuszába került és nagy számban születtek a kínai segélypolitikát elemző tanulmányok. Mivel azonban a kutatók számára a közelmúltig nem állt rendelkezésre szisztematikus, módszertanilag koherens statisztikai adatbázis a kínai segélyekről³, ezért a kutatások nagy részében kvalitatív módszereket alkalmaztak (Bräutigam 2009, Bräutigam 2011, Davies 2007, Glosny 2006, Kjøllesdal 2007, Kobayashi 2008, Kondoh *et al.* 2010, Kondoh *et al.* 2011, Kragelund 2011, Lancaster 2009, Lum 2009, Reilly 2013, Saidi - Wolf 2011, Shimomura - Ohashi 2013, Zhang - Gu - Chen 2015). A kutatások jellemzően nyilvánosan elérhető adatok, terepmunka, illetve szakértői interjúk alapján elemezték a kínai segélyallokációt. Egyes kutatók összehasonlító elemzésekben vetették

³ Kína fejlesztési együttműködési tevékenységének kvantitatív elemzése meglehetősen nehéz vállalkozás. Nehézségét az adja, hogy Kína segélyeinek volumenéről nem állnak rendelkezésre megbízható adatok, mivel egyrészt a kínai kormány államtitoknak tekinti a segélyek nagyságát, másrészt nem határozott meg pontos definíciót arról, hogy mit tekint segélynek.

össze a kínai és más – hagyományos vagy új - donorok tevékenységét (Glosny 2006, Kondoh et al. 2010, Kondoh et al. 2011, Lum 2009, McCormick 2008, Reilly 2013), mások különböző földrajzi régiókban készült esettanulmányok (Brant 2013, Brant – Dornan 2014, Li et al. 2014, Reilly 2012, Tan-Mullins – Mohan – Power 2010) alapján vontak le következtetéseket. A segélyezés motivációit vizsgáló kutatók jelentős része (pl. Brautigam 2009, Kobayashi 2008, Reilly 2013) arra a következtetésre jutott, hogy elsődlegesen gazdasági érdekek és piacszerzési célok állnak a megújult kínai-afrikai fejlesztési együttműködés háttérében. Vannak, akik szerint a gazdasági érdekek mellett még stratégiai diplomáciai célok – elsősorban Tajvan ellensúlyozása – is a kínai segélypolitika motivációi közé tartoznak (pl. Brautigam 2009). Számszerű adatként 2011-ig különféle becslések léteztek a kínai segélyek nagyságáról (Brautigam 2009, Davies 2007, Glosny 2006, Lancaster 2009), 2011-ben pedig az Államtanács által közzétett első, segélyezésről szóló Fehér Könyv adott irányvonalakat a kínai segélyek alakulásáról és megoszlásáról. Kvantitatív elemzés ebben az időben alig készült. A kisszámú elemzés készítői különböző becslésekre, illetve az elérhető nyilvános adatokra⁴ alapozták segélyallokációs számításaikat. Ide tartozik Axel Dreher és Andreas Fuchs (2011) kutatása, akik kvantitatív módszerekkel kerestek választ arra a kérdésre, hogy a kínai segélyallokáció motivációi hogyan viszonyulnak a nyugati donorokéhoz. Az 1956-2006 időszakot vizsgálva arra a következtetésre jutottak, hogy a kínai segélyallokációban ugyan fontos szerepet játszanak a gazdasági és politikai megfontolások – azon országok több segélyt kaptak, akik együtt szavaztak Kínával az ENSZ Közgyűlésén és azok, akik nem ismerték el Tajvant -, a nyugati donorokéval összehasonlítva azonban a politikai szempontok figyelembe vétele nem lényegesen erősebb. Elemzésükben azt is kimutatták, hogy a kínai segélyallokáció független a partnerország politikai berendezkedésétől, illetve a “jó kormányzás”-tól, és szempont ugyan, de nem domináns a természeti erőforrásokkal való ellátottság is.

Az első, részletes, statisztikai számításokhoz felhasználható adatokat az AidData - elsősorban afrikai országokba irányuló - kínai segélyeket tartalmazó adatbázisának 2013-as megjelenése hozta el⁵. Ezt követően számos olyan tanulmány született Kína

⁴ Így például a Kínai Kereskedelmi Évkönyvben megjelent adatokra, a CIA, és az OECD jelentéseiben megjelent adatokra, és az ENSZ Világélelmzési Program (WFP) élelmiszersegélyeire vonatkozó adatbázisra.

⁵ Az AidData adatbázis az első részletes segélyallokációs kutatás eredményeként született meg 2013-ban három amerikai kutatóintézet – a College of William & Mary, a Development Gateway és a Brigham Young Egyetem - gondozásában.

ezredfordulót követő afrikai segélyezéséről, amelyek kvantitatív módszerekkel elemezték a kínai segélyezés különböző aspektusait (Amusa - Monkam - Viegi 2016, Dreher - Fuchs - Hodler et al. 2015, Dreher - Fuchs - Parks et al. 2015, Li 2015). Kafayat Amusa, Nara Monkam és Nicola Viegi (2016) kutatásukban Kína Fekete-Afrikával való fejlesztési kapcsolatát vizsgálták és azt találták, hogy a partnerország bizonyos gazdasági és politikai jellemzői - a nagyobb egy főre eső jövedelem, a nagyobb népesség, a politikai stabilitás, a nagyobb kínai exportérték, valamint a természeti erőforrásokkal való ellátottság - pozitív hatással vannak a kínai segélyallokációra, amiből azt a következtetést vonták le, hogy a kínai segélyezés elsődleges motivációja a piacszerzés. Axel Dreher, Andreas Fuchs, Roland Hodler, Bradley Parks, Paul Raschky és Michael Tierney (2015) arra voltak kíváncsiak, hogy a kínai segélyek mennyiben járultak hozzá az éppen hatalmon levő afrikai vezetők saját politikai vagy személyes érdekeinek megvalósításához. A projektadatok földrajzi kódolásának segítségével azt vizsgálták, hogy több kínai segély áramlik-e az afrikai politikai vezetők szülővárosába, illetve azon etnikai csoportokhoz, amelyekhez a vezetők tartoznak. A kutatás eredményeként arra jutottak, hogy a politikai vezetők szülővárosa lényegesen több segélyben részesült, mint más földrajzi területek, az etnikai hovatartozás azonban nem befolyásolta a kínai segélyek irányát. Axel Dreher, Andreas Fuchs, Bradley Parks, Austin Strange és Michael Tierney (2015) kutatásukban azt vizsgálták, hogy van-e különbség Kína Afrikába irányuló hivatalos fejlesztési jellegű támogatásai, illetve az egyéb hivatalos jellegű támogatások motivációi között.⁶ Adatelemzésükből a kutatók arra a következtetésre jutottak, hogy a kedvezményesebb feltételekkel nyújtott hivatalos fejlesztési jellegű támogatások allokációját elsősorban külpolitikai motivációk vezérlik, míg az egyéb hivatalos jellegű támogatások megoszlását a gazdasági érdekek magyarázzák jobban. Hasonló eredményekre jut Jia Li (2015) is.

Dolgozatunkat Kína afrikai piacszerzési⁷ érdekeinek és stratégiáinak részletesebb megismerése, megértése motiválta, ezért új szempontokkal kívánunk hozzájárulni a fenti elemzésekhez. A dolgozat egyediségét és a hazai, illetve nemzetközi szakirodalomhoz való legfőbb hozzáadott értékét egyrészt az adja, hogy a kínai segélyallokációt nemcsak országokénti bontásban, hanem szektoriális szinten is elemezzük. Másrészt, a szektoriális segélyallokációt szektoriális kereskedelmi, illetve szektoriális beruházási

⁶ A hivatalos fejlesztési jellegű támogatások (ODA-like), illetve az egyéb hivatalos támogatások (OOF-like) pontos definícióit lásd a 2.2 fejezetben.

⁷ Piacszerzés alatt egyrészt a kínai termékek/technológiák/know-how exportpiacát, másrészt a nyersanyag beszerzési piacokat is értjük.

adatokkal összefüggésben vizsgáljuk, így kísérünk meg pontosabb következtetéseket levonni Kína piacszerzési motivációival kapcsolatosan.

A disszertációban megfogalmazott hipotézisek

Kutatásunk során abból a feltételezésből indulunk ki, hogy Kína fejlesztési segélyezésének egyik célja a piacszerzés, és Kína részben azért nyújt segélyeket afrikai partnerállamainak, hogy a fejlődő piacokért folytatott nemzetközi versenyben előnyökhöz jusson más versenytársakkal szemben. Arra teszünk kísérletet, hogy empirikusan kimutassuk, van-e összefüggés a kínai segélyallokáció és a kereskedelmi, illetve beruházási kapcsolatok intenzitása között. Amennyiben van ilyen összefüggés, úgy feltárjuk a kapcsolat jellegét, és arra a kérdésre keresünk választ, hogy szektoriális szinten is megfigyelhető-e összefüggés a fenti területek között.

Ennek érdekében a következő hipotéziseket fogalmazzuk meg:

1. A kínai-afrikai fejlesztési együttműködés keretében Kína segélyallokációja során előnyben részesíti azokat a szektorokat, amelyekben intenzívebbek a *kereskedelmi kapcsolatok*; illetve
2. A kínai-afrikai fejlesztési együttműködés keretében Kína segélyallokációja során előnyben részesíti azokat a szektorokat, amelyekben intenzívebbek a *beruházási kapcsolatok*.

A dolgozatban első részében röviden áttekintjük, hogy milyen főbb változások történtek a fejlődő világban a XXI. századra, és a szegénységgel összefüggő globális problémák megoldásában milyen szerepe van a nemzetközi fejlesztési együttműködésnek. Ezt követően a kínai fejlesztési együttműködést vizsgáljuk egyrészt a nemzetközi kapcsolatok elméleteinek tükrében, másrészt a segélyezés világgazdasági kontextusában, végül a segítségnyújtás motivációinak vonatkozásában. Áttekintjük a kínai fejlesztési partnerség történetét 1953-tól napjainkig, majd bemutatjuk azokat a trendeket, hangsúlyeltolódásokat, amelyek Kína afrikai segélypolitikájában az elmúlt évtizedek során megfigyelhetők.

Kvantitatív elemzésünk során megvizsgáljuk, hogyan alakult Kína afrikai segélyallokációja, mely országoknak van kiemelt szerepük a kínai segélypolitikában, illetve mely országok gazdaságában a legnagyobb a kínai fejlesztési források súlya.

Górcső alá vesszük, hogy milyen a fejlesztési és a kereskedelmi, valamint a fejlesztési és a beruházási partnerségi együttműködések viszonya, és van-e számszerűsíthető összefüggés e területek között.

A disszertáció körülhatárolása, felhasznált források

A nemzetközi fejlesztési együttműködésnek és segélyezésnek meglehetősen kiterjedt, multidiszciplináris szakirodalma van. A közgazdaságtan, a politikatudomány, a politikai gazdaságtan, a szociológia és a filozófia eltérő módszertanok mentén elemzik és értékelik a segélyezést. Kutatási kérdésünk megválaszolásában a közgazdaságtani és politikai gazdaságtani megközelítést tartjuk relevánsnak, így jelen disszertációban ezen tudományterületek szakirodalmi áttekintésére és módszertani eszközeinek használatára fókuszálunk.

A disszertáció időbeli és térbeli dimenziói meglehetősen pontosan lehatárolhatók: elemzésünk Kínának a 2000-2011 időszak során 49 afrikai országgal folytatott fejlesztési együttműködésére, valamint a fejlesztési együttműködési kapcsolatok és a kereskedelmi, illetve beruházási kapcsolatok közötti összefüggéseinek vizsgálatára terjed ki. Bár, sem Kínát, sem Afrikát nem lehet homogén egységnek tekinteni, dolgozatunkban az átfogó kép érdekében mégis sok helyen használjuk ezt az egyszerűsítést, részletes kvantitatív elemzésünk során viszont az egyes országokat választottuk vizsgálati egységnek. Ily módon jelen disszertációban nem tudtuk figyelembe venni és megvizsgálni, hogy Afrika heterogén egységei szempontjából a kínai jelenlét más és más lehetőségeket és problémákat jelent, amely eltér országonként, szektoronként és csoportonként, valamint azt sem, hogy a kínai kormány, az egyes állami és magánvállalatok, illetve az afrikai országokban élő kínaiak érdekei sem esnek mindig egybe.

Terjedelmi korlátok miatt számos, a témához kapcsolódó részterület elemzésére és értékelésére nincs módunk. Így például a nem hivatalos, azaz a nem állami szereplők – egyetemek, nem-kormányzati szervezetek (NGO-k), egyházak stb. – fejlesztési együttműködési tevékenysége jelen dolgozat vizsgálati körén kívül esik, annak ellenére, hogy a nem hivatalos úton történő adományozás jelentős szerepet tölt be a szegények

helyzetének javításában⁸. A dolgozat a donoroldalról, vagyis Kína szempontjából vizsgálja a segélypolitikát, így a segélyekkel összefüggő, a partneroldalt érintő összefüggések – például a segélyek hatékonyságvizsgálata által felvetett közgazdasági kérdések - is a disszertáció keretein kívül esnek.

A kínai fejlesztési együttműködésről készült elemzésünk alapvetően háromféle forrásra támaszkodik. Egyrészt, feldolgozzuk a Kína fejlesztési együttműködési tevékenységével, segélypolitikájával foglalkozó tudományos irodalmat. Ez jellemzően angol nyelvű, nyugati szerzők kutatásait, tanulmányait foglalja magában, de vizsgálatunk kiterjed az angol nyelven elérhető kínai szakirodalomra, valamint a magyar sinológusok, illetve Kína és a fejlődő országok relációját vizsgáló kutatók munkáira is. A dolgozat másik forrását nyilvános dokumentumok elemzése, vagyis a kínai segélypolitika alakulásában szerepet játszó nyilatkozatok, stratégiák, jelentések feldolgozása képezi. Az elemzés kiterjed egyrészt a kínai hivatalos szervek által kiadott dokumentumokra, jelentésekre, nyilatkozatokra, másrészt külső – így például nemzetközi szervezetek, civil szervezetek, és a partnerországok által készített – is. Harmadszor, a kínai segélypolitika elemzéséhez alapvető fontosságúnak tekintjük a rendelkezésre álló statisztikai adatok feldolgozását. A statisztikai elemzésnek korlátot szab, hogy a segélyek volumenéről nem állnak rendelkezésünkre megbízható adatok, mivel egyrészt a kínai kormány államtitoknak tekinti a segélyek nagyságát, másrészt nem határozott meg pontos definíciót arra, hogy mit tekint segélynek. Részben ezzel magyarázható a Kína-Afrika segélyezési kapcsolatok kvantitatív elemzésének időbeli lehatárolása, mivel a kutatási időszakunk során elérhető egyetlen részletes adatbázis, amelyből segélyallokációs elemzés készíthető, az AidData adatbázisa volt, ez pedig statisztikai elemzésünk kezdetekor a 2000-2011 időszakra biztosított elérhető adatokat. Az AidData statisztikáin túl nemzetközi szervezetek hivatalos statisztikaival is dolgoztunk, így például az OECD, a Világbank, az IMF, illetve

⁸ Bár a magántámogatások számbavételére nincs egységes definíció, egyes tanulmányok szerint nagysága meghaladja a hivatalos fejlesztési támogatások volumenét. Az amerikai Hudson Institute kutatóintézet által készített elemzés 2010-ben például a DAC donorok magán jellegű – így az egyházak, civil szervezetek, egyetemek, vállalatok és magánszemélyek - segélyeit 56 milliárd dollárra becsli, a külföldön élő migránsok hazautalásait pedig 190 millió dollárra, miközben a hivatalos segélyek ebben az évben 128 millió dollárt tettek ki Hudson, I. (2012) *The Index of Global Philanthropy*, Washington D.C.: Hudson Institute.. A brit Development Initiatives civil szervezet szerint míg 2001-ben például a világ humanitárius segélyeinek mintegy 14 százaléka származott magánforrásokból, addig 2005-re ez az arány 35 százalékra emelkedett. Ez ráadásul alulbecsüli a nem hivatalos szereplők hozzájárulásait, mivel nem tartalmazza a külföldön élő migránsok hazautalásait Development, I. (2006) *Global Humanitarian Assistance*, London: Development Initiatives..

az ENSZ által készített statisztikákból származó adatokat is felhasználtunk, hogy feltárjuk a kínai fejlesztési partnerség egyedi jellemzőit, sajátosságait.

A disszertáció szerkezete

A dolgozat 2. fejezetében az alkalmazott módszertant mutatjuk be. Mint előbb említettük, a kvantitatív elemzések alapjául - hivatalos statisztikák hiányában - a legalkalmasabbnak az AidData adatbázist találtuk. Ebben a fejezetben részletesen kifejtjük, hogy miért esett választásunk az AidData adatbázisra és áttekintjük az adatbázis előnyeit, hozzáadott értékét, valamint felhasználhatóságának korlátait, hiányosságait. Szólunk arról, hogy milyen módon használtuk fel magát az adatbázist és milyen statisztikai módszereket alkalmaztunk az elemzés során. A 3. fejezetben a kínai nemzetközi fejlesztési együttműködés elméleti és történeti hátterét foglaljuk össze. A 3.1 alfejezetben bemutatjuk, hogy milyen főbb változások történtek a fejlődő világban a XXI. századra, és a szegénységgel összefüggő globális problémák megoldásában milyen szerepe van a nemzetközi fejlesztési együttműködésnek, illetve a fejlesztési segélyezésnek. Ezt követően a kínai fejlesztési együttműködést vizsgáljuk egyrészt a nemzetközi kapcsolatok elméleteinek tükrében (3.2 alfejezet), másrészt a segélyezés világgazdasági kontextusában (3.3 alfejezet), valamint a segítségnyújtás motivációinak vonatkozásában (3.4 alfejezet). A 3.5 alfejezetben áttekintjük a kínai fejlesztési partnerség alakulását, annak történetét 1953-tól napjainkig. A 4. fejezet adja a disszertáció gerincét, ebben mutatjuk be kvantitatív elemzéseink eredményeit a 2000-2011 időszak során vizsgált kínai fejlesztési partnerségről. A 4.2 alfejezet külön-külön tárgyalja Kína és Afrika különböző kapcsolati relációinak alakulását: a kereskedelmi, a beruházási, valamint a fejlesztési együttműködési kapcsolatokat. A 4.3 alfejezetben megvizsgáljuk az összefüggéseket az egyes kapcsolatok intenzitása között, így külön a fejlesztési együttműködés és a kereskedelem, illetve a fejlesztési együttműködés és a beruházások között. Ebben az alfejezetben kerülnek tesztelésre a bevezetésben felvázolt hipotéziseink is. Végül, az 5. fejezetben összefoglaljuk a korábbi fejezetek legfontosabb következtetéseit és megfogalmazzuk a dolgozat tanulságait.

2 MÓDSZERTAN

Kína fejlesztési együttműködési tevékenységének elemzése meglehetősen nehéz vállalkozás. Nehézségét az adja, hogy Kína segélyeinek volumenéről nem állnak rendelkezésre megbízható adatok, mivel egyrészt a kínai kormány államtitoknak tekinti a segélyek nagyságát, másrészt nem határozott meg pontos definíciót arról, hogy mit tekint segélynek. Az Államtanács által 2011-ben közzéadott első Fehér Könyv a Segélyekről, illetve a 2014-ben megjelent második Fehér Könyv a Segélyezésről tartalmaz ugyan némi irányokat, ám pontos segélyadatokat nem. Ehhez hasonlóan, az egyes kínai külképviseletek honlapjai is tartalmaznak részleges információt Kína partnerországbeli segélyezési tevékenységéről, de ezek egyrészt nem teljeskörűek, másrészt nem átfogóak, illetve nem összehasonlíthatók. Hivatalos adatok tehát nincsenek, így a kutatók a kínai segélyek nagyságát és irányát különféle módszerekkel igyekeztek megbecsülni. Tálás Barna sinológus például munkássága során 1949-től 1973 első negyedévéig összegyűjtötte a kínai segélyprojekteket (Hidasi 1974, Hidasi 1979), ám ezt követően nem áll rendelkezésünkre pontos, átfogó adatsor. Más kutatók rendszerint részleteket, segélyallokációs adatokat nem publikálva jelentették meg becsléseiket, amelyek között meglehetősen nagy szórás mutatkozott.

Az első részletes segélyallokációs kutatás eredményeként született meg 2013-ban három amerikai kutatóintézet – a College of William & Mary, a Development Gateway és a Brigham Young Egyetem - gondozásában az AidData adatbázis. Az AidData egy alulról építkező rendszer, amely nyilvános forrásokból elérhető projektszintű adatokat tartalmaz. Módszertanuk – Tracking Under-reported Financial Flows (TUFF) - médiakutatásra épül. A médiakutatás első lépéseként a Dow Jones Factiva adatbázisában – amely 23 nyelvet felölelő, 28 ezer médiaforrást, legfőképp újságokat, rádió és televízió átiratokat dolgoz fel – keresnek rá a segélyprojektekre. A második lépésben a kutatók már célzott keresést folytatnak az adott segélyprojektre, hogy minél több részletes információt nyerjenek a projektről, pontosítsák annak tartalmát, és megfelelően tudják kategorizálni az AidData adatbázisban. A részletes keresés segítségével az AidData adatbázisban rögzítésre kerülnek az egyes projektek esetén a következő információk: a projektidőszak, a projekt tartalma, a szektor(ok), amelyeket érint, a projekt megvalósításának státusza⁹, a segély

⁹ Az AidData adatbázis négy különböző megvalósítási státuszt (status) különít el: a megvalósult projektet (completion), a folyamatban levő projektet (implementation), a kötelezettségvállalást (pipeline: commitment), illetve az ígéretet (pipeline: pledge). Disszertációnk empirikus kutatási részében csak a

típusa¹⁰, valamint a segély nagysága. Ezen a ponton, az AidData kutatói emailben, telefonon vagy skype-on keresztül felveszik a kapcsolatot a projekt helyszínén dolgozó – donor vagy partner – személyzettel, s így célzott kérdéseket tudnak feltenni a hiányzó vagy elavultnak tűnő információkról. Az információszerzést követően a kutatók elkészítik a projekt adatlapját, amelyet feltöltenek az adatbázisba, és ehhez az érintettek, vagy akinek tudomására jut bármilyen a projekthez kapcsolódó információ, hozzászólhat, megjelenítheti megjegyzéseit, kiegészítéseit. A felhasználók segítenek az adatbázis fejlesztésében is, amennyiben a kutatók kifejezetten várják tőlük, hogy jelezzék az esetleges hibákat, illetve ha olyan hírforrásról vagy projektről van tudomásuk, amely nem szerepel az adatbázisban. Feltölthetnek a megvalósulásról vagy éppen a meg nem valósulásról szóló multimédia tartalmat, azaz fényképeket vagy videót is. Az AidData a médiaelemzésen túl tehát az előbb felsorolt eszközökkel az érintettek széles körét, nagyobb embercsoportokat tudja bevonni az adatok validálásába, ellenőrzésébe. Ezt a validálási módszert crowdsourcing-nak nevezik.

Dolgozatunk kvantitatív elemzése során az ezredfordulót követő kínai fejlesztési együttműködést elemezzük. Egyrészt arra vagyunk kíváncsiak, hogyan alakult Kína segélyallokációja, valamint hogy milyen összefüggés van a fejlesztési együttműködés és a kereskedelem, illetve a beruházások között. Ennek vizsgálatára – hivatalos statisztikák hiányában – a legalkalmasabbnak az AidData adatbázis felhasználását találtuk.

Nemzetközi fejlesztési együttműködés (international development co-operation) alatt a hivatalos szereplők adott normák mentén zajló együttműködését értjük, amelynek során a fejlettebb, donor országok bizonyos célok elérése érdekében egyoldalúan különböző erőforrásokat – pénzt, technológiát, árut, know-how-t – biztosítanak partnereiknek.

megvalósult (completion), folyamatban levő (implementation) projektekkel, illetve a kötelezettségvállalásokkal (pipeline: commitment) foglalkozunk.

¹⁰ A segély típusa (flow) alatt az AidData adatbázis a kedvezményesség mértéke alapján a következő típusú támogatásokat különíti el: adósságelengedés (debt forgiveness), adósságátstrukturálás (debt rescheduling), export hitel (export credits), közvetlen külföldi tőkeberuházások (foreign direct investment), technikai segítségnyújtás (free standing technical assistance), adomány (grant, in-kind grant, monetary grant), közös vállalkozás (joint venture with recipient), hitel (loan), hitelgarancia (loan guarantee), ösztöndíj (scholarship), ismeretlen (unset, vague). A segély típusát ezek után négy kategóriába (flow class) sorolják: 1) hivatalos fejlesztési támogatások (ODA-like), 2) egyéb hivatalos támogatások (OOF-like), 3) ismeretlen (vague), amely vagy ODA-jellegű vagy OOF-jellegű segély, ám az elérhető információk alapján nem eldönthető, hogy a kettő közül melyik kategóriájú támogatás és 4) hivatalos beruházások (official investment). Disszertációnk empirikus kutatási részében csak a hivatalos fejlesztési támogatás jellegű (ODA-like), az egyéb hivatalos támogatás jellegű (OOF-like) segélyekkel, illetve az ismeretlen (vague) kategóriával - amely csak ODA-jellegű, illetve OOF-jellegű támogatásokat tartalmaz - foglalkozunk, a hivatalos beruházásokat kivettünk a vizsgálatunk köréből.

Segély (foreign aid) kifejezés alatt a donor országok által partnereik számára közvetlenül bilaterális úton vagy közvetetten, multilaterális fejlesztési intézmények közreműködésével nyújtott fejlesztési, humanitárius és katonai segélyeket szokás érteni.¹¹ Fejlesztési segély (development aid) alatt a nemzetközi közösség és a szakirodalom az OECD Fejlesztési Támogatási Bizottsága (Development Assistance Committee, DAC) által elfogadott hivatalos fejlesztési támogatás (Official Development Assistance, ODA) definícióját érti, amely azonban jelen disszertációnk elemzését nem fedi teljességében. Az OECD definíciója szerint fejlesztési segélynek minősülnek mindazon legalább 25 százalékos adományelemet¹² tartalmazó, a gazdasági fejlődést vagy jólét növelését szolgáló finanszírozási forrástranszferek, amelyeket a DAC által összeállított listán feltüntetett államok és területek, valamint multilaterális fejlesztési intézmények javára hivatalos szinten¹³ nyújtanak a donorállamok. Az OECD DAC által megfogalmazott definíció szerint a humanitárius segély (humanitarian aid, humanitarian assistance) a fejlesztési segély egyik alkategóriája.¹⁴ Az egyéb hivatalos támogatás (Other Official Finance, OOF) olyan hivatalos támogatás, amely nem felel meg az ODA kritériumainak, így például ide tartoznak a reprezentációs vagy alapvetően kereskedelmi célú vissza nem térítendő támogatások, az olyan fejlesztési célú tranzakciók, amelyek adományelem tartalma 25 százaléknál alacsonyabb, illetve más export-könnyítő támogatások, amelyeknek adományelem tartalma akár lehet 25 százaléknál nagyobb.¹⁵ A tartalmi különbségek ellenére dolgozatunkban azonos értelemben, szinonimaként használjuk fejlesztési együttműködés és a segélyezés, valamint a segély, fejlesztési segély és fejlesztési támogatás kifejezéseket.¹⁶ Segély és fejlesztési segély alatt a továbbiakban nemcsak a

¹¹ Katonai segélyek alatt azokat a donor országok által hivatalos szinten partnereiknek védelmi felszerelés, szolgáltatás, illetve képzés formájában nyújtott támogatásokat értjük, amelyek a partnerország biztonsági kihívásainak megoldását szolgálják. Dolgozatunkban nem foglalkozunk külön a katonai segélyekkel, csak a fejlesztési, illetve az azt magában foglaló humanitárius segélyekkel (együttesen ODA), valamint az egyéb hivatalos támogatásokkal (OOF).

¹² Az adományelem a kölcsön névértéke és jelenértéke közötti különbség (10 százalékos fix diszkontráta alkalmazásával).

¹³ Hivatalosnak minősül a kormányok, kormányzati szervek vagy önkormányzatok által nyújtott támogatás.

¹⁴ Ahhoz, hogy egy segély humanitáriusnak minősüljön – azon túl, hogy katasztrófhelyzetekben és azt követően emberi életek megmentését, a szenvedés csökkentését és az emberi méltóság védelmét szolgálja – meg kell felelnie az emberiség, pártatlanság, semlegesség és függetlenség alapelveinek.

¹⁵ Az OOF kategóriájába tartoznak például a partnerállam számára közvetlenül a hivatalos ügynökségek vagy intézmények által nyújtott exporthitelek, a recipiens kormányok, illetve központi bankok multilaterális fejlesztési bankok által, piaci feltételekkel kibocsátott értékpapírjainak nettó vásárlása, a donorállam privát szektorának abból a célból nyújtott támogatásai, hogy kedvezőbb hiteleket nyújtsanak a fejlődő államok számára.

¹⁶ Egyes szerzők, például McEwan és Mawdsley (2012) egyértelműen különbséget tesznek a segély és a fejlesztési együttműködés között. Különbségként kiemelik, hogy a fejlesztési együttműködés a DAC által definiált segélyek mellett kereskedelmi és beruházási érdekekhez kapcsolódó fejlesztési tevékenységet is tartalmaz.

szigorúan vett hivatalos fejlesztési támogatásokat (ODA), hanem az egyéb hivatalos támogatásokat (OOF) is értjük. Erre az egyszerűsítésre a kínai segélyek definíciós problematikája, valamint a donorok összehasonlíthatósága miatt szorítkozunk.¹⁷¹⁸ Aszerint, hogy egy donor saját maga közvetlenül, vagy azokat valamely multilaterális fejlesztési szervezethez¹⁹ befizetve, az adott szervezeten keresztül folyósítja segélyeit a partnerállamnak, megkülönböztetünk bilaterális vagy multilaterális segélyeket. A jelenlegi fejlesztési együttműködési rendszerben mind a bilaterális, mind a multilaterális csatorna meghatározó szerepet játszik, de az egyes donorok különböző mértékben alkalmazzák őket. A disszertációban a kínai fejlesztési együttműködési adatok tehát az AidData adatbázisából (1.0 verzió) származnak.²⁰ Az adatbázis a 2000-2011 időszakban Kína által 49 afrikai partnerország számára nyújtott 1699 projektet tartalmazza.²¹ Az adatbázisból azonban csak azokat a hivatalos fejlesztési támogatás (ODA) jellegű, illetve egyéb hivatalos támogatás (OOF) jellegű projekteket vontuk be az elemzésünkbe, amelyek legalább az írásbeli szerződéses kötelezettségvállalás folyamatánál tartanak, így összesen 1422 projektet.²² Ebből összesen 889 projekt esetén állt rendelkezésre

¹⁷ Míg az OECD DAC donoroknál egyértelműen elhatárolhatók a fejlesztési segélyek a katonaitól, számos OECD DAC-on kívüli tagállam állam együttesen kezeli fejlesztési, humanitárius és katonai segítségnyújtási tevékenységét és ezek egymástól nem szétválaszthatók, így az ezredfordulót megelőző kínai segélyezésről mi is ezt az együttesen kezelt "segély" kategóriát alkalmazzuk. A 2000-2011 kínai empirikus vizsgálatunk során alkalmazott adatok esetében - amelyek egy már jóval pontosabban definiált adatbázisból származnak - "segélyként" az ODA és OOF-jellegű támogatásokat alkalmazzuk. A 2000-2011 időszakbeli kínai empirikus vizsgálatunk során "kínai segélyek" alatt az ODA-jellegű és az OOF-jellegű támogatások együttesét értjük, így az OECD DAC tagállamok segélyallokációjával történő összehasonlításban a DAC statisztikák esetén is az összes hivatalos támogatás, vagyis az ODA + OOF bruttó értékeivel számolunk. Ennek legfőbb oka, hogy az AidData adatbázisban csak részlegesen vannak elkülönítve az ODA és az OOF-jellegű projektek, létezik egy ún. 'vague' kategória, amely vagy ODA vagy OOF-jellegű projektet takar, ám nem lehet pontosan megkülönböztetni a projekt jellegét. Mivel az adatbázisban a 'vague' projektek dominánsak, így ha csak a szigorúan ODA-jellegű projekteket vennénk figyelembe, úgy véleményünk szerint az adatok szignifikánsan torzítanának, kevésbé reális képet mutatnának a kínai fejlesztési finanszírozásról.

¹⁸ Jelen dolgozatban csak a hivatalos, vagyis az államok, kormányzati intézmények által nyújtott forrástranszferekkel foglalkozunk, a magánjellegű intézmények – vállalatok, civil szervezetek, egyházak, egyetemek, stb. – által nyújtott segélyek, támogatások a disszertáció elemzési keretén kívül esnek.

¹⁹ Ide soroljuk a Világbank-csoportot, az ENSZ-szervezeteket, az Európai Uniót, a regionális fejlesztési bankokat és a tematikus globális kezdeményezéseket.

²⁰ Dolgozatunk leadásakor az AidData frissített adatbázisa is elérhető már, amely 2000-2013 időszakra vonatkozó adatokat is tartalmaz, ám kutatásunk során mi az 1.0 verzióval kezdtünk dolgozni, így annak eredményeire és időszakára, 2000-2011-re vonatkozik a vizsgálatunk.

²¹ Az időszak során egyetlen projektet sem jelentettek a következő afrikai országokból: Burkina Faso, Gambia, Sao Tome és Principe, valamint Szváziföldről. Ennek oka, hogy ezen országok Tajvannal tartanak fent diplomáciai kapcsolatot.

²² Az adatbázis az egyes projekteket négyféle kategóriába sorolja a projekt státusza alapján. Ezek szerint léteznek a) befejezett (completed), b) megvalósítás alatt levő projektek (implementation), valamint olyan folyamatban levő projektek, amelyről c) szerződéses kötelezettségvállalás (commitment), illetve d) ígéret (pledge) történt. Az ígéret (pledge) és a szerződéses kötelezettségvállalás (commitment) meghatározását a kutatók az OECD definíciója szerint értelmezik, vagyis a "pledge" egy bejelentett ígéret arról, hogy támogatást nyújt. A "commitment" egy hivatalos donor által egy partnerállam vagy multilaterális szervezet

támogatási összeg. A szóbeli, informális ígéreteket azért nem vontuk be a kvantitatív elemzésbe, mivel úgy véljük, hogy esetükben jelentősen nagyobb a meg nem valósítási arány, mint a folyamatban levő projektek vagy a kötelezettségvállalások esetében, és ha ezeket is figyelembe vennénk az elemzés során, akkor az adataink erősen felfelé torzítanának. A meg nem valósítás, illetve a kezdeti kötelezettségvállalásoktól való negatív irányban történő eltérés előfordul a folyamatban levő projektek vagy a kötelezettségvállalások esetében is, így az adatbázis felfelé torzítására kell számítani. Az elemzés során két okból csak a hivatalos fejlesztési támogatás (ODA) jellegű, illetve az egyéb hivatalos támogatás (OOF) jellegű segélyekkel foglalkozunk. Egyrészt, mivel úgy gondoljuk, hogy a hivatalos beruházásokat, köztük a közös vállalkozásokat, illetve a közvetlen külföldi tőkeberuházásokat – bár gyakran a segélyekkel együtt, közös ügyletként születnek róla szerződések és gyakran valódi fejlesztési célokat szolgálnak – nem tekinthetjük segélyeknek. Másrészt pedig, ha valamilyen oknál fogva mégis figyelembe vennénk ezeket az adatokat, akkor nem vizsgálhatnánk azt a kérdést, hogy van-e statisztikai összefüggés a segélyek és a beruházások között, hiszen az adatok torzítanának: azért lenne erősebb, pozitív kapcsolat, mert a segély kategóriában figyelembe vennénk ugyanazon FDI adatokat, amelyekkel a kapcsolatot vizsgáljuk.

Disszertációnkban a következőket elemezzük kvantitatív módszerekkel. Egyrészt megvizsgáljuk, hogy a 2000-2011-es időszakban hogyan alakultak a kínai-afrikai kereskedelmi, beruházási, valamint fejlesztési együttműködési kapcsolatok. Ehhez alapvető megoszlási és összehasonlító viszonyszámokat, illetve átlagos éves növekedési rátákat számolunk. Elemzéseinket országonkénti, szektoronkénti bontásban, illetve a vizsgált afrikai országok egészére is elvégezzük. Az országonkénti, illetve aggregált eredményeket összevetjük a fejlett nyugati országok megfelelő adataiból számított eredményekkel. Ez utóbbihoz az OECD DAC adatait használjuk.

Ezt követően megvizsgáljuk, hogy van-e kapcsolat a segélyallokációs és a kereskedelmi, valamint FDI adatok között az egyes szektorokon belül, és ha igen, akkor ez milyen irányú, illetve erősségű. Ehhez az összehasonlításhoz pedig korrelációkat számolunk az országok esetén a szektorpárok között.

számára konkrét támogatás nyújtásáról szóló pénzügyi fedezettel rendelkező írásbeli kötelezettségvállalás.
Forrás: http://china.aiddata.org/TUFF_codebook

2.1 Az AidData adatbázis hiányosságai, használatából adódó nehézségek

Fontos szem előtt tartani, hogy az AidData adatbázis megbízhatóságában és pontosságában nem összehasonlítható a hivatalos – például OECD DAC – statisztikákkal. Így elemzésünk célja nem az, hogy a segélyek pontos összegét meghatározzuk, vagy a kínai segélyek volumenét összehasonlítsuk más donorokéval. Választásunk mégis azért esett az AidData adatbázisra, mert úgy véljük, hogy a projektadatokból kinyerhető információk révén átfogóan, kvantitatív módon vizsgálhatóvá válik, hogy egyrészt hogyan alakult a kínai segélyek növekedése, földrajzi és szektoriális megoszlása Afrikában, másrészt, hogy milyen típusú segélyeket nyújt Kína a kontinens országainak. A következőkben az AidData adatbázis hiányosságait, illetve ennek következményeit vesszük sorra.

Az egyik legnagyobb probléma az adatok részlegessége, ami a médiaelemzés módszertanából fakad. Itt szólnunk kell néhány szót a médiának szegény országok fejlesztésben betöltött szerepéről. A média fontos feladata, hogy a fejlődő országokban kommunikációs csatornát teremtsen az állampolgárok és a döntéshozók között, így megkönnyíti a lakosság részvételét a döntéshozatalban. A média egyfajta fórumot teremtsen a politikai viták, a kormányzati elszámoltathatóság és az állampolgárok véleményének kifejezése számára. A rádió, televízió, a nyomtatott és az elektronikus sajtó mind szerepet játszik a kormányzat és a vállalati szféra tevékenységének átláthatóságában. A média ahhoz is hozzájárul, hogy az egyes fejlesztési tevékenységek számára publicitást biztosítson. Meg kell azonban jegyezni, hogy a fejlődő országokban a média ellenőrző, tájékoztató és részvételt biztosító szerepének megvalósulása nagymértékben függ az adott országban fennálló demokratikus berendezkedés, a sajtószabadság és az állami szerepvállalás mértékétől (Paragi - Szent-Iványi - Vári 2007). Mivel az AidData médiaelemzésre épül, így egyes projektek, amelyek nem kapnak elegendő sajtóvisszhangot, nem tudnak megjelenni az adatbázisban, így az adatok nem fedik le a valóság teljességét. Ez a probléma gyakran abból adódik, hogy a legszegényebb régiókban gyenge a média szerepe, meglehetősen alulfejlett az információs szolgáltatás, kevés az újságíró. Ezekben a régiókban tehát hiányzik a megfelelő kommunikációs csatorna az állampolgárok és a döntéshozók között, alacsony a kormányzati és vállalati tevékenység átláthatósága. E torzítás következményeképp az AidData adatbázisban a legszegényebb, média szempontjából is elmaradott régiók alulreprezentáltak lesznek. Az

adatok részlegességének további oka, hogy egyes helyi afrikai nyelveken megjelenő hírek egyszerűen nem kerülnek be a Factiva, a Google vagy más hírgyűjtő portálok keresőrendszerébe. Az adatok részlegessége azt is jelenti, hogy időnként egy-egy projekt felfüggesztésre vagy visszamondásra kerül. Az AidData adatbázisban a kutatóknak összesen 11 ilyen projektről van tudomásuk, bár ez feltehetőleg nagyobb számban fordult elő a valóságban. A jelenség alulreprezentáltsága a médiaelemzés módszertani kereteiből adódik, hiszen a média ritkán követi a projektek sorsát.²³ További torzítást jelent, hogy a multilaterális segélyezés – ami Kína esetében egyébként meglehetősen alacsony arányt képvisel a segélyek összességéből - szinte teljes egészében kimarad az adatbázisból, hiszen a nemzetközi szervezetekhez történt befizetések ritkán jelennek meg a médiában.

Problémát jelent még az adattartalom egységének hiánya, amely abból adódik, hogy a különböző médiumokban az egyes projektek esetén más-más tartalom szerepel, és bizonyos fontos információk hiányoznak. Így például vannak projektek, amelyekről ugyan tudomásunk van, ám esetükben nem ismeretes a segélyek nagysága. Ez meglehetősen gyakran fordul elő, elemzésünkben 533 ilyen segélyprojektről van tudomásunk, ami az összes eset 37 százalékát jelenti. Hasonlóan bizonytalanságot eredményez az is, ha a kutatók a tartalomelemzés során nem tudják eldönteni, hogy milyen típusú támogatásról van szó.

További probléma az adatok megbízhatósága. Előfordul ugyanis, hogy ugyanarról a projektről egymásnak ellentmondó információt tartalmaznak a média megjelenések. Ilyen esetben meglehetősen nehéz a kutatók feladata, hogy eldöntsék, melyik a helyes információ.

Utolsó nehézségként az adatok változását, az adatbázis dinamikus szemléletét vetjük fel. Az adatok változása torzításokat tud okozni. Így például, amennyiben előfordul a folyamatban levő projektek esetében a korábban említett meg nem valósulás, illetve a kezdeti kötelezettségvállalásoktól való negatív irányban történő eltérés, az az adatbázist felfelé torzítja. Az adatbázis dinamikus szemlélete szerepel az AidData előnyei között is, azonban meg kell említeni a problémák között is. A kutatóknak ugyanis kihívást jelent, hogy a crowdsourcing módszertanból adódóan egyre pontosabb adatok körvonalazódnak

²³ A 2004. decemberi délkelet-ázsiai szökőár volt az első olyan természeti katasztrófa, amely hosszabb ideig szerepelt a nemzetközi sajtóban, és amelyben a média nyomon követte a segélyezés életútját a források felhasználástól kezdve a segélyek koordinálásán keresztül a hosszú távú újjáépítésig (Paragi - Szent-Iványi -Vári 2007).

a projektek körül, és az adatbázis folyamatos változásban van. Előfordulhat, hogy mire az empirikus elemzést végző kutató publikálja kutatási eredményeit, a folyamatosan frissülő adatok szerint már egy frissebb verzió is készíthető. Az AidData adatbázis készítői is felhívják figyelmünket arra, hogy épp a fent említett módszertani hiányosságok miatt óvatosnak kell lennünk, mielőtt megfogalmaznánk olyan általános állításokat, hogy „Kína a 2000-2011-es időszak során 1422 projekt keretében több, mint 73 milliárd dollár segílyt nyújtott Afrikának”.

2.2 Az AidData adatbázis előnyei, használatából adódó nyereségek

Ennyi nehézség, probléma és kihívás után felmerül a kérdés, hogy miért használjuk mégis az AidData adatbázisát kvantitatív elemzésünk alapjául, miért támaszkodunk erre hipotéziseink megválaszolásakor?

A legfontosabb ok az, hogy jelenleg ez az egyetlen olyan nyilvánosan elérhető adatbázis, amelyből egy szisztematikus, kvantitatív elemzés készíthető, mivel mindezidáig egyetlen állam vagy nemzetközi szervezet – beleértve az OECD DAC-ot, az ENSZ-t, illetve a Világbankot és az IMF-et – sem készített olyan összeállítást a kínai segélyallokációról, amely elérhető lenne a kutatók vagy a nyilvánosság számára.²⁴ Úgy véljük, hogy ezen adatoknak a felhasználásával egy sokáig csak kvalitatív módon megközelíthető téma immár kvantitatív elemzéssel is feltárható.

A másik fontos előny, amely az AidData mellett szól, az a korábban már említett dinamikus szemléletmód. A folyamatos frissítések és a dinamizmus azt jelenti, hogy az adatoknak elérhető mindig a legpontosabb változata. Amennyiben például egy projekt meghiúsul vagy tartalmi elemek változtatásra kerülnek, akkor az képes megjelenni az adatbázisban. A dinamikus szemlélet további előnye, hogy a projektek alakulásáról és a megvalósulás folyamatáról, illetve annak minőségéről a helyben élők, a terepen járók, illetve bárk, akinek arról tudomása van, visszajelzést adhatnak az AidData kutatóinak, akik az adatbázisban frissíteni tudják a változásokat. Így például a terepismerettel rendelkezők jelzést tudnak adni, ha felfüggesztésre kerül egy projekt, ha megváltozik a finanszírozás vagy a megvalósítási mód, de a projekt helyi hatásáról, illetve végeredményéről is be tudnak számolni. Ez a gyakorlatban úgy történik, hogy az egyes

²⁴ A kínai kormány, illetve esetleg valamely más állam hírszerzése rendelkezhet saját, belső felhasználású statisztikákkal, ám ezek nem nyilvánosak.

projektek adatlapján van egy szövegdoboz, amelybe bárki, akinek van megjegyzése vagy kiegészítő információja, hozzászólhat, és ezeket az észrevételeket az AidData kutatói moderálják. A felhasználók a projektek állapotát tükröző fotókat vagy videókat is feltölthetnek a felületre. Az, hogy az érintettek, illetve a helyben élők érzékelése, értékelése az adott projektről közvetlenül is meg tud jelenni az adatbázisban, óriási értéket jelent. Olyan értéket, amely közelebb visz minket a valóság jobb megértéséhez, és amely a hivatalos statisztika eszközeivel, annak statikus és rugalmatlan jellege miatt nem megjeleníthető.

Végül, az AidData adatbázis előnyeivel szólnunk kell az információtartalom mélységéről. Minden projekthez adatlap tartozik, ami részletesen megjeleníti a legfontosabb tartalmi elemeket. Az adatlapon rögzítésre kerülnek olyan részletes projektinformációk, mint a média megjelenés dátuma, a projekt időtartama, annak részletes tartalma, a szektor(ok), amelyeket érint, a projekt megvalósításának státusza, a segély típusa, a segély nagysága, valamint a feldolgozott dokumentumforrások. Ezen kívül geokódolási rendszert hoztak létre, amelyből fontos földrajzi információkat nyerhetünk. Így például akár házszám pontossággal meg lehet keresni térképen a kínai projekteket, és esetenként fényképeket, videókat is lehet látni a megvalósulásról. A térképen rétegzések hozzáadásával vizuálisan is meg lehet nézni az összefüggést a segélyallokáció és a szegénység, a népsűrűség, az infrastruktúra fejlettsége, a nyersanyagokkal való ellátottság, illetve a társadalmi konfliktusok között. Mindezek alapján elmondható, hogy az AidData olyan többlet-információtartalmat gyűjt és szolgáltat, amely túlmutat a hagyományos, hivatalos statisztikai adatgyűjtésen.

Összességében, annak minden korlátjával együtt úgy gondoljuk, hogy az AidData adatbázis olyan értékes információkat hordoz, amelyek kutatási kérdéseink megválaszolására, illetve hipotéziseink tesztelésére alkalmasak.

2.3 Az AidData és más adatbázisok felhasználása

Az AidData adatbázist a felhasználás során némiképp korrigáltuk, elsősorban az összehasonlíthatóság, illetve a könnyebb értelmezhetőség céljából. Így például összevontuk a Dél-Szudánba és Szudánba áramló segélyeket, az előbbibe ugyanis csak 2011-es függetlenné válást követően érkeztek támogatások, így nem lett volna összehasonlítható más országokkal. Ezen kívül az adatbázis 25 olyan projektet

tartalmazott, ahol több partnerország kapott egy projekt keretén belül segílyt. Azokban az esetekben, ahol a projektleírások alapján meg lehetett állapítani, hogy a támogatás összege hogyan oszlik meg a partnerek között, eszerint osztottuk szét, ahol pedig nem állt rendelkezésre erre vonatkozó információ, egyenlő arányban osztottuk meg a segíly összegét az államok között. Változtattunk még a szektoriális besoroláson is. A projektleírások alapján több projektet is átsoroltunk más szektorba. Amikor pedig több szektort érintett egy segíly, akkor egyenlő részekre osztottuk a szektorok között. Ezenkívül az AidData adatbázisban 22 különböző szektor szerint csoportosították a projekteket, ami megfelel az OECD DAC által használt CRS szektor kódoknak. Annak érdekében, hogy elkerüljük a szektoriális megoszláson alapuló kimutatások elaprózódását, az egyes szektorokba irányuló támogatásokat tovább csoportosítottuk. Így összesen 13 szektorral dolgoztunk. Ezek a következők:

1. Oktatás
2. Egészségügy, amibe beletartoznak a népesedési programok, valamint a vízellátás és közegészségügy is
3. Kormányzás, kormányzat, amibe beletartoznak a kormányzati és civil társadalmi programok, költségvetési támogatások, adósságelengedés, szociális infrastruktúra és ezzel kapcsolatos szolgáltatások
4. Szociális szektor
5. Közlekedési infrastruktúra
6. Telekommunikáció, média
7. Energiaszolgáltatás
8. Pénzügyi szolgáltatások
9. Mezőgazdaság
10. Ipar, bányászat
11. Kereskedelem, turizmus
12. Humanitárius segítségnyújtás

13. Általános

Az adatok időbeni összehasonlíthatósága céljából a támogatások mértékét az AidData adatbázis kutatói 2009-es USD-ra konvertálták át. Ahhoz, hogy a segélyallokációs adatokkal össze tudjunk hasonlítani más folyó adatokat, például a kereskedelmi vagy az FDI statisztikákat, illetve az OECD DAC tagállamok segélyallokációs adatait, mi is 2009-es USD-ra számítottunk át mindent a megfelelő árfolyamokkal és deflátorokkal. Ahhoz, hogy szektoriális összefüggéseket vizsgáljunk, a kereskedelmi, illetve az FDI statisztikákat a segélyallokációkéval megegyező szektorokba csoportosítottuk.

A továbbiakban a kínai segélyek alatt az ODA-jellegű és az OOF-jellegű támogatások együttesét értjük, így az OECD DAC segélyallokációjával történő összehasonlításban a DAC statisztikák esetén is az összes hivatalos támogatás, vagyis az ODA + OOF bruttó értékeivel számolunk. Bruttó értékekkel pedig azért, mert ez fejezi ki, hogy a donor az adott évben mennyi támogatást nyújtott, vagyis nem veszi figyelembe a visszafizetéseket, és ez az érték viszonyítható jobban a kínai támogatások adataihoz.

A kereskedelmi adatokhoz a UN COMTRADE adatbázisát használtuk, az FDI adatokhoz pedig egyrészt az UNCTAD bilaterális FDI statisztikáit, másrészt az amerikai kutatóintézet, a The Heritage Foundation és az American Enterprise Institute által létrehozott The China Global Investment Tracker adatbázisát²⁵, amelyek mindegyikét 2009-es USD-ra számoltuk át.

2.4 Az elemzéshez felhasznált statisztikai módszerek

Az együttjárások erősségét Spearman-féle korrelációkkal vizsgáltuk. A Spearman-féle korreláció – szemben a gyakrabban alkalmazott Pearson-féle korrelációs módszerrel – nem követeli meg, hogy a korrelációban használt két változó megfeleljen a parametrikus feltételeknek (a vizsgálatba bevont változók normál eloszlása és intervallum mérési szintje) (Field 2009). Azért választottuk ezt a mutatószámot, mert az általunk vizsgált segélyek feltételezésünk szerint nem felelnek meg a parametrikus feltételeknek. A korreláció értéke -1 és 1 közé esik, a negatív szám az ellentétes irányú kapcsolatot mutatja, a pozitív szám pedig az azonos irányú kapcsolatot. Minél közelebb van a szám

²⁵ Az előbbi adatbázis pontosabb, viszont nem tartalmaz szektorokra lebontott adatokat, ezért a szektoriális elemzéseknél az utóbbi adatbázist használtuk.

abszolút értéke az 1-hez, annál erősebb kapcsolatról beszélhetünk, az 1-es érték jelentené a teljes együttjárást, a 0 érték a kapcsolat hiányát, a 0,5 érték pedig a közepes erősségű kapcsolatot. A korrelációk szignifikanciájának teszteléséhez kétoldali szignifikancia próbát alkalmaztunk, ahol 5 százalékos szignifikancia szintet ($p < 0,05$) határoztunk meg elfogadhatónak.

3 A KÍNAI FEJLESZTÉSI EGYÜTTMŰKÖDÉS ELMÉLETI ÉS TÖRTÉNETI HÁTTERE

3.1 A fejlődő világ, Kína és a nemzetközi fejlesztési együttműködés szerepe a XXI. század elején

A XXI. század elején új világgazdasági, politikai, társadalmi és technológiai környezet jellemzi a világot. Az elmúlt száz évben óriási változáson, rohamos fejlődésen ment keresztül a világ, a jelenlegi globális kapitalista rendszer szignifikánsan eltér a huszadik század eleji világgazdasági rendtől. Maga a rendszer is lényegesen differenciáltabb, időközben megváltoztak a függőségi viszonyok, a gazdasági mechanizmusok, a politikai és társadalmi berendezkedések, a nemzetközi politikai szövetségek, és a technológiai- és tudástranszfer is jelentős változásokon ment keresztül. A változásokhoz történő folyamatos igazodás sokszor a fejlett országok számára is kihívást jelent, a fejlődő államoktól azonban gyakran olyan mértékű alkalmazkodást és olyan sebességű fejlődést kíván meg, amelyhez nem mindig állnak rendelkezésükre a szükséges feltételek és erőforrások.

A fejlődő államok világgazdasági és nemzetközi politikai súlya is drasztikusan megváltozott az elmúlt száz évben. A XXI. század elején a világ lakosságának 85 százaléka él fejlődő és átalakuló gazdaságokban. Ezen országok 2003-ban a világ bruttó hazai termékének (Gross Domestic Product, GDP) 45 százalékát termelték és a világ áru- és szolgáltatásexportjának 27 százalékát adták. A fejlődő és átalakuló országok áru- és szolgáltatásexportjának növekedési üteme 1986 óta, importnövekedésük üteme pedig az 1990-es évek közepe óta szinte minden évben meghaladja a fejlett államokét, így világkereskedelmi súlyuk egyre jobban növekszik (Kiss 2005).

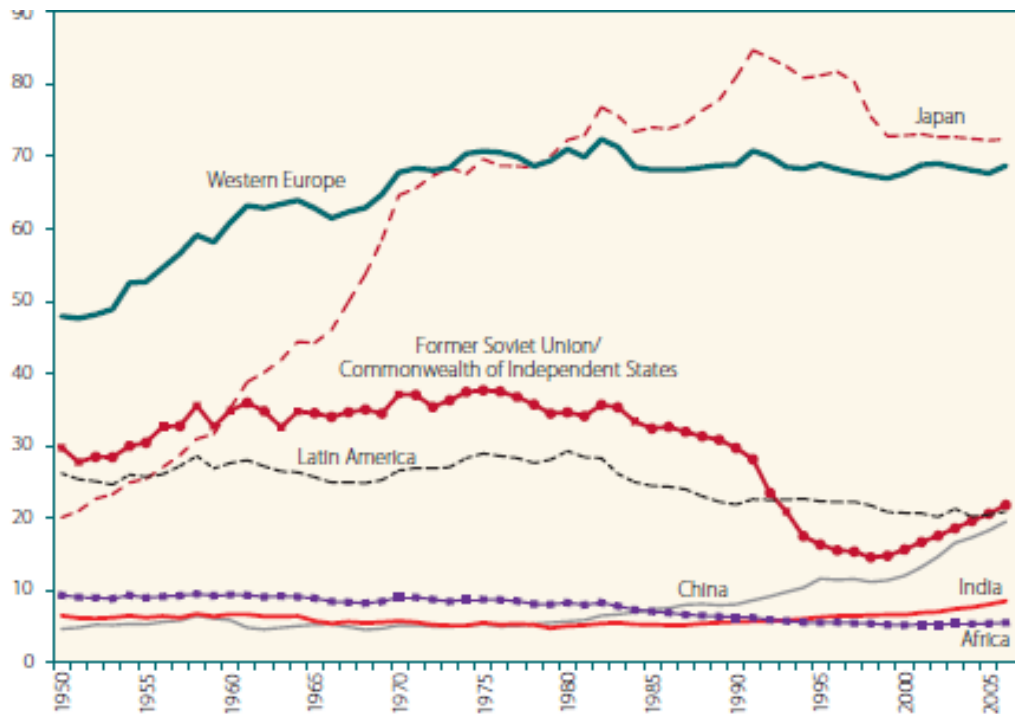
A második világháború óta, különösen az elmúlt ötven év során jelentős átalakulás, óriási fejlődés zajlott a fejlődő világ egy részében. 1960 és 1995 között a világ népességének felét magába foglaló 31 fejlődő ország gyorsabb haladást ért el, mint a történelem bármely más időszakában. A 35 éves periódus alatt a reáljövedelmek átlagosan megtriplázódtak, a várható élettartam 51 évről 66-ra növekedett és a gyermekhalandóság 1000 élveszületésből 117-ről 41-re csökkent. 1995 és 2010 között ennél még jelentősebb előrelépések történtek: a reáljövedelmek 60 százalékkal nőttek, a gyermekhalandóság 35 százalékkal csökkent és a bruttó beiskolázási arány 13 százalékkal emelkedett (Radelet 2012, p.184). Sok fejlődő ország vált közepesen fejletté és egyesek magas fejlettségi szintre is eljutottak. Köztük is élen jártak azok a dél-kelet ázsiai államok, amelyek a második világháborút követően egyre szorosabb kereskedelmi-gazdasági kapcsolatokat alakítottak ki Japánnal és az Egyesült Államokkal. Ennek eredményeként Dél-Korea, Hongkong, Szingapúr és Tajvan az 1970-es évektől rendkívül gyors gazdasági növekedést értek el, a szegénységet jelentős mértékben visszaszorították, és mára már a fejlett országok közé sorolhatók. Az 1980-as évektől Kínában, az 1990-es évektől pedig Indiában is dinamikus fejlődés indult el, amely az ezredfordulóra ezeket az országokat megkerülhetetlen regionális gazdasági nagyhatalmakká emelte. Versenyképes iparágak és komoly tudományos vívmányok is megjelentek, amelyek megváltoztatták a globális gazdasági hatalmi viszonyokat és számos jel mutat arra, hogy ez az eltolódás folytatódni fog. Kínában, Indiában és más újonnan iparosodó országokban is – így például Dél-Afrikában, Mexikóban, Braziliában, Malajziában, Thaiföldön és Törökországban – ugyanakkor megfigyelhető egyfajta gazdasági-társadalmi dualitás. Jelentős területi egyenlőtlenségek jellemzik ezeket az országokat: egyes elkülönült országrészekben, tartományokban, városi körzetekben, zónákban jelentős ipari modernizáció, radikális technológiai fejlődés és hatalmas társadalmi átalakulás zajlott le, az ország más területein azonban továbbra is a hagyományos ágazatok és társadalmi szerkezetek dominálnak.

A fejlődő világban is nagymértékű differenciálódás zajlott az elmúlt évtizedekben. Leginkább a XX. század utolsó harmadában gyorsult fel a szegények és gazdagok közötti szakadék mélyülése. Egyfelől számos fejlődő országban – különösen az 1990-es évek közepétől – gyors növekedés, életszínvonalbeli ugrás zajlott le, az egy főre eső jövedelmek jelentős mértékben konvergáltak a fejlett államokéhoz, elindult egyfajta demokratizálódási folyamat, valamint javult az egészségügyi ellátás és oktatás színvonala és az ezekhez való hozzáférés lehetősége. A fejlődő világbeli mélyszegénység

csökkenésében döntő szerepet játszottak a nemzeti kormányok és a nemzetközi szervezetek programjai, a népesség növekedésének lassulása és a foglalkoztatottság növekedése, különösen Kína és India dinamikus gazdasági bővülése. A tömeges éhezés elkerülésében jelentős szerepet játszott például az, hogy ez a két ország a 20. század végére meg tudta oldani lakossága többségének élelmiszer-ellátását (Simai 2008). Ugyanakkor más fejlődő országokban, különösen Afrikában, illetve egyes országokon belüli régiókban alig, vagy egyáltalán nem történt előrehaladás, tovább mélyült a szegénység. A napi 1,25 dollárnál kevesebből élők száma 1990-2005 között lecsökkent ugyan 1,8 milliárról 1,4 milliárdra, ez azonban szinte teljes egészében Kínában koncentrálódik, és Kína ugrásszerű fejlődésének tudható be. Fekete-Afrikában és Dél-Ázsiában a szegénységben élők abszolút nagysága ugyanis emelkedett (Vos - Montes 2014). Ahogy az 1. ábrán látszik, nagymértékben kiéleződtek az egyenlőtlenségek mind országok között, mind országokon, társadalmakon belül. Néhány kivételtől eltekintve az országokon belüli jövedelmi egyenlőtlenségek az 1980-as évek eleje óta folyamatosan növekednek, ami súlyos társadalmi feszültségeket és biztonsági kihívásokat eredményez. 2000-ben a világ lakosságának leggazdagabb 20 százaléka kapta az összes jövedelem 83 százalékát, a legszegényebb 20 százalék pedig a jövedelmek 1,5 százalékát és 4-5 ország kivételével a trend arra enged következtetni, hogy az országokon belüli jövedelem- és vagyonmegoszlási egyenlőtlenségek továbbra is növekedni fognak. Az egyenlőtlenségek kiéleződése, a szegénység és a nyomor mélyülése és állandósulása, a társadalmi mobilitás lehetőségének hiánya és a társadalmi kirekesztettség pedig alááshatják az adott rendszerek és társadalmak működőképességét és fenntarthatóságát (Simai 2008, pp.33-37).

1. ábra: Globális jövedelmi különbségek alakulása (1950-2007)

(Az Egyesült Államokbeli egy főre jutó jövedelem százaléka)

Forrás: Vos-Montes 2014

A XX. század végére olyan globális gazdasági, társadalmi, környezeti problémák, biztonságpolitikai kihívások jelentek meg, amelyek a század elején még szinte teljességgel ismeretlenek voltak és amelyek jelentős mértékben összefüggenek a fejlődő világ szegénységi problémáival. A szegénység többek között rossz egészségügyi és higiéniai viszonyokat eredményez, nagyfokú kiszolgáltatottságot és sebezhetőséget jelent természeti és ember által okozott katasztrófákkal szemben. Szoros korreláció mutatható ki a szegénység és a belső társadalmi konfliktusok, polgárháborúk között, az pedig még vita tárgyát képezi, hogy a nemzetközi terrorizmus alakulásában milyen szerepet játszik a szegénység (Simai 2008, p.37).

Az ezredfordulóra egyértelművé vált, hogy a fejlődő világ szegénységi problémáinak kezelése kizárólag globális keretek között, a fejlett és a fejlődő államok együttműködésével képzelhető el. Többek között a demográfiai robbanás, a tömeges méretű nyomor, a migrációs nyomások, a hiperurbanizáció és a klímaváltozás egyre jobban mélyítik a globális interdependenciát. A demográfiai változások a jövőben jelentős kihívások elé állítják mind a fejlett, mind a fejlődő államokat. A világ népessége évente 70 millió emberrel növekszik és 2050-re feltételezhetően 9 milliárd ember él majd

a földön, 85 százalékuk fejlődő országokban. Mindeközben az egészségügyi és technológiai fejlődés következtében drasztikusan csökken a mortalitás és kitolódik a várható élettartam, 2050-re a fejlett országokban minden negyedik, a fejlődőkben pedig minden hetedik ember 65 év feletti lesz, ami óriási nyomást fog helyezni a jelenlegi egészségügyi és nyugdíjrendszerekre. A csökkenő népességű és öregedő fejlett világbeli társadalmaknak várhatóan egyre nagyobb mértékű migrációs hullámokkal kell szembenéznük. A hiperurbanizáció jelensége szintén komoly kihívást jelent. Előreláthatólag 2050-re a világ népességének 70 százaléka városokban fog élni, ami egyrészt komoly munkanélküliségi és szegénységi problémát okozhat, másrészt pedig a fogyasztási szokások megváltozásához és a megművelt területek csökkenéséhez vezethet (Vos - Montes 2014). A mezőgazdasági földterületek csökkenése és a hús-, illetve tejtermékfogyasztás megnövekedése pedig további erdőirtást, magasabb energiafelhasználást, emelkedő élelmiszerárakat és regionális élelemiszerhiányt okozhat. A természeti környezet pusztulása is súlyos következményekkel jár. A Földet a múlt század elején borító erdők mintegy fele mára már eltűnt, a talajvízkészletek gyorsan fogynak, óriási mértékben csökken a biodiverzitás és évente mintegy 30 milliárd tonnával növekszik a szén-dioxid kibocsátás (Vos - Montes 2014). A globális klímaváltozás elleni küzdelem keretében mind a fejlett, mind a fejlődő államok részéről elkerülhetetlen a fogyasztási szokások megváltoztatása és az energiafelhasználás csökkentése, ennek érdekében pedig új technológiai fejlesztésekre, a termelési folyamatok és infrastruktúrák átalakítására van szükség. A fentiek és más súlyos globális problémák, mint például a szervezett bűnözés, a terrorizmus és a gyenge államok kezelése is immár nemcsak a fejlődő világ problémái, hanem a fejlett államok számára is veszélyt jelentenek. Ezek közös vonása, hogy megoldásuk nemcsak a fejlődő vagy nemcsak a fejlett országok feladata, nem valamely állam külpolitikai vagy gazdaságfejlesztéssel összefüggő érdeke, megoldásuk nem képzelhető el a nemzetközi közösség egészének összefogása, az államok partnersége nélkül. Jelenleg azonban a fenti problémák kezelése többnyire nemzeti szinten folyik. Bár némi előrehaladás van ezen a téren, léteznek például már globális mechanizmusok, ezek azonban egyelőre meglehetősen fragmentáltak és nem működnek olyan hatékonysággal, amilyenre szükség lenne. A partnerség és összefogás szükségességének felismerésére és egyfajta szemléletváltásra utal, hogy a korábban használt, egyoldalú forrástranszferre utaló „segélyezés”, illetve „fejlesztési segélyezés” kifejezések helyett az 1990-es évektől egyre szélesebb körben elterjedt a „fejlesztési

együttműködés”, illetve a „nemzetközi fejlesztési együttműködés” kifejezések használata.

Nemzetközi fejlesztési együttműködés (international development co-operation) alatt hagyományosan a fejlett és fejlődő államok között adott normák és erőviszonyok mentén zajló együttműködést, partnerségi viszonyt szokás érteni, amelynek során a fejlett országok bizonyos célok elérése érdekében különféle forrásokat – pénzt, technológiát, árut, tudást, stb. – juttatnak a fejlődő világ országainak. A fejlesztési együttműködésben résztvevők köre jellemzően a fejlett államok – vagy donorországok - és a fejlődő – vagy partnerországok, recipiens államok – hivatalos szereplőit, valamint a nemzetközi kormányközi szervezeteket foglalja magában. A fejlesztési programok, projektek megvalósításában azonban számos más szereplő is részt vesz, így például nem-kormányzati szervezetek, magánvállalatok, állami vállalatok, egyetemek, egyházak, kutatóintézetek, stb. Az együttműködés hivatalos célja a fejlődő országok felzárkóztatása, a szegénység leküzdése, az élet minőségének javítása, a fenntartható humán fejlődés előmozdítása. Ennek ellenére, a donor államok segélypolitikájának jellemzően nem – vagy nemcsak - ezek a valós céljai.

Mind a bilaterális, mind pedig a multilaterális keretek között zajló fejlesztési együttműködés a második világháború után terjedt el. Az első nagyobb méretű bilaterális fejlesztési segítyt, a mintegy 13 milliárd dollár értékű Marshall-segélyt a második világháborút követően nyújtotta az Egyesült Államok, meghatározó hányadát öt európai ország – az Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, a Német Szövetségi Köztársaság, és Olaszország – kapta.²⁶ A Marshall-segély annyiban lényegesen különbözik a fejlődő államoknak nyújtott támogatásoktól, hogy itt a recipiensek, a második világháború következtében meggyengült, elszegényedett és szétrombolt nyugat-európai államok ép gazdasági és intézményi struktúrákkal és szignifikáns ipari és technológiai tapasztalattal, tudással rendelkeztek. A fejlődő országok pedig 1949-ben kaptak először fejlesztési kölcsönt a Világbanktól.

²⁶ A Marshall-segélyt összesen tizenhat európai állam fogadta el és 1951-re mintegy 13 milliárd dollár forrástranszferben részesült. Ennek meghatározó hányada az Egyesült Királyságba, Franciaországba, a Német Szövetségi Köztársaságba, Hollandiába és Olaszországba áramlott.

A szegénység elleni legátfogóbb multilaterális fejlesztési programrendszer az ENSZ keretei között alakult ki és a 20. század két legjelentősebb mérhető nemzetközi fejlesztési együttműködési célját is a szervezet fogalmazta meg. 1970-ben az ENSZ azzal a felhívással fordult a fejlett országokhoz, hogy bruttó nemzeti jövedelmük (Gross National Income, GNI) legalább 0,7%-át fordítsák a legszegényebb államok fejlődésének elősegítésére, felzárkózásuk meggyorsítására. A hivatalos fejlesztési támogatásokra vonatkozó célkitűzést az ENSZ 25. Közgyűlésén szinte valamennyi állam elvben elfogadta. A másik mérföldkő a millenniumi fejlesztési célok (Millennium Development Goals, MDGs) kitűzése volt. Az 1990-es évek elején az OECD keretein belül fogalmazódtak meg először azok a szegénységcsökkentést előíró célkitűzések, amelyeket 2000-ben az ENSZ Millenniumi Közgyűlése továbbfejlesztett, majd az ENSZ Millenniumi Csúcsertekezletén az állam- és kormányfők millenniumi fejlesztési célokként deklaráltak. A legsúlyosabb globális problémák enyhítését és az emberek életminőségében szignifikáns, mérhető javulást szorgalmazó célokat a nemzetközi közösségnek 2015-ig kellett volna megvalósítania.²⁷ A nyolc célkitűzés mindegyikéhez konkrét, mérhető specifikus célok és számszerűsíthető indikátorok tartoztak. A millenniumi fejlesztési célok mérföldköveket állítottak az eredmény mérhetőségére nemcsak a fejlődő államok számára, hanem a fejlesztési segélyeket finanszírozó donor országok és a fejlesztések kivitelezését segítő nemzetközi szervezetek számára is. Az első hét fejlesztési cél egymást erősíti, céljuk a szegénység minden formájának csökkentése. Az utolsó, a globális partnerség célja olyan eszközök biztosítása – így például további segélyek biztosítása, adósságtérhek enyhítése és kereskedelmi akadályok csökkentése –, amelyek előmozdítják az első hét cél elérését. A feladatok egy részét – így például az áttekinthető kormányzást, a korrupció visszaszorítását, az igazságosabb jövedelemelosztást és a szociális szolgáltatások bővítését - a fejlődő államoknak saját erőből kellett volna megvalósítaniuk. A fejlesztési célok megvalósításának további fontos szereplői a fejlett országok kormányai, a civil szervezetek, a nemzetközi szervezetek és a piaci szereplők. A millenniumi fejlesztési célok megvalósításában egyes területeken kevesebb, más területeken több eredményt ért el a nemzetközi közösség, így például

²⁷ 2000-ben az ENSZ Millenniumi Közgyűlése 189 ENSZ-tagállam kötelezte el magát amellel, hogy 2015-ig: 1. Véget vetnek a súlyos szegénységnek és éhínségnek, 2. Megvalósítják a mindenkire kiterjedő alapfokú oktatást, 3. Előmozdítják a nemek közötti egyenlőséget és segítik a nők felemelkedését, 4. Csökkentik a gyermekhalandóságot, 5. Javítják az anyai egészségügyet, 6. Küzdenek a HIV/AIDS, a malária és más betegségek ellen, 7. Biztosítják a környezeti fenntarthatóságot, 8. A fejlesztés érdekében globális partnerséget építenek ki.

sikerült csökkenteni a szegénységet és a gyermekhalandóságot, valamint javítani a tiszta vízhez való hozzáférést és az alapfokú beiskolázási arányt. A millenniumi fejlesztési célok mintegy folytatásaként születtek meg 2015-ben a fenntartható fejlesztési célok (Sustainable Development Goals, SDG), amelyek 17 cél megvalósítását tűzték ki 2030-ra. Az egyetemesen, minden országra alkalmazható célok a fenntartható fejlődés három dimenzióját – a környezeti, társadalmi és gazdasági fenntarthatóságot – igyekeznek elősegíteni. A 17 cél közül az utolsó – a MDG-khez hasonlóan – szintén az együttműködést, a partnerséget hangsúlyozza. Továbblépést és jelentős újdonságot jelent, hogy a fenntartható fejlesztési célok esetében megjelenik az Észak-Déli együttműködések mellett a Déli-Déli együttműködések, partnerségek fontossága is.

A fejlesztési segélyek mintegy 90-95 százaléka az OECD DAC tagállamokból érkezik. 1960-2010 között az OECD DAC tagállamok segélyeinek abszolút nagysága több mint háromszorosára – 36-ról 128 milliárd dollárra²⁸ - nőtt, ami 2,5 százalékos összetett éves növekedési ütemnek²⁹ felel meg. Ugyanakkor, a DAC donorok nemzeti jövedelméhez viszonyítva szignifikáns csökkenés - 0,49-ről 0,32 százalékra történő visszaesés - figyelhető meg ebben az ötven éves periódusban. Ez a trend azt jelzi, hogy ezen donor országok növelték ugyan a segélyeikre fordított összeget, ugyanakkor ez a növekedés jelentősen elmaradt a saját gazdasági jólétük növekedési ütemétől.

Az OECD DAC-on kívüli ázsiai, latin-amerikai, OPEC és közép-kelet-európai donorok fejlesztési együttműködésben betöltött szerepét nem szabad lebecsülni. Az ezredfordulót követő másfél évtizedben ismét előtérbe kerültek és a nemzetközi szakirodalom is számba veszi a nemzetközi fejlesztési rezsim egyre inkább intézményesült ún. “emerging” donornak vagy fejlesztési szereplőnek, új donornak, néha pedig DAC-on kívüli donornak nevezett szereplőit, amelyek maguk is sokszor fejlődő vagy átmeneti állapotban levő államok, ám donorként részt vesznek a fejlesztési együttműködésben (Manning 2006, Kim - Lightfoot 2011, Kragelund 2011, Kondoh *et al.* 2011, Mawdsley 2012, McEwan – Mawdsley 2012, Dreher – Fuchs - Nunnenkamp 2013, Mawdsley *et al.* 2014, Udvari 2014, Collins 2015). Szerepük különösen jelentős volt az 1960-70-es években és az 1990-es évek végétől kezdődően ismét előtérbe kerültek. Az 1960-70-es években Kína, az

²⁸ Konstans áron számítva (2010-es million USD)

²⁹ Compound Annual Growth Rate (CAGR) megmutatja, hogy egy adott, több éves időszak alatt mi az átlagos éves növekedési ütem.

1960-80-as években pedig a Szovjetunió és a közép-kelet-európai szocialista országok is számottevő támogatásokat³⁰ folyósítottak harmadik világbeli államoknak. A jelentős donorok között találhatjuk a közel-keleti olajexportáló és néhány más OPEC országot, így többek között Szaúd-Arábiát, Kuvaitot és Venezuelát is. A közel-keleti olajexportáló és más OPEC országok szerepe az első olajárrobbanást követően, az 1974-84 közötti időszakban volt a legerőteljesebb, ekkor becslések szerint a fejlődő államokba érkező segélyek 30 százaléka tőlük származott, ezt követően azonban jelentőségük visszaesett és a 2000-es években mindössze 4 százalékra tehető az összes segélyből való részesedésük (Manning 2006, p.3). A DAC-on kívüli fontos donorok közé tartozik például India, amelynek szintén évtizedes segélyezési hagyományai vannak, de ide sorolható még Malajzia, Thaiföld, Indonézia, Dél-Korea, Tajvan, Mexikó, Brazília, Chile, Oroszország, Törökország, Izrael és Dél-Afrika is. Ezen országok jellemzően belsőleg kialakított definíció alapján veszik számba segélyezési tevékenységüket és nincs jelentéstételi kötelezettségük a DAC felé. Ebből az is következik, hogy a DAC-on kívüli donorok által folyósított segélyek nagyságáról többnyire nem állnak rendelkezésre statisztikailag összehasonlítható adatok. Az elmúlt években ezen a téren is történt elmozdulás, ugyanis 2015-ben már 18 DAC-on kívüli donor³¹ is szolgáltat statisztikákat az OECD-nek. Az új donorok a statisztikai együttműködés mellett különböző módokon és csatornákon keresztül keresik az együttműködési lehetőségeket az OECD DAC donorokkal, ugyanakkor fontosnak tartják hangsúlyozni különböző fórumokon, hogy ők mások és a Déli-Déli együttműködést más normák és sztenderdek alapján képzelik el. Úgy vélik, hogy a DAC által megfogalmazott átláthatósági és segélyhatékonysági irányelvek rájuk másképp vonatkoznak, mint a fejlett donorállamokra, amit a nemzetközi fejlesztési közösség el is ismert (OECD 2014).

A DAC-on kívüli donorokat különféle módon lehetne csoportosítani, leggyakrabban azt vizsgálja a szakirodalom, hogy segélyezési gyakorlatukban mennyiben térnek el a DAC normáitól és gyakorlatától, és gyakran az új donorokat az alapján ítélik meg, hogy mit nem úgy csinálnak, ahogy a hagyományos donorok. Egyes szerzők (Manning 2006, Naim

³⁰ Egyes források szerint 1976-80 között például a Szovjetunió a nemzeti termékének 1 százalékát fordította segélyekre (Degnbol-Martinussen - Engberg-Pedersen 2003). A hidegháború ideje alatt a Szovjetunió és a közép-kelet-európai államok nyújtották a fejlődő országokba irányuló segélyek mintegy 10 százalékát (Manning 2006).

³¹ Ezen országok a következők: Bulgária, Ciprus, Észtország, Horvátország, Izrael, Kuvait, Lettország, Liechtenstein, Litvánia, Magyarország, Málta, Oroszország, Románia Szaúd-Arábia, Tajvan, Thaiföld, Törökország és az EAE.

2007, Paulo - Reisen 2010) a DAC-on kívüli donorok eltérő magatartásából olyan problémákat vezetnek le, amelyek a segélyezési rendszer egészére visszahatnak, így például a jó kormányzási szándék megsértése és ezek kihasználása révén történő versenyelőny szerzése, potyautas magatartás az adósságelengedés terén, etikátlan versenyfeltételek felállítása, erőforrás-koncesszióért való harc. Mások (Naidu - Herman 2009, Kondoh *et al.* 2010) kifejezetten pozitív jelenségnek tartják az új donorok megjelenését a segélyezési rendszerben, mert úgy vélik, hogy a hagyományos segélyezési modell megbukott és az alternatíva ennél csak jobb lehet. A két szélsőség között érvelő szerzők (Kim - Lightfoot 2011, Kragelund 2011, Mawdsley 2012) egyaránt kiemelik az egyes DAC-on kívüli donorok erősségeit és gyengeségeit.

A hagyományos donorok felismerték, hogy szükség van az új donorokkal való együttműködésre. A 2010-es évek körül elismerték az "új fejlesztési partnerségek"-nek elnevezett kapcsolatok jelentőségét a nemzetközi fejlesztési együttműködésben (McEwan – Mawdsley 2012). Többen úgy gondolják, hogy ahhoz, hogy nemzetközi fejlesztési rendszer jobb globális eredményeket érjen el, el kell mozdulni a merev struktúráktól a "dinamikus partnerségek" irányába (Kim - Lightfoot 2011). 2009-ben az ENSZ Nairobiban magas szintű csúcstalálkozót szervezett a Déli-Déli együttműködésről, amelyben megfogalmazták, hogy globális, regionális és nemzeti szinten egyaránt szükség van a háromoldalú, ún. "trilaterális" vagy "trianguláris" együttműködésre. Ennek keretében a két fejlődő ország közötti fejlesztési együttműködési projektet vagy programot egy fejlett állam vagy multilaterális szervezet támogatja, segíti. A háromoldalú együttműködések keretében a fejlett donorok rendszerint pénzügyi támogatást vagy technikai segítséget nyújtanak az új, déli donornak a projekt megvalósításában. A trilaterális együttműködések keretében a hagyományos donorok közvetlen pénzügyi támogatásban, költségmegosztási megállapodásban segítik az új donort, de gyakran közös kutatásfejlesztési projekteken, partnerállambeli tréningprogramok megvalósításában, vagy Déli-Déli központok támogatásában realizálódnak (ENSZ 2009). Az OECD keretein belül is hasonló időben indult meg az új donorok szerepének intézményesítése. 2008-ban az OECD felállította Segélyhatékonysági Bizottságát, amely ugyan a DAC keretein belül működik, hiszen annak egyik bizottsága, ám szervezett formában összefogja az új donorok érdekeit is. A Bizottságnak egyik albizottsága a Déli-Déli együttműködésekről fogalmaz meg irányelveket, ajánlásokat és fontos szerepe volt a Busani Partnerségi Megállapodás tető

alá hozásában. A dél-koreai Busanban 2011-ben szervezett 4. Segélyhatékonyságról Szóló Csúcstalálkozón kiemelt téma volt a DAC-on kívüli donorok szerepe a fejlesztésben. A találkozó végén a résztvevő államok és szervezetek által elfogadott nyilatkozat értelmében a fejlesztési rezsím komplexebbé vált, a hagyományos donorok mellett a civil szervezetek, a magánadományozók és a DAC-on kívüli donorok mind részesei a rezsímnek. A nyilatkozat elismeri a Déli-Déli együttműködés és az Észak-Déli együttműködés közötti különbségeket és azt, hogy ezek kiegészítik, gazdagíthatják egymást: “mi, itt Busanban most már egy új és befogadóbb fejlesztési rendszernek lettünk részesei” (OECD 2011, p.4).

Kína szerepe a nemzetközi fejlesztési együttműködésben

A Kínai Népköztársaság 2011-re a világ második legnagyobb gazdaságává nőtte ki magát, mintegy 11 százalékban részesedik a világkereskedelemből és a világ legnagyobb valutatartalékával is ő rendelkezik (Szunomár 2012). Sajátos helyzetben van, hiszen fejlettségi mutatóit nézve szegény országnak tekinthető. Ennek megfelelően igyekszik felelős fejlődő államként pozicionálni magát a világban, amely a többi fejlődő országot segélyezési, kulturális, beruházási és kereskedelmi kapcsolataival segíti (Szunomár 2014). Az 1950-es évektől kezdődően fontos volt Kína számára, hogy olyan kedvező képet alakítson ki önmagáról, amelyben a fejlődő szocialista országok legönzetlenebb támogatójaként tűnik fel. Az imázs kialakítása során arra törekedett, hogy a kínai segítségnyújtás ne csak a partnerországok politikai elitje számára legyen ismert, hanem a lakosság számára is. A kínai segélyek jellemzően olyan formában realizálódtak – olyan létesítmények építésében, olyan típusú áruk szállításában öltöttek formát –, amelyeken keresztül a lakosság széles rétegei közvetlenül érzékelték a segítségnyújtást (Hidasi 1979). A látványos, populáris objektumok létesítése a mai napig tetten érhető sajátosság a kínai segélyezésben.

Kína újra felemelkedő (re-emerging) donornak tekinthető: az 1960-as évekbeli ideológiai, politikai alapú segélyezőből az 1980-90-es években a világ egyik legjelentősebb recipiensévé vált, s az ezredfordulót követően pedig ismét jelentősebb donor szerepet játszik. Kína az 1980-90-es, de még az ezredfordulót követő években is olyan szokatlan helyzetbe került, hogy a nemzetközi fejlesztési együttműködésben egyszerre vett részt a donor- és a partneroldalon is. Dinamikus fejlődésével azonban recipiens szerepe

fokozatosan háttérbe szorult, 2011-ben meg is szűnt, donorként pedig egyre markánsabb segélypolitikát képvisel és egyre meghatározóbb szerepet játszik a fejlesztési együttműködési rezsimben.

Számos nyugati és afrikai kritikus szerint Kína Afrikával való kapcsolata a gyarmatosítást idézi, elsősorban a nyersanyag ágazatokbeli kínai állami vállalati jelenlét erősödése miatt. Jordán Gyula (2010) szerint Kína komoly erőfeszítéseket tesz, hogy megkülönböztesse magát a nyugati, volt gyarmatosító országoktól és elkerülje a neokolonializmus vádját, amelyhez többek között a puha hatalom számos formáját alkalmazza, így a segélyezést is. Kína emellett az elmúlt években két tekintetben is változtatott nyersanyag-biztosítási politikájának módszerén. Egyrészt közös vállalatokat alapított külföldi – fejlett, illetve fejlődő országbeli, akár partnerállambeli – cégekkel, így lemondva a teljes vagy meghatározó többségbeli részesedésről. Másrészt, az átláthatatlan kínai állami vállalatokkal szembeni kétségeket azzal próbálja enyhíteni, hogy helyettük egyre inkább kínai tőzsdei cégek lépnek be a kitermelő ágazatbeli piacokra (Inotai 2011). Kína nyilatkozataiban is hangsúlyozza, hogy együttműködései során partnereivel egymás komparatív előnyeit aknázzák ki: Kína rendelkezik azzal a szükséges tőkével és technológiával, amelyre az egyes afrikai országoknak szükségük van a fejlődéshez, a nyersanyagok helyben történő feldolgozása során növeli a foglalkoztatottságot, a fekete kontinens országai pedig rendelkeznek azokkal a nyersanyagokkal és energiaforrásokkal, amelyek Kínának hasznosak a saját fejlődéséhez (Kobayashi 2008, Szunomár 2014).

A kínai export-orientált, dinamikus növekedést produkáló fejlődési modell fenntartásához ugyanis egyre növekvő energiamennyiség szükséges. Ennek beszerzéséhez Kínában rendelkezésre áll a megfelelő mennyiségű tőke, és az olaj, gáz, illetve más erőforrásokért folytatott nemzetközi versenyben Kína úgy próbál versenyelőnyhöz jutni, hogy befektetési-, illetve kereskedelmi megállapodásai mellé segélyprojekteket is kínál. A fejlesztési partnerségi együttműködések tehát elsősorban a kereskedelmi vagy a tőkekapcsolatokat segítik részben közvetlen, részben közvetett módon. A segélyek közvetlenül is megkönnyítik a kínai érdekek érvényesülését, befektetései mellé segélyeket kapcsolva ugyanis vonzóbbá teheti azokat. Közvetetten pedig, a partnerország, – és különösen annak infrastruktúrája és emberi erőforrásai – fejlesztése révén a segélyek jó beruházási környezetet biztosítanak a kínai vállalatok

számára. Az ösztöndíjak nyújtása, az oktatási segélyek és a technikai segítségnyújtás tehát közvetetten is szolgálják Kína céljait.

A partnerállamok számára a kínai fejlesztési partnerség több olyan sajátossággal is rendelkezik, amely vonzóbb alternatívát nyújthat, mint az OECD donoroké. Ide sorolható például a kínai projektek adminisztrációs egyszerűsége, amely például a projektek átfutási idejének gyorsaságában, válaszadási procedúrájának könnyebbségében is megnyilvánul (Brant 2011). A kínai fejlődési modell is alternatívát jelent a fejlődő országok számára a multilaterális pénzüzetek strukturális kiigazítási programjaihoz, az EU és az Egyesült Államok által szorgalmazott jó kormányzáson és demokratikus intézményrendszeren alapuló modellekhez képest, illetve a multilaterális pénzüzetek strukturális kiigazítási programjaival szemben. Az a tény, hogy Kína úgy lépett dinamikus gazdasági növekedési pályájára, hogy sem gazdasági, sem politikai intézményrendszerének kialakításában nem a nyugati előírásokat követte mindenképpen érdekes a partnerállamok számára. Ráadásul a 2008-09-es gazdasági válság kezelésének eredményessége, vagyis hogy a válság idején is jelentős gazdasági növekedést tudott fenntartani olyan tényező, amely vonzóvá teszi Kínát (Inotai 2011). A kínai politikai-gazdasági berendezkedéssel összhangban, Kína segélypolitikájában sem kap helyet a demokrácia, a jó kormányzás és az emberi jogok kérdésköre, helyettük azt hangsúlyozza, hogy a gazdasági növekedést és a fejlődési modellt a partnerállam körülményeire és szükségleteire tekintettel kell alapozni (Brant 2011). A partnerállamok vezetői számára kedvező a kínai politikusok által gyakran hangsúlyozott, de a nyugati donorok által követni nem kívánt "feltétel nélküliség" kérdése is, Kína ugyanis szívesen hangoztatja, hogy segélyeit nem köti politikai vagy gazdasági feltételekhez³². Ez a jelenség - amely számos partnerország számára Kína egyik jelentős vonzerejét adja - abból adódik, hogy Kína kívül maradt a nemzetközi fejlesztési együttműködési rezsimen, és segélypolitikáját más normák, prioritások és megközelítések jellemzik. Mindezen kedvező tényezők mellett az ezredfordulót követően meglehetősen dinamikus növekvő kínai fejlesztési finanszírozás kitágítja a partnerállamok lehetőségeinek univerzumát, a gyakorlatban mégis inkább a nyugati forrásokat kiegészítő, mintsem helyettesítő forrásként jelenik meg a partnerállamok fejlesztési költségvetésében.

³² Ez a gyakran hangoztatott állítás azonban nem mindig állja meg a helyét. Erre a kérdésre a későbbiekben még visszatérünk.

Kína és OECD DAC donorok, valamint a multilaterális donorok együttműködése az ezredfordulót követő évtizedben intézményesült. Az Államtanács által kiadott 2011-es Fehér Könyv felsorolja más donorokkal való korábbi együttműködéseit és leírja, hogy Kína nyitott egyes tevékenységekben való részvételre, együttműködésre. Kínát leginkább a hagyományos donorok tapasztalatainak megismerése érdekli, a tradicionális donorok pedig azt szeretnék, ha Kína minél jobban integrálódna a nemzetközi fejlesztési rezsimbe, és ha igazodna a már kialakult normákhoz és segélyezési gyakorlathoz, így például ha csatlakozna a donorkoordinációs mechanizmusokhoz is (Brant 2011). Deborah Brautigam (2011) szerint Kína bevonása a DAC keretrendszerébe azért is meglehetősen nehézkes, mivel Kína segélyei nem felelnek meg az ODA kritériumainak. A tradicionális donorok háromoldalú együttműködésekbe igyekeznek bevonni Kínát, Kína megfigyelő tagja lett a DAC-nak, így részt vesz annak ellenőrzési folyamatának, az ún. peer-review mechanizmusnak³³ a megfigyelésében is (Paulo – Reisen 2010), 2009-ben pedig kínai kezdeményezésre megalakult az elsősorban információ- és tapasztalatcserét célzó China-DAC Study Group. Ezen intézményeknek, ha egyelőre csak korlátozott mértékben van is hatásuk a kínai, illetve a DAC tagállamok segélyezésére, mégis párbeszédet indít olyan intézmények között, amelyek között korábban egyáltalán nem vagy alig volt kapcsolat.

Felmerül a kérdés, hogy vajon Kína mennyiben alkalmazkodik a nemzetközi fejlesztési rezsim, elsősorban az OECD DAC által meghatározott normáihoz, illetve mennyiben szeretne és képes új normákat alkotni. Gregory Chin és Ramesh Thakur (2010) szerint Kína egyre aktívabban vesz részt globális intézményekben és alakítja a globális folyamatokat. James Reilly (2012) tanulmányában Kína dél-kelet ázsiai segélyezési gyakorlatát vizsgálja és arra a következtetésre jut, hogy Kína nemzetközi normákhoz való alkalmazkodása erősen függ a helyi intézményi környezettől. Reilly szerint azon demokratikus partnerállamokban, ahol a nemzetközi – leginkább az OECD DAC államokhoz vagy a multilaterális szervezetekhez kötődő – segélyügynökségek jelenléte erős és Kína stratégiai, illetve gazdasági érdekeltségei csekélyek (így például Kambodzsában és Laoszban), inkább Kína alkalmazkodik a nemzetközi fejlesztési együttműködési normákhoz, ugyanakkor a nemzetközi közösség által “elhanyagoltabb” országokban (mint Burmában) szinte egyáltalán nem alkalmazkodik a donorközösség

³³ Az OECD DAC-on belüli ellenőrzési mechanizmus, az ún. peer review mechanizmus keretében minden donornak rendszeres időközönként alá kell vetnie segélypolitikáját a donortársak egy csoportjából álló bizottságnak, amely feltárja hiányosságait és pozitív tapasztalatait.

által elfogadott normákhoz vagy megközelítésekhez (Reilly 2012). Philippa Brant (2011) szerint a kínai segélyezés nem különbözik markánsan a hagyományos donorok gyakorlatától. Ugyan Kína hivatalosan igyekszik elhatárolni magát a nyugati donoroktól és Csou En-laj nyolc alapelveire (ld. 3.5.1 fejezet) hivatkozva határozza meg a segélypolitika alapelveit, Brant azonban úgy véli, hogy ez csak egy narratíva és az elvek többsége inkább csak a retorikát, mint a gyakorlatot tükrözi. A szerző úgy látja, hogy a valóságban Csou elvei közül leginkább csak a belügyekbe való be nem avatkozás és feltétel nélküliség elvei különböztetik meg Kínát a hagyományos donoroktól (Brant 2011).

3.2 A kínai fejlesztési együttműködés a nemzetközi kapcsolatok elméleteinek tükrében

A nemzetközi kapcsolatok politikaelméleti megközelítései eltérően vélekednek a fejlesztési együttműködés szerepéről, a realista, a liberális, illetve a strukturalista szemléletű gondolkodók, politikusok más-más funkciót tulajdonítanak a segélyeknek. Realista szemszögből a fejlesztési segély nem más, mint a donorok külpolitikai érdekeinek érvényesülését szolgáló eszköz. Felfogásuk szerint az lehet jó segély, amely közvetlenül szolgálja a donor valamely partnerállamában létező érdekeit. Hans Morgenthau szerint a látványos segélyprojektek nagy része politikai-hatalmi szimbólumnak minősül, amely a partnerállamban hatalmon levő politikusok legitimitását igazolja (Morgenthau 1962). Az idealista-liberális szemlélet a kölcsönös, globális érdekek közös elérésében látja a segélyek célját, amennyiben azok hosszú távon képesek előmozdítani mind a donor, mind a partnerországok érdekeit. Az idealista iskola abból indul ki, hogy az önzetlen segítőkészség, a kooperatív magatartás legalább annyira meghatározó viselkedésforma, mint az önérdékkövető magatartás, és a segélyezést morális szempontok is befolyásolják (Lumsdaine 1993). A strukturalista felfogás a fejlett és fejlődő államok közötti viszonyokat, a segélyezési kapcsolatokat beleértve, az egyoldalú gazdasági függőség tükrében értelmezi. Ennek megfelelően, az újbaldali, neomarxista megközelítés értelmében a segély olyan eszköz a fejlett államok számára, amellyel saját érdekeiknek megfelelően függőségi viszonyban, saját befolyásuk alatt tarthatják a fejlődő országokat.

Az egyes politikaelméleti irányzatok mind helyet kapnak valahol Kína külpolitikájában, amely David Shambaugh, amerikai sinológus megközelítése szerint többdimenziós és többirányú (Shambaugh 2013). A szerző szerint Kína nemzetközi identitásáról és nagyhatalmiságáról az országon belül eltérő diskurzusok vannak jelen, amelyek más-más tényezőt tartanak hangsúlyosnak. Összesen hét csoportot különít el, amelyek a kínai külpolitikai gondolkodás széles spektrumát fedik le. Úgy érvel, hogy Kínának egyszerre több nemzetközi identitása van, amelyek többdimenziós és többirányú külpolitikát eredményeznek.

Shambaugh a spektrum egyik végén az ún. “nativistákat” helyezi el. Ez a csoport ötvözi a populista, konzervatív, hipernacionalista, és marxista gondolkodókat. Hangos kritikát fogalmaznak meg a Nyugattal szemben erős amerikaellenes felhanggal, és alapvető bizalmatlanság jellemzi őket a külvilággal szemben. A multilateralizmust nyugati “csapdának” tekintik, szerintük Kínának autonóm módon kell cselekednie. Úgy vélik, hogy Kínának be kell újra zárnia kapuit, mert a reform és nyitás politikája aláássa a szocializmust és Kína szuverenitását a külpolitikában. Hangsúlyozzák, hogy Kína nagyobb tiszteletet érdemel a világban, retorikájukban gyakran emlegetik az évszázados megaláztatásokat, amelyeket az ország elszenvedett. A nativisták szerint a fejlődő országok csak akkor tudnak véget vetni a szegénységnek, ha alapvető jövedelemelosztási változások következnek be a fejlődő és fejlett országok között.

Kínában jelenleg a “realista” vonal az uralkodó diskurzus a nemzetközi kapcsolatokban. A realisták csoportját a nativistákhoz hasonlóan erős nacionalizmus jellemzi, ugyanakkor gondolkodásmódjukban a pragmatizmus dominál, az idegenellenesség és az izolacionalizmus kevésbé. Dogmatikusan képviselik a “Kína először” szellemiséget, figyelmen kívül hagyva más államok vagy szervezetek érdekeit, kizárólag Kína szűk nemzeti érdekeit szem előtt tartva. Szerintük egy erős kínai államot kell építeni, amelyik képes önállóan bejárni saját útját a világban és ellenáll a külső nyomásnak. Elvetik a transznacionális kihívásokat, a globális kormányzást pedig nyugati csapdának tartják, mivel csak lekötné Kína erőforrásait, hátráltatná Kína növekedését. Shambaugh (2013) szerint a realistákban tetten érhető egyfajta győzedelmességi érzés, a 2008-2010-es globális pénzügyi válságot a kínai fejlődési modell igazolásának látják a nyugati laissez-faire rendszerrel szemben. Az irányzat képviselői között egyesek a kemény, mások a

puha hatalom megerősítését tartják a legfontosabbnak. Egyesek az offenzív, mások a defenzív realista vonalat képviselik.

A “nagyhatalmi iskola” képviselői szerint a kínai diplomáciának valamelyik nagyhatalomra – USA, Oroszország vagy EU – kellene koncentrálnia és Kínának kevesebb figyelmet kellene szentelnie a fejlődő országokra, valamint a multilateralizmusra³⁴. Úgy vélik, hogy ha Kína kapcsolatai a nagyhatalmakkal nincsenek rendben, az káros hatással van számos kínai érdekre. Ez a diskurzus Csiang Cö-min (Jiang Zemin) elnöksége alatt (1993-2003) volt a domináns irányzat, ebben az időszakban Kína szinte kizárólag a nagyhatalmakra koncentrált. Hu Csin-tao (Hu Jintao) vezetése idején is (2003-2013) befolyásos volt ez a külpolitikai orientáció, de elmozdulás történt a kizárólagosság felől kiegyensúlyozottabb és többirányú globális külpolitizálás irányába.

Az “Ázsia először” vonal Kína közvetlen szomszédait tartja a legfontosabbnak a diplomáciában. Nemzetbiztonsági okok és Kína zavartalan fejlődése miatt a határok mentén stabil környezetet kell kiépíteni. Az irányzat az ázsiai kapcsolatoknak nem a kizárólagosságát, hanem inkább a relatív fontosságát hangsúlyozza. 1998-tól kezdve Kína külpolitikájában meg is erősödött a szomszédsági diplomácia szerepe, Kína proaktívan stabilizálta a szomszédaival való kapcsolatait.

Egy másik csoport, a “globális Dél” iskolájába tartozók Kína fejlődő országokkal való kapcsolatát tartja hangsúlyosnak. Eszerint Kínának, mint fejlődő országnak fontos feladata és felelőssége a fejlődő világ érdekeinek előmozdítása, a szegény államok közötti szolidaritás növelése. Az irányzat képviselői a fennálló nemzetközi intézményi berendezkedést igazságtalannak tartják, amelyen változtatni kell. Egy multipoláris világrend kialakítása érdekében fontosnak tartják az együttműködést a BRICS többi

³⁴ A nagyhatalmi iskola gondolkodói többsége szerint az USA-val kell harmonikus kapcsolatot fenntartani, mivel a nyugati hatalmak a Kínába érkező technológia, tőke és beruházások fő forrásai. A gondolkodók egy másik csoportja az USA-val való stratégiai együttműködésnek több hátrányát, mint előnyét látja. Oroszországot tartják Kína legfontosabb partnerének, mivel egyrészt innen származik Kína energiaforrásainak és katonai felszereléseinek jelentős része, másrészt földrajzi közelsége miatt fontos Kína nemzetbiztonsága miatt, valamint hasonló világnézeti filozófiát követ. 2008-ig egy harmadik csoport az Európai Unióval való kapcsolat megerősítését tartotta a legfontosabb diplomáciai feladatnak, egyrészt a kereskedelmi, beruházási és technológiai lehetőségek miatt, másrészt pedig azt remélték, hogy ez EU egy új, felemelkedő hatalom lesz egy multipoláris világban. 2006-07-ben ez az irányzat elhalványult, 2008-ra pedig megszűnt egyrészt különböző kínai-európai súrlódások, másrészt az EU közös kül- és biztonságpolitikájának gyengesége miatt.

országával és a G-20 csoporttal. Kína aktívan igyekszik egyes nemzetközi szervezeteken belül a hatalom déli államok javára történő újradefiniálására és újraelosztására. Ez a diskurzus megjelenik Kína nemzetközi fejlesztési politikájában is. A bilaterális fejlesztési együttműködés terén például a be nem avatkozás vagy az adósságelengedés hangsúlyozásában jelenik meg. Kína multilaterális együttműködési politikájában pedig - többek között - az ENSZ millenniumi fejlesztési céljainak, majd fenntartható fejlesztési céljainak erős támogatásában, a klímaváltozás felelősségének a fejlett országokra való átruházásában nyilvánul meg.

A “szelektív multilateralisták” csoportja Kína globális kérdésekben való részvételének fokozatos növelését szorgalmazza, de csak olyan kérdésekben, amelyek közvetlenül érintik Kína nemzetbiztonsági érdekeit. Óvatosak Kína növekvő globális felelősségvállalásaival, és a nemzetközi ügyekben való részvételt csak azért hangsúlyozzák, hogy Kína ne tűnjön a nemzetközi rendszer önérdékkövető potyautasának. Shambaugh őket a realista irány internacionalista vonulatának nevezi, mivel számukra a globális kormányzás szükségessége nem filozófián, hanem taktikán alapul.

Shambaugh spektruma másik szélére helyezi a “globalistákat”, akik Kína egyre növekvő globális felelősségét hangsúlyozzák. A nyugati liberális institutionalistákhoz hasonlóan úgy gondolják, hogy Kínának nagyságához, erejéhez és hatalmához mérten kell felelősséget vállalnia globális ügyek megoldásában, aktívabb részvétellel többek között az ENSZ-ben és a regionális csoportosulásokban.

Ha a három nagyobb nemzetközi politikaelméleti irányzat felosztásában gondolkodunk, akkor a realista irányzatot a Shambaugh (2013) által felvázolt kínai iskolák közül a “nativisták”, a “realisták”, a “nagyhatalmi iskola”, az “Ázsia-előszőr”, és a “szelektív multilateralisták” képviselik, az idealista-liberális szemléletet a “globalisták” csoportja, a strukturalista irányzatot pedig a “globális Dél” iskola. Mint már utaltunk rá, jelenleg a “realista” diskurzus dominál a nemzetközi kapcsolatokban, ám a különböző csoportosulások erejének megfelelően felsejlenek más megközelítések is.

3.3 A fejlesztési együttműködés világgazdasági kontextusa és szerepének változása a nyugati országokban, illetve Kínában

A segélyek nyilvánosan deklarált céljaik szerint mindig a partnerállam valamely fejlődési problémájának – így például a szegénység, alacsony gazdasági növekedés, technológiai lemaradás, környezetvédelmi kérdések stb. – megoldásához kívánnak támogatást nyújtani. Az egyes donorországok az évtizedek során fokozatosan alakították ki viszonyulásukat a fejlődéshez. A fejlődés-gazdaságtan segélyezést illető fontos kérdése, hogy a segélyek elősegítik-e a nemzetközi fejlődési szakadék csökkenését, azaz van-e ok-okozati kapcsolat a segélyek és a gazdasági növekedés között. Ha igen, akkor ez milyen feltételek mellett valósul meg? Dolgozatunk jelen alfejezetében összefoglaljuk, hogy miben hasonlít és miben tér el egymástól a nyugati országok és Kína viszonyulása a fejlődéshez, illetve a segélyek szerepéhez.

Az 1950-es években a nyugati országokban elterjedt, domináns klasszikus fejlődés-gazdaságtani iskola központi gondolata az volt, hogy a szegény országok alacsony jövedelemszint melletti egyensúlyban ragadtak, amelyből külső segítség nélkül nem tudnak kitörni (Szentés – Török - Blahó 1999; Simai 2005). Az állam feladata, hogy külföldi segélyek segítségével egyszerre több ágazatban olyan jelentős beruházásokat eszközöljön, amelyek ki tudják mozdítani a gazdaságot ebből az egyensúlyból és képesek növekedési pályára állítani. Ennek megfelelően az 1950-60-as években a nyugati donorok jellemzően egyszerű, nagy volumenű beruházásokat finanszíroztak; fizikai infrastrukturális fejlesztéseket – így például repülőtereket, úthálózatot, kikötőket, gátakat – valósítottak meg pénzügyi támogatással és technikai segítségnyújtással.

Kína, szocialista fejlődő országgént más helyzetből indult. 1949-ben, a “Kínai Népköztársaság megalakulásakor az ország gazdasági helyzete egy félféudális és félgymarmati társadalom gazdaságának kaotikus képét mutatta.” (Hidasi 1979, p.12) Néhány év alatt azonban a kínai vezetésnek sikerült a gazdaságot helyreállítania, majd 1953-ban az első ötéves tervvel kezdetét vette az erős iparosítás. Gazdasága helyreállításához és iparosításának fellendítéséhez a Kínai Népköztársaság (KNK) igénybe vette a szocialista országok, elsősorban a Szovjetunió műszaki és gazdasági segítségét, amelynek tapasztalatait felhasználta saját segélyezési politikája alakításakor. Saját nagyüzemei felépítéséhez és korszerűsítéséhez – amelyek nyomán új iparágak és

korszerű üzemek jöttek létre - jelentős mértékben hozzájárultak a Szovjetunióból érkező termelőberendezések (Hidasi 1979). Az 1960-as évektől kezdve a kínai fejlesztési prioritások közül a mezőgazdaság került az első, az ipar a második helyre (Hidasi 1979, Brautigam 2009, Li et al. 2014). Kína segélypolitikája abból indult ki, hogy a fejlődő államok is a KNK-hoz hasonló helyzetben vannak, a rövid- és hosszú távú szükségleteket kell egymással párhuzamosan kielégíteni. Egyfelől olyan ún. "kulcsrakész" projekteket valósítottak meg a mezőgazdaságban és az iparban egyaránt, amelyeket kínai szakértők és munkások építettek, majd teljesen kész állapotban átadták a partnernek. Másfelől pedig szakértői csapatokat, például orvosokat, illetve más szakembereket küldtek, akik az együttműködés keretében helyi szakértőket képeztek (Brautigam 2009).³⁵

Az 1960-70-es évekre a nyugati országokban körvonalazódott, hogy a klasszikus fejlődés-gazdaságtani elmélethez kapcsolódó unilineáris fejlődés koncepciója és a nyugati modell szerinti modernizáció sikerére vonatkozó várakozások nem igazolódtak be. Emiatt előtérbe került a strukturalista és függőségi iskola felfogása, amelynek értelmezésében a fejlődő országok lemaradását nem belső, hanem külső tényezők - a világ gazdaság egyenlőtlen viszonyai, a nemzetközi kereskedelem, munkamegosztás és tőkeáramlás egyenlőtlenítő hatásai - okozzák. Az elmélet szerint a szegény országok gazdasági szerkezetük - nyerstermékekre való szakosodásuk - miatt nem tudnak hatékonyan beilleszkedni a világ gazdaságba, így alternatív fejlődésmodellre, "harmadik útra" van szükségük. Ennek megfelelően vagy strukturális átalakulást és iparosítást kell végrehajtaniuk, vagy saját erejükre kell támaszkodniuk és ki kell kapcsolódniuk a világ gazdaságból. A függőségi iskolai gondolkodás értelmezésében a segélyezés a gyarmatosítás és az imperializmus megnyilvánulása, amely fenntartja, illetve újratermeli a fejlett és fejlődő országok közötti egyenlőtlen kapcsolatokat. 1974-ben az ENSZ közgyűlése elfogadta a fejlődő országok által kidolgozott Új Nemzetközi

³⁵ Kína az 1950-es években Koreának építőanyagot, fogyasztási cikkeket – többek között gabonát, gyapotot és gyógyszereket, termelőberendezéseket és közlekedési eszközöket, Vietnámnak ezeken túl vasúti felszereléseket, Albániának élelmiszereket és közfogyasztási cikkeket szállított, Kambodzsában pedig ipari, kulturális és egészségügyi létesítményeket épített. Az 1960-as években a KNK segélyeiből Mongóliában infrastrukturális, Albániában ipari létesítmények – többek között alapanyaggyártás, vegyipar, gépipar, könnyűipar területein -, Nepálban és Laoszban pedig ezek mellett útépítési projektek is megvalósultak. Indonéziában könnyűipari létesítmények, Guineában feldolgozóüzemek, ültetvények létesítése és felszerelése, vízi erőmű és vasútvonal építése, Ghánában könnyűipari üzemek létesítése, Szomáliában utak, kutak, kulturális létesítmények, könnyű- és élelmiszeripari üzemek, Tanzániában üzemek, kórházak, kulturális és oktatási intézmények valósultak meg, a Kongói Köztársaságban rádióállomást és rádióadót létesítettek, textilkombinátot építettek, Maliba pedig ipari felszereléseket küldtek Kínából (Hidasi 1979).

Gazdasági Rend reformprogramot, amely értelmében az elmaradottabb országoknak szükségük van többek között méltányosabb nyerstermék-árakra, a fejlett piacokhoz való hozzáférésre, technológiatranszferre, adósságelengedésre és több fejlesztési segélyre. A nyilatkozat elfogadásával a fejlett államok először vállalták hivatalosan, hogy bruttó nemzeti jövedelmük (GNI) 0,7 százalékát a szegény országok fejlesztésére fordítják. Az ENSZ Első Fejlesztési Évtizede (1960-1970) kapcsán készült jelentése előszavában U Thant Főtitkár megfogalmazta, hogy „az alulfejlett országok problémája nem csupán a gazdasági növekedés, hanem a fejlődés előmozdítása is (...) A fejlődés egyenlő növekedés plusz változás. A változás viszont nemcsak gazdasági, hanem társadalmi, kulturális, mennyiségi és minőségi változást is jelent. A kulcskérdés az emberek életminőségének javulása” (ENSZ 1962). Az infrastrukturális fejlesztések mellett a segélyeknek meg is jelent egy másik fókusz, a szegénységcsökkentés. A nyugati donorok a társadalmak szélesebb köreit közvetlenebb módon kívánták elérni, ami többek között meglehetősen összetett, integrált vidékfejlesztési programok támogatásában nyilvánult meg. Az 1970-es évek másik nagy újdonsága a civil szervezetek (Non Governmental Organizations, NGO-k) bevonása a segélyezésbe, a donorok rajtuk keresztül kezdték csatornázni támogatásaik egy részét.

Miközben a nyugati donorok újragondolták segélyprogramjaikat és elmozdultak a termelési és infrastruktúra-fejlesztési szektoroktól a vidékfejlesztés, a szegénységcsökkentés és az NGO-k szerepének növelése irányába, addig a kínai segélyeket nem érintette ez a változás. A kínai fejlődési modell továbbra is a központilag tervezett, állami intézkedéseken alapuló termelési és szolgáltatási szektorok fejlesztését jelentette. Ahogy az ENSZ-ben a fejlődő államok között teret nyert a függetlenedés gondolata, Kína is az 1960-as években meghirdette az “önerőre való támaszkodás” politikáját (Hidasi 1979). Továbbra is abból kiindulva, hogy a fejlődő államok a KNK-hoz hasonló helyzetben vannak, Kína segélypolitikájában is hangsúlyozta, hogy a támogatások a partnerállam önerőre támaszkodását és független gazdasági fejlődését hivatottak elősegíteni, és nem cél, hogy a partnerek a donortól függjenek. Az importhelyettesítő iparosítás támogatása Afrikában például a textiliparra koncentrált. Számos textilművelet üzem épült kínai segítséggel, így a nyers gyapot helyett immár Mali, Szudán, a Kongói Köztársaság, Tanzánia és Ghána nemcsak önálló lett feldolgozott textilből, hanem az exportpiacokon is meg tudott jelenni (Brautigam 2009). A partnerállamok kínai segítséggel állami üzemeket, gyárakat

építettek, valamint infrastrukturális beruházásokat (így utakat, hidakat, kikötőket, erőműveket), illetve presztízs beruházásokat (konferenciaközpontot, kormányzati épületet vagy stadiont) valósítottak meg.³⁶

Az 1970-es évek végére a fejlődő országok számára kiderültek az importhelyettesítő iparosítási stratégia negatív következményei, eközben pedig a nyugati országok neoliberális gazdaságpolitikájuk segítségével kilábalnak a gazdasági válságból. Így nem meglepő, hogy az 1980-as évek nyugati fejlődés-gazdaságtani domináns irányzata a neoliberalizmus lett, ami szerint a lemaradás oka a túl nagy állami szerepvállalás, a gazdaság túlszabályozottsága. A növekedés kulcsát Nyugaton az állam visszaszorításában és a piac előtérbe helyezésében látták, ehhez pedig strukturális kiigazításra – többek között államháztartási fegyelemre, pénzügyi és külkereskedelmi liberalizációra, privatizációra, deregulációra – volt szükség. Ebben az időszakban a DAC tagállamok segélyeinek egy része is a gazdaságpolitika strukturális átalakítására és a recipiensek piacbarát reformjaira fókuszált, de jellemző volt a gazdaságpolitikai feltételelenség gyakorlata is, azaz hogy a donorok a strukturális kiigazítás megvalósításának feltételéhez kötötték segélyeik folyósítását. Ez azt jelentette, hogy ha egy gazdasági válságban levő ország megfelelő lépéseket tett piacainak liberalizálására, hatékonyságnövelésre és az állami szerepvállalás visszaszorítására, akkor hozzáfért a Világbank és az IMF hiteleihez. Az 1980-as évek végére megfogalmazódott egy másik fejlődésméлет is, amelyik a globális ökológiai válság és az egyre súlyosabb társadalmi problémák kezelésére keresett megoldást: a fenntartható fejlődés elmélete. Eszerint a fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amelyik anélkül elégíti ki az emberi szükségleteket, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek lehetőségeit szükségleteik kielégítésében (Simai 2005, pp.118-119). Az 1984-es Brundtland Jelentés³⁷ megjelenésétől kezdve a fenntartható fejlődés fontos

³⁶ Ebben az időszakban épült Tanzániában és Zambiában az 1900 km hosszúságú Tazara vasútvonal, Szomáliában dohány-, gyufagyár, mezőgazdasági és vízgazdálkodási létesítmények, valamint autóutak, Maliban és Guineában vasútvonal épült, Mauritániában kikötő, Sri Lankában textilgyárak, Burmában erőművek és hidak, Guyanában könnyűipar és élelmiszeripari üzemek valósultak meg kínai támogatás segítségével.

³⁷ 1984-ben az ENSZ Közgyűlés létrehozta a Környezet és Fejlődés Világbizottságot (Brundtland Bizottság), melynek vezetésével a norvég miniszterelnököt, Gro Harlem Brundtland asszonyt bízták meg. A bizottság készítette el a „Közös Jövők” című jelentést, mely először fogalmazta meg a fenntartható fejlődés fogalmát. A fenntartható fejlődés három pillére, a környezet-gazdaság-társadalom egymással összefügg, a döntéseknél mindhármát figyelembe kell venni.

elemévé vált a fejlesztéspolitikáknak és egyre nagyobb figyelmet kaptak a környezeti célok is a segélyezésben.

A nyugati közgazdászok számára az 1990-es évekre kiderült, hogy a liberalizáció nem jelent gyógyírt a fejlődő országok szegénységi problémáira, sőt az 1997-es délkelet-ázsiai pénzügyi válságot csak tovább mélyítették a strukturális kiigazítások. A nyugati fejlődésgazdaságtan két irányzata más-más tényezőkben talált választ a problémákra: az egyik az intézményekben, a másik a földrajzi adottságokban. Az intézményi iskola figyelme a fejlődő államok belső társadalmi adottságaira, politikai viszonyaira, intézményi struktúrájára irányult. Képviselői (North 1990, Hall - Jones 1999, Acemoglu *et al.* 2001, Rodrik *et al.* 2004) úgy vélték, hogy a növekedés feltétele olyan intézmények – például a jó kormányzás és a megfelelő jogrendszer - megléte, amelyek megfelelő jelzéseket és ösztönzőket jelentenek a piaci szereplők számára. A megfelelő intézményi struktúrát azonban nem egyedül a fejlett országoknak, hanem a fejlődők bevonásával, együttesen kell kialakítaniuk, hogy az minél szervezettebben illeszkedjen a támogatott országok politikai, társadalmi adottságaihoz. Előtérbe került az "ownership", azaz tulajdonosi szemlélet elve, vagyis hogy a szegény országok nagyobb szerepet kapjanak a fejlődési folyamat tervezésében és megvalósításában. Itt kell megemlíteni azt is, hogy az OECD és az Európai Unió (EU) keretein belül elindult egyfajta kezdeményezés a segélyek kööttségeinek visszaszorítása érdekében, vagyis hogy a támogatások felhasználásába a fogadó államnak is legyen beleszólása. A megváltozott szemléletet jól mutatja a szemantikai változás is: a segélyezett országokat immár partnerállamoknak, a segélyezést pedig nemzetközi fejlesztési együttműködésnek, fejlesztési partnerségnek kezdték nevezni. Olyan politikai célok jelentek meg a fejlesztéspolitikában, amelyek megerősítik az államot, valamint egyre nagyobb figyelmet kaptak a szociális tényezők, mint az esélyegyenlőség, az oktatáshoz és egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés. A nyugati donorok segélyeik egyre nagyobb hányadát fordították a jó kormányzás alapjainak megteremtésére, szegénységcsökkentésre, az emberi jogok előmozdítására és a társadalmi körülmények javítására. A projektek helyett előtérbe került teljes szektorok – így például az oktatás, egészségügy - programszerű támogatása. A gazdaságpolitikai feltételelességet is felváltotta a politikai kondicionalitás, vagyis a segélyek folyósításának a jó kormányzás feltételéhez kötötték.

Az intézmények fontosságát hangsúlyozó irányzatra mintegy válaszként megjelent egy másik, a földrajzi adottságokat előtérbe helyező iskola. E szemlélet képviselői (Sachs - Warner 1995, Diamond 1999, Gallup *et al.* 1999, Sachs 2003, Sachs 2005) szerint a szegénységi problémák alapvetően a kedvezőtlen földrajzi adottságokból erednek. John Gallup, Jeffrey Sachs és Andrew Mellinger (1999) kutatásuk során azt találták, hogy a klíma, a járványoknak való kitettség és a tengerparttól való távolság erősen korrelál az egy főre jutó jövedelemmel és a gazdasági növekedéssel. Kimutatták, hogy a trópusi régióknak a mérsékelt égöviekhez képest, és a tengerparttól távol eső területeknek pedig a tengerparti régiókhoz képest hátrányuk van a fejlődésben. Az összefüggés két módon, közvetlenül és közvetetten is érvényesül. Közvetlenül, amennyiben a földrajzi elhelyezkedés és a klíma hatást gyakorol egy ország termelékenységére, népességnövekedésére, tudás- és technológiaáramlására, valamint kereskedelmére és beruházásaira, illetve közvetetten, amennyiben maga a fizikai környezet járul hozzá egy kedvezőbb vagy kedvezőtlenebb politikai-gazdasági intézményi berendezkedés kialakulásához. Az irányzat képviselői nem a segélyek minőségét vagy allokációját, hanem elégtelen mennyiségét kritizálják, érvelésük szerint a fejlődő országok a segélyek segítségével ellensúlyozni tudnák hátrányos helyzetüket (Paragi – Szent-Iványi – Vári 2007).

Az 1990-es évektől a fejlődés fogalmához hozzáadódott a szociális és emberi dimenzió is. Az ENSZ Közgyűlése 2000-ben elfogadta a millenniumi fejlesztési célokat, amelyek célja a szegénység minden formájának csökkentése és ehhez megfelelő eszközök biztosítása. A millenniumi nyilatkozat értelmében a piac által vezérelt növekedési stratégiák önmagukban nem jelentenek megoldást a szegénységi problémákra és jól működő intézmények, valamint hatékony szociálpolitikák szükségesek a megfelelő egészségügyi ellátás és oktatás széleskörű biztosításához. Az ENSZ Fejlesztési Programja (United Nations Development Programme, UNDP) gondozásában 1990-ben megjelent az első Emberi Fejlődési Jelentés (Human Development Report), amely értelmezésében "egy nemzet igazi gazdagságát az emberek adják" (UNDP 1990), ennek megfelelően a fejlődést nemcsak a gazdasági növekedéssel kell mérni. Az emberi fejlődési index (Human Development Index, HDI) az emberek hosszú távú jóllétének mérését három tényezővel írja le: az egészséggel, a tudáshoz való hozzáféréssel és a jövedelmi

helyzettel³⁸. Amartya Sen, közgazdasági Nobel-díjas tudós is elutasítja a fejlődés kizárólag nemzeti jövedelemmel való mérését és a fejlődés lényegi összetevőiként a "politikai szabadságjogok[at], gazdasági lehetőségek[et], szociális lehetőségek[et], átláthatósági garanciák[at], létbiztonság[ot]" határozza meg (Sen 2003, p.30).

A nyugati fejlődés-gazdaságtani irányzatokkal szemben Kína más fejlődési utat választott, amely eltér a strukturális kiigazítás programjaitól, az EU és az Egyesült Államok által szorgalmazott jó kormányzáson és demokratikus intézményrendszeren alapuló modellektől. Kína sem gazdasági, sem politikai intézményrendszerének kialakításában nem a nyugati előírásokat követte. 1978-tól kezdve Kínában meghirdetésre került a reform és nyitás politikája, amely Teng Hsziao-ping, a Kínai Népköztársaság Mao Ce-tung halálát követő vezetője nevéhez fűződik. A kínai nyitás azonban a neoliberais vonaltól eltérően valósult meg. Magas megtakarítási rátája lehetővé tette az ország számára, hogy külföldi kölcsönöket csak óvatosan vegyen igénybe, így képes volt sokterápia és külföldi feltételeknek való megfelelés nélkül fokozatosan átalakítani a gazdaságot (Brautigam 2009). A nyitás politikája aktív külgazdaság-politikát irányzott elő, aminek legfőbb elemei a külföldi tőke- és technológiaiimport, valamint az exportra termelés voltak (Csáki 2012, György 2012, Szunomár 2012, p.130). A KKP vezetése az 1980-as évek közepén felismerte, hogy hosszú távú modernizációs stratégiája eredményes megvalósításához azt a kelet-ázsiai társadalmi-gazdasági fejlődési modellt és politikai hatalomgyakorlási formát kell példaképül tekintenie, amelynek segítségével Japán és a dél-kelet ázsiai kistigrisek a világ gazdaság fontos tényezőivé váltak. 1992-ben a KKP XIV. Pártkongresszusa elfogadta a "szocialista piacgazdaság" modelljét³⁹, és a 21. század elejére Kínában létre is jött az a társadalmi-gazdasági és politikai-ideológiai rendszer, amely Tálas Barna szerint "egyfelől a többféle és vegyes tulajdonformákra épülő, a területi, vállalati és egyéni kezdeményezéseknek, valamint a külföldi befektetéseknek is viszonylag tág teret biztosító és alapjában véve a tőkés piacgazdálkodás elveihez és módszereihez igazodó központosított gazdaságirányítás, másfelől a tekintélyvel alapuló, többnyire egypártrendszerű politikai

³⁸ Az egészséget a születéskor várható élettartam, a tudáshoz való hozzáférést az iskolában átlagosan eltöltött évek és a várhatóan iskolában eltöltött évek száma, a jövedelmi helyzetet pedig az egy főre jutó bruttó nemzeti jövedelem (GNI/fő) mutatókkal mérik.

³⁹ Tálas Barna (2006) szerint a „szocialista piacgazdaságnak”, „sajátosan kínai színezetű szocializmus építésének”, „szocialista modernizációs építésnek” nevezett jelenséget találóbbr lenne „sajátosan kínai színezetű kapitalizmusnak” nevezni.

hatalomgyakorlás” (Tálas 2006, p.47). A fejlesztő állam szerepe nagyon jelentős volt a közjavak – többek között az intézmények és az infrastruktúra – biztosításában mind központi, mind regionális, és helyi szinten.⁴⁰ A reform és nyitás politikáját követően a kínai állam elkezdett ugyan némi teret engedni a civil társadalom létrejöttének, ennek ellenére a civil szféra még az ezredfordulót követő évtizedben is kezdetleges állapotban volt (Vámos 2010). Kínai specifikum, hogy mivel a különböző régiókban a szegénységi problémák más-más okokból eredtek, így Kína nem egy előre meghatározott modell szerint alakította ki politikáit az egyes régiókban, hanem többdimenziós, tartalomspecifikus szegénységcsökkentési megközelítést alkalmazott (Davies 2007). Az újfajta szemlélet a segélypolitika teljes újragondolását is magával hozta és elindult a segélypolitika reformja. Az 1980-as évektől kezdve elmozdulás történt a szektoriális segélyallokációban, a kínai projektek immár kevésbé a termelési eszközökre, létesítményekre, hanem egyre inkább a gazdasági és szociális infrastruktúrára fókuszáltak. Újdonság volt az is, hogy 1982-től kezdve a kínai vállalatok részt vállaltak a projektjeik megépítését követő menedzsmentből is. Ez arra a korábbi problémára hozott megoldást, hogy gyakran a kínaiak által megvalósított, az afrikai kormányoknak átadott projektek nem bizonyultak fenntarthatónak.

Szentes Tamás (2005) úgy véli, hogy a nemzetközi fejlődési szakadék kialakulása és fennmaradása összefügg egyrészt külső okokkal, így a világgazdaság egyenlőtlenítő fejlődésével, az abból következő függőségi viszonyokkal és a nem szimmetrikus szerkezetű interdependenciákkal, valamint belsővel, elsősorban az egyes országokon belüli társadalmi-gazdasági szerkezettel és mechanizmusokkal, társadalmi szokásokkal és politikai tényezőkkel, illetve a követett fejlődési úttal és politikával. Véleménye szerint a fejlődő országok gazdasági növekedését potenciális erőforrásaik belső mozgósítása mellett a segélyezés fokozásával és a világgazdaság fennálló rendjének reformjával lehetne elősegíteni. A nagy fejlődési eltérésekre és differenciálódásra való tekintettel szelektív segélyallokációt és eszköz-rendszert, valamint a donorok és partnereik számára

⁴⁰ Benczes és Szent-Iványi (2010) afrikai és ázsiai államok eltérő fejlődését összehasonlító tanulmányában éppen az ázsiai országokban – így Kínában is - az erős fejlesztő államot, annak jelentős szerepét, szerepvállalását tartja kulcsfontosságúnak az afrikai államok berendezkedésével szemben Benczes, I. and Szent-Iványi, B. (2010) 'Sikerek és kudarcok a fejlesztésben: Ázsia és Szubszaharai Afrika összevetése' in Magas, I. and Kutasi, G., eds., *Változó világgazdaság: Globális kormányzás - vállalati nemzetköziesedés - regionális fejlődés: Tanulmányok Simai Mihály 80. születésnapjára*, Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem, 257-268..

kölcsönösen előnyös együttműködési segélyformák alkalmazását javasolja (Szentés 2005).

Úgy tűnik, Kína - hasonlóan a Szentés (2005) által javasoltakhoz - ugyancsak kölcsönösen előnyös együttműködési formák alkalmazására törekszik. Ez a szemlélet már egészen a kezdetektől megjelent, Csou En-laj 1964-ben hangsúlyozta, hogy segélyeiket nem egyoldalúan, hanem kölcsönös előnyök mentén nyújtják. Kína partneroldali tapasztalatai – különösen a Japánnal való fejlesztési partnerség – ennek a szemléletnek az eredményességét még jobban megerősítették. Japán ugyanis az 1970-es évek közepétől kezdve alacsony kamatozású kölcsönöket nyújtott Kínának, amelyből Kína modern ipari technológiát importált Japánból, cserébe pedig nyersolajjal és szénrel fizetett. Ezt a megközelítést - hogy nyersanyagért cserébe szakértelmet, felszerelést és finanszírozást biztosít – az 1970-es évek végétől a nyugati országok is elkezdtek alkalmazni, többek között hitelek mellé kínált vagy azokat kiegészítő és vonzóbbá tevő segélycsomagokkal léptek be a kínai piacokra (Brautigam 2009, Reilly 2013). Kína ezeket a konstrukciókat saját fejlődése szempontjából hasznosnak ítélte meg (Brautigam 2009). A “win-win” szemléletet, illetve a tőkét és technológiát nyersanyagért ajánló konstrukciókat tehát Kína saját segélyezési tapasztalataiból, Japán és a nyugati országok 1980-as években Kínában alkalmazott stratégiájából merítette, amelyet önmaga is jónak, hasznosnak értékel. Szintén saját tapasztalataira épített Kína, amikor az ezredfordulót követően elkezdett nagy lendülettel szabadkereskedelmi ipari övezeteket megvalósítani olcsóbérű afrikai országokban, amelyet egyesek “kínai Marshall-tervnek” is neveztek (Inotai 2011).

3.4 A fejlesztési együttműködés háttérében álló motivációk

A 3.2 fejezetben vázolt realista politikaelméleti megközelítés szerint a kormányok akkor ajánlanak fel segélyeket, ha valami érdekükben állót szeretnének elérni (Morgenthau 1962, McKinlay - Little 1977, Maizels - Nissanke 1984, Degnbol-Martinussen - Engberg-Pedersen 2003, Lancaster 2008). A hivatalos retorikában megfogalmazott szlogenek mögött jellemzően a donorok külgazdasági, külpolitikai, biztonságpolitikai és ideológiai-kulturális céljai, érdekei, motivációi húzódnak meg. Ezekre leginkább a donorok segélyezési gyakorlatából – vagyis, hogy kinek, mikor, mit és hogyan adnak - lehet következtetni, ami gyakran eltér a hivatalos nyilatkozatokban,

dokumentumokban megfogalmazott "céloktól", ez utóbbiak jellemzően kevésbé őszinték. Jelen disszertációban is segélypolitikai célként a donor valódi céljait, motivációit értjük, nem a hivatalos retorikában megfogalmazottakat.

Abban számos kutató egyetért, hogy az egyes országok segélypolitikáját általában nem egyetlen cél jellemzi, hanem a későbbiekben felsorolt céltípusok valamiféle kombinációja, amelyek időben is változnak. Egy donor segélypolitikájában a célok elkülönülhetnek partnerországok vagy programok szerint is (Degnbol-Martinussen - Engberg-Pedersen 2003, Lancaster 2008, Kondoh *et al.* 2011), időbeni alakulásukban pedig fontos szerepet játszanak a nemzetközi politikai és gazdasági környezeti tényezők. A segélyek hatékonyságát vizsgáló szerzők egy részének következtetései szerint a donorállamok által nyújtott segélyeket sokkal inkább indokolják a donorok különféle stratégiai megfontolásai, mint akár a fogadó államok szükségletei, akár a segélyek révén remélt gazdasági fejlődésre gyakorolt pozitív hatások (Maizels - Nissanke 1984, Griffin 1991, Alesina - Dollar 2000, Berthélemy - Tichit 2004, Paragi - Szent-Iványi 2006). A bilaterális segélyallokációt például hangsúlyosan magyarázzák olyan politikai tényezők, mint a volt gyarmati kapcsolatok, a politikai szövetségek, illetve a stratégiai érdekek.

A donorok motivációinak, érdekeinek áttekintése során Paragi Beáta és Szent-Iványi Balázs (2006) rendszerezésére hivatkozunk, akik négy fő csoportba sorolják a különböző segélypolitikai célokat: külgazdasági- kereskedelmi, külpolitikai, biztonságpolitikai és ideológiai célok. A csoportosítást kiegészítettük a Carol Lancaster (2008) által definiált kulturális célokkal és az 1. táblázatban foglaltuk össze.

1. táblázat: A donor államok segélypolitikai céljainak csoportosítása

	Rövid-, illetve középtávú cél	Tágabban értelmezett, hosszú távú cél
Külgazdasági, kereskedelmi	Export növelése; Gazdasági pozíciószerezés, piacszerzés; Beruházás-finanszírozás; Partnerország hiteltörlesztő képességének fenntartása.	Piacméret növelése a lakosság életszínvonalának emelésén keresztül.
Külpolitikai	A partnerország kormányzatának befolyásolása; Bizonyos csoportok (például „saját” etnikai vagy vallási kisebbségek, ellenzéki mozgalmak) támogatása.	Stratégiai külpolitikai célok érvényesítése (például kapcsolat fenntartása egykori gyarmatokkal); Nemzetközi presztízs növelése.
Biztonság- politikai	Regionális stabilitás fenntartása (például költségvetési összeomlás, valutaválság, stb. elkerülése).	Szegénység és államkudarcok által közvetetten generált biztonsági kihívások (pl. terrorizmus, járványok, tömeges migráció, környezeti degradáció, regionális konfliktusok) felszámolása.
Ideológiai, kulturális	Ideológia terjesztése (politikai, gazdasági, vallási stb.); Nyelvhasználat, kultúra terjesztése (például ösztöndíjak nyújtásával).	Szegénységcsökkentés humanitárius és szolidaritási megfontolásokból, emberi jogok univerzalitására hivatkozva.

Forrás: Paragi-Szent-Iványi 2006 és Lancaster 2008

Külgazdasági, kereskedelmi a cél akkor, ha a segélyek exporttámogatás, természeti erőforrás- vagy piacszerzés, illetve beruházás-finanszírozás megvalósításának eszközei. Japán, Dél-Korea és néhány skandináv ország segélypolitikájában erőteljesen tetten érhetők az ilyen jellegű célok (Lancaster 2008, Kondoh *et al.* 2011). *Külpolitikai*

jellegű a cél, amennyiben a segélyezés a nemzetközi politika és a kétoldalú kapcsolatok alakításának eszköze. A diplomáciai célú segélyezés példája, amikor az Egyesült Államok a hidegháborús versengés eszközeként biztosította segélyeit, vagy amikor Franciaország saját érdekszférájának kialakítását és fenntartását irányozta elő segélyeivel. *Biztonságpolitikai* cél esetén a segélyek a donor saját nemzetbiztonságának és a tágabban értelmezett nemzetközi biztonság megeremtésének eszközei. Az Egyesült Államok a közel-keleti béketeremtés előrelendítéséhez, illetőleg a volt szocialista országokban zajló gazdasági-társadalmi átmenet támogatásához biztosított jelentős segélyeket. Az 1997-es brit segélypolitikai fordulat⁴¹ óta az Egyesült Királyság segélypolitikájában például a rövid távú kereskedelmi és külpolitikai célok helyett előtérbe kerültek hosszú távú biztonságpolitikai célok, így hangsúlyos szerepet kaptak a globális problémák - mint például a klímaváltozás vagy egyes közegészségügyi kérdések - megoldását célzó segélyek. *Ideológiai, kulturális* jellegű a cél, amikor a segélyek a donor számára kívánatos eszmék, nyelv, értékrend vagy vallás támogatását erősítik. A donorok a nyelvhasználat és az értékrend propagálását jellemzően oktatási programok finanszírozásával és a partnerország fiataljai számára ösztöndíjak biztosításával, a vallás terjesztését pedig gyakran egyházak fejlesztési és humanitárius jellegű programjainak támogatásán keresztül érik el. A nyelv és értékrend megerősítése, mint segélypolitikai cél leginkább a volt gyarmattartó országok, így például Franciaország, Olaszország vagy Portugália esetében jelenik meg, a vallási terjeszkedés az arab országok segélypolitikájának egyik markáns célja, míg a szegénységcsökkentési, humanitárius segítségnyújtási célok leginkább az északi országokra jellemzőek (Lancaster 2008).

A segélypolitikai célok időben is változhatnak. Ez a jelenség a kínai segélypolitika alakulásában is tetten érhető. Ahogy a következő alfejezetben látni fogjuk majd, az 1950-60-as években még a kínai segélypolitika alapvetően ideológiai és külpolitikai célokat

⁴¹ A Blair kormány 1997-es hatalomra kerülésével fordulat állt be a brit fejlesztési együttműködési politikában, a fejlesztési segélyezés minőségi változáson ment keresztül. Azóta a brit segélypolitika deklarált célja a legszegényebb országban szegénységének csökkentése, az életszínvonal javítása lett. Míg a segélypolitika az 1960-as évektől az 1990-es évek végéig elsősorban a kereskedelmi és politikai érdekek egyik eszköze volt, a fordulatot követően a rövid távú érdekek helyett a hosszabb távú érdekek - így elsősorban a biztonságpolitika és a klímaváltozás elleni küzdelem - kerültek előtérbe. A segélyezésre egyre inkább a globalizáció kihívásaira adott válasz egyik eszközeként tekint a brit külpolitika. A fordulat a segélyallokációban is tetten érhető: míg az 1990-es évek elején a brit ODA 70 százaléka irányult a legszegényebb országok felé, 2006-ra ez az arány 90 százalékra emelkedett (Paragi - Szent-Iványi – Vári 2007).

szolgált, az 1980-90-es évektől kezdve azonban már egyre inkább a külgazdasági, illetve külkereskedelmi célok domináltak.

3.5 A fejlesztési együttműködés szerepe a kínai külpolitika és külgazdasági politika alakulásában (1953-2011)

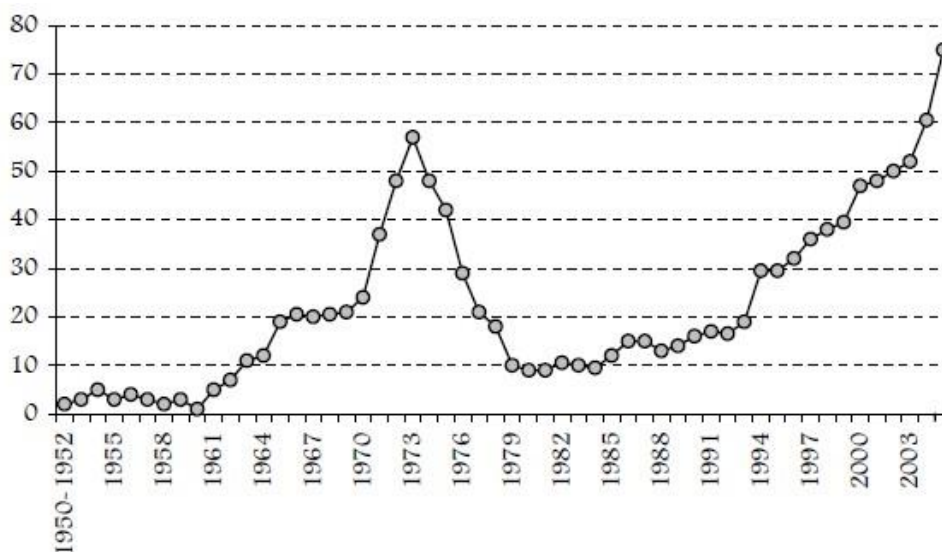
“A kínai segélypolitika változásaiban meglehetősen pontosan nyomon kísérhetők a kínai külpolitika alapvető célkitűzéseinek és törekvéseinek módosulásai, sőt bizonyos esetekben e segélypolitika irányainak, módszereinek és intenzitásának változásai időben meg is előzték a külpolitikai vonalvezetés módosításának deklarálását.” (Hidasi 1979, p.201) Kína fejlesztési együttműködésének első 23 évét elemezve Tóth Barna megfigyelte, hogy “a kedvezményes hitelek és fejlesztési segélyek nyújtása két időszakban került jelentősen előtérbe /.../. Mindkét időszakban a kínai külpolitikai orientáció lényegbevágó átrendeződésének lehettünk tanúi.” (Hidasi 1979, p.200)

A kínai segélypolitika több mint ötven éves története három nagyobb szakaszra osztható⁴², amelyet a 2. ábrán látható segélyek nagyságának növekvő, illetve csökkenő trendje is szemléletesen jelez:

1. A politikai, ideológiai segélyezés időszaka az 1950-es évek elejétől az 1970-es évek közepéig.
2. A gazdasági modernizációt és fellendülést szolgáló külpolitika időszaka, a segélyezés visszaszorulása az 1970-es évek közepétől az 1990-es évek végéig.
3. A gazdasági terjeszkedést és piacszerzést szolgáló segélyezés időszaka az 1990-es évek végétől napjainkig.

⁴² A három szakasz elkülönítése elsősorban a célok és a segélyek mennyisége alapján történt. A szakaszok azonban korántsem homogének. Az 1950-es évektől az 1970-es évekig tartó segélyezés időszakában Tóth Barna tanulmánya (Hidasi 1979) például nyomonköveti a kínai segélypolitika céljainak változását.

2. ábra: A kínai segélyek időbeli alakulása
(RMB-ben kifejezve)

Forrás: Li (2008)

3.5.1 A politikai, ideológiai segélyezés időszaka (1953-76)

Négy évvel a Kínai Népköztársaság kikiáltása után, 1953-ra tehető a kínai segélyezési tevékenység kezdete, innentől kezdve a segélyezés rendszeressé vált a kínai külpolitikai eszköztárban. Ebben az időszakban a KNK meglehetősen elszigetelt volt, 1950-ben mindössze 18 állam ismerte el diplomáciailag. Az országok többsége nem a KNK-t, hanem Tajvant ismerte el, köztük az Egyesült Államok és a nyugati országok jelentős része is. Bár nem akart csatlakozni egyik hidegháborús blokkhoz sem, mivel szövetségesekre szüksége volt, a KNK a Szovjetunió és a szocialista országok felé orientálódott (Szunomár 2012). Első partnere a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság (KNDK) volt, amelynek 800 millió jüan (névlegesen kb. 340 millió USD) értékű térítésmentes segélyt⁴³ nyújtott a koreai háború lezárása után. Koreát követően 1954-55-ben Albánia és Vietnám következett a partnerek között, majd 1956-59 között tovább bővült a lista: Mongólia, Kambodzsa, Nepál, Egyiptom, Indonézia, Srí Lanka, Magyarország⁴⁴, Burma, Jemen és Algéria kapott vissza nem térítendő támogatást, illetve

⁴³ Ennek keretében építőanyagokat, fogyasztási cikkeket, termelőberendezéseket és közlekedési eszközöket szállított Kína.

⁴⁴ 1956. novemberben Kína mintegy 7,5 millió USD értékű térítésmentes gyorssegély keretében építőanyagokat és közszükségleti cikkeket küldött, 1957. januárban pedig mintegy 50 millió USD értékű 10 éves futamidejű hitelt nyújtott Magyarországnak.

kezdvezményes hitelek. Tálás Barna számításai szerint az 1953-59 közötti időszakban Kína 1,2 milliárd dollárt támogatást nyújtott a partnereinek, amely az ugyanezen időszak nemzeti jövedelem növekedésének 5%-át tette ki. A segélyek mintegy 92 %-a, a hitelek 76%-a szocialista országok felé irányult. A három szocialista szomszéd, Korea, Vietnám és Mongólia kapta a segélyek 91%-át, a hitelek 56%-át. Indonéziában vélhetően a nagyszámú kínai lakosság kedvezőbb bánásmódja és jogi helyzetbe juttatása motiválhatta a viszonylag aktív kínai segélyezést. Miközben a segélyek deklarált politikai célja a szocialista rendszer erejének és befolyásának növelése volt, Tálás szerint érzékelhető volt egy további valódi cél: Kína saját tekintélyének, politikai befolyásának növelése a szomszédos országokban (Hidasi 1979).

Az 1950-es évek végén és az 1960-as évek során is egyre bővülő partnereinek száma jól tükrözi a kínai segélypolitika felértékelődését, valamint a KNK nagyhatalmi és hegemonista törekvéseinek fokozatos erősödésére is utal. Nemcsak a partnerek számának növekedése, de a támogatások nagyságának megugrása is jelzi a segélypolitika előtérbe kerülését. 1960-61-ben közel 750 millió dollár értékű segélyt nyújtott Kína, ami nemcsak abszolút értelemben kiemelkedő nagyságú támogatás, hiszen mintegy másfélszer annyi, mint amennyit a Szovjetunió nyújtott ezekben az években, hanem azért is rendkívüli mértékű, mert éppen ekkor volt a kínai gazdasági fejlődés a mélypontján⁴⁵⁴⁶ (Hidasi 1979, Bach 1987). Azt azonban meg kell jegyezni, hogy a nyugati államok segélypolitikájához képest ebben az időszakban a kínai segélyek nagysága még nem volt igazán jelentős, az Egyesült Államok ebben az időszakban 5,78 milliárd dollárt folyósított, a DAC tagállamok összesen pedig közel 13 millárd dollár segélyt nyújtottak a fejlődőknek.

Az 1960-as évektől a kínai segélypolitika markánsan ideológiai-külpolitikai célokat szolgált. Az 1960-as évek elején az időközben megromló kínai-szovjet viszony a szocialista táboron belüli szakításhoz vezetett. 1960-tól kezdve a KNK vezetői a nemzetközi fórumokon saját különvonalukat képviselték, és a szocialista országok, valamint a nemzetközi kommunista mozgalom köreiben keresték a szövetségeseiket. A segélyezés többek között ennek az ideológiai harcnak rendelődött alá. Kína továbbra is

⁴⁵ A „nagy ugrás”-t követően a kínai nemzeti jövedelem a 4-5 évvel korábbihoz esett vissza (Hidasi 1979).

⁴⁶ Ebben a két évben a Szovjetunió által nyújtott segélyek 432 millió dollárt tettek ki, amelyből 344 milliót biztosítottak a nem KGST-államoknak. (folyó áron) (Bach 1987) Ez az összeg a nyugati segélyekhez képest nem volt jelentős, az Egyesült Államok a két év során 5,78 milliárd segélyt nyújtott, a DAC tagállamok összesen pedig 12,96 dollárt (folyó áron).

a szomszédos ázsiai szocialista országokat próbálta megnyerni a támogatásokkal. Ugyanakkor megjelent egy másik külpolitikai cél: India politikai elszigetelése (Müller 1967, Hidasi 1979). Az 1950-es évek végén szaporodtak meg a konfliktusok a két ázsiai ország között. 1958-ban területi követelések miatt alakultak ki nézeteltérsek, amelyek 1962-ben felerősödtek, az 1959-es tibeti függetlenségi harc során pedig India fogadta be a Dalai Lámát és sok más tibetit. Ebben az időben India még nem indította el segélypolitikáját, így Pekingnek adódott a lehetőség, hogy India elszigetelését, illetve ellensúlyozását több irányból segélyekkel támogassa. 1960-61-ben a KNR Nepállal barátsági szerződést, majd határegyezményt kötött, amelyekhez egy-egy 21,2, illetve 9,8 millió dollár értékű vissza nem térítendő támogatást csatolt. 1961-ben Peking Burmával barátsági és megnevezési szerződést, valamint határmegállapodást írt alá, amelyhez 84 millió dollár értékű kamatmentes hitelcsomag párosult. Végül az sem véletlen, hogy ebben az időszakban vált rendszeressé a Srí Lankának nyújtott segély: 1958-ban 10,5 millió dollár értékű kedvezményes kamatozású hitelt, 1961, 1962 és 1964 során pedig összesen 17,5 millió dollár vissza nem térítendő támogatást biztosított Kína. Az Indiával ellenséges viszonyban levő Indonéziával 1961-ben barátsági szerződést írt alá, amelyhez még abban az évben 30 millió dollár értékű kedvezményes kamatozású hitel párosult. Tólas szerint az Indonéziával történő együttműködést nemcsak az India-ellenesség vezérelte, hanem egy nyugatellenes, de a Szovjetuniótól is elhatárolódó afrikai-ázsiai tömb létrehozásának szándéka is.

Kína figyelme az 1960-as évek eleje-közepe felé fordult a fejlődő államok felé. Előtérbe került az a diskurzus, amely szerint a világforradalom alapja a fejlődő országok fejlettséggel vívott harca. A KNR védelmi minisztere és Mao Ce-tung helyettese, Lin Piao (1965) Észak-Amerikát és Nyugat-Európát "a világ városainak" nevezi, amelyeket "a világ vidéki területei", vagyis Ázsia, Afrika és Latin-Amerika be fognak keríteni. A fejlődő országok és a "régik" Kína között számos alapvető politikai és társadalmi környezetbeli hasonlóságot talál és a KNR kötelességének tartja, hogy támogassa a fejlődő országokbeli forradalmi erőfeszítéseket (Lin 1962). Ez az irányzat a mai napig jelen van a kínai külpolitikában, Shambaugh (2013) a "Globális Dél" irányzat képviselőiként említi azokat, akik szerint a fennálló igazságtalan nemzetközi berendezkedésen változtatni kell.

Csou En-laj miniszterelnök a kínai segélypolitika konkrét politikai célját meg is fogalmazta: “Amikor testvérországainkat és újonnan függetlenedett országokat segélyezünk, akkor ők megerősödnek, és ez meggyengíti az imperialista erőket. Ez óriási segítség nekünk.” (Csou 1964, idézi Zhou 2012, p.136). A kínai realista szemlélet nyíltan megjelenik a fenti segélypolitikai célban, nevezetesen, hogy Kína nem jótékonyságból, hanem saját érdekeit is szem előtt tartva nyújt támogatást. Kínát egészen napjainkig markánsan megkülönbözteti a hagyományos donoroktól, hogy kommunikációjában explicit módon hangsúlyozza, hogy segélyeit nem egyoldalúan, hanem kölcsönös előnyök mentén adja.

Csou En-laj miniszterelnök 1964-es ghánai útja során lefektette a kínai segélyezés nyolc alapelvét, amelyek közül az első éppen a fent említett kölcsönös előnyök elve. A segélyezés nyolc alapelve a következő (Csou 1964, idézi Zhou 2012):

1. A kínai kormány segélyeit mindig az egyenlőség és kölcsönös előnyök elvei mentén nyújtja, és azokat soha nem egyoldalú alamizsnának tekinti.
2. A kínai kormány szigorúan tiszteletben tartja a recipiens országok szuverenitását, és segélyeihez semmiféle feltételt nem szab, illetve kiváltságokat nem kér.
3. Kína gazdasági segélyeit kamatmentes vagy alacsony kamatozású kölcsönök formájában nyújtja, esetenként meghosszabbított törlesztési időszakkal, így könnyítve a recipiens országok terheit, amennyire csak lehet.
4. A kínai segélyeknek nem céljuk, hogy a recipiens országok Kínától függjenek, hanem a recipiens önerőre támaszkodását és független gazdasági fejlődését hivatottak elősegíteni.
5. A kínai kormány mindent megtesz, hogy a recipiens országok alacsonyabb beruházást igénylő és gyorsabb hozamot biztosító projekteket valósíthassanak meg, amelyek így jövedelmüket növelhetik, és tőkét halmozhatnak fel.
6. A kínai kormány a segélyprojektekhez a kínai gyártású legjobb minőségű felszerelést és alapanyagot biztosítja világpiaci áron. Amennyiben a felszerelés és alapanyagok nem felelnek meg a lefektetett előírásoknak és minőségi követelményeknek, úgy a kínai kormány kicseréli őket vagy visszatéríti az árukat.
7. Technikai segítségnyújtás során a kínai kormány ügyel arra, hogy a recipiens ország szakemberei teljes mértékben elsajátítsák az átadott technikákat.

8. A segélyprojektek megvalósításában részt vevő kínai szakértők ugyanolyan életszínvonalon fognak élni, mint a recipiens ország szakértői. A kínai szakértők nem élveznek különleges előnyöket.

Az alapelvek megfogalmazása egyfajta stratégiai pozicionálást is jelentett a nemzetközi segélyezési rezsim terében. Kína ugyanis ilyen módon egyértelműen elhatárolódott a hagyományos, nyugati donorok, illetve a Szovjetunió gyakorlatától, és igyekezett a fejlődő országokkal egyenlő partnerként pozicionálni magát. Így például jellegzetes eleme ennek az egyedi pozicionálásnak a helyiekével azonos életszínvonal biztosítása a kínai szakértőknek, munkásoknak, a megkülönböztetett elbánás visszautasítása. Ez ugyanis egy Kínától nem különösebben nagy erőfeszítést kívánó, ám a partnerállamok önbecsülését erősítő látványos gesztus⁴⁷. Jordán Gyula (2012) ezt a jelenséget a kínai kivételesség kérdése körében értelmezi. A kivételesség eszméjének történelmi hagyományai vannak Kínában, saját történetére, jellemzőire, civilizációjára és fejlődési modelljére is egyedülálló jelenségként tekint, ami elkülönül más országokétól. Ennek a kivételességnek a hangsúlyozása, az erre való törekvés tetten érhető a mai napig a fejlődő országokkal, különösen Afrikával való viszonyában. Éppen emiatt komoly kihívást jelent Kínának egyidőben az egyenlő partneri viszony elvét követni és gazdasági érdekeit érvényesíteni, különösen az állami szint alatti szereplők esetében. Ez a ellentmondásosság nem újkeletű jelenség, Julius Nyerere, egykori tanzániai elnök a Kínával való viszonyt úgy jellemezte, mint az “egyenlő viszonyok legegyenlőtlenebbje” (Jordán 2012, p. 120).

1960-ban történt meg a nyitás Fekete-Afrika irányába, amelynek célja az afrikai országok megnyerése volt a kínai-indonéz vezetésű afrikai-ázsiai tömb számára. Elsőként Guinea részesült kínai segélyben, 1961-ben pedig Ghána, majd Mali is, ezt követően pedig még aktívabbá vált az afrikai segélyezés. Az 1960-69 közötti időszakban 1963-64 csúcspont volt Afrika számára: a kínai támogatás ugrásszerűen megnövekedett, és ezen időszak alatt Afrika képes volt Ázsiát megelőzni: e két év alatt 141,7 millió dollár

⁴⁷ Jó példa erre Guinea esete, ahol a függetlenséget követően megszűntek a francia érdekeltségek és 1959-ben mind az Egyesült Államok, mind a Szovjetunió segély-felajánlásokkal igyekeztek megnyerni maguknak az országot. Az afrikai ország azonban inkább Peking ajánlatát fogadta el. Brautigam (2009) szerint ennek fő oka a kínai ajánlatnak az az ígérete, hogy a kiküldött kínai tanácsadók ugyanolyan színvonalon fognak élni, mint guineai társaik.

Hernádi (2011) is jelzi, hogy a segélyezés keretei között kiutazó kínai kereseti lehetőségei “nem túl kedvezőek”, inkább “az afrikaiak megsegítése”, “egy másik földrész megismerése” a céljuk, és feltételezhetően a szakértők otthoni előmenetelét segítheti, ha egy kb. 1-2 évig tartó kiküldetést sikerrel teljesítenek.

segélyt allokáltak afrikai országokba, miközben Ázsia csak 32,8 milliót kapott. Magasrangú kínai vezetők 1963-65 között a 2006-2009-es időszakhoz hasonlóan végiglátogatták a régió országait⁴⁸ és számos együttműködést írtak alá. Ahol nem sikerült megegyezni a hatalmon levőkkel, ott Kína az ellenzéki felkelő csoportokat támogatta katonai és nem katonai segélyekkel egyaránt⁴⁹. 1964-ben öt fekete-afrikai ország részesült kínai segélyben, összesen 109 millió dollár értékben: Tanzánia, Kenya, Kongói Köztársaság (Brazzaville), Ghána és Mali. A következő években pedig további új partnerségek alakultak: 1965-ben Uganda, a Közép-Afrikai Köztársaság, majd 1967-ben Mauritánia és Zambia kapott segélyt (Hidasi 1979). Az afrikai államok és forradalmi mozgalmak összességében többnyire pozitívan viszonyultak a kínai segítséghez, de a KNK térnyerését mégis országról országra eltérően ítélték meg. Értékelték, hogy Kína azonosul az elnyomottakkal, hogy a világgazdasági rendszerben a fejlődő országok számára nagyobb egyenlőséget és autonómiát követel, hogy belügyeikbe való beavatkozás nélkül morális, pénzügyi és technikai segítséget nyújt. Ugyanakkor számos afrikai vezető óvatosságra intett Kína szándékait illetően, különösen a kulturális forradalom idején, illetve a szovjet-kínai szakítást követően azon országokban, amelyek nem akartak eltávolodni a Szovjetuniótól (Mawdsley 2007).

Az 1960-as években megtörtént a nyitás további régiók felé is. 1965-ben a támogatási listán már a hat szocialista partnerállam mellett húsz harmadik világbeli ország szerepelt. A latin-amerikai országok közül elsőként részesült kínai segélyben Kuba 1960-ban, az arab országok közül Szíriával és Dél-Jemennel bővült a lista, Ázsiában pedig 1965-ben Pakisztán és Afganisztán kapott több ízben támogatást (Müller 1967, Hidasi 1979)

1966-69 között lecsökkent a kínai segélypolitika aktivitása. Többek között az Indonéziában és egyes afrikai országokban történt kudarcok, és a KNK nagyobb mértékű elszigetelődése hatására a kínai vezetők érdeklődése is alábbhagyott. Ez a visszaesés a partnerországok többségében érezhetővé is vált. Kína beszüntette a szállításokat,

⁴⁸ 1963-ban Csou En-laj miniszterelnök és Csen Ji külügyminiszter járt az EAK-ban, Algériában, Marokkóban, Tunéziában, Ghánában, Guineában, Maliban, Szudánban, Etiópiában és Szomáliában. 1964-ben Lu Hszü-csang külkereskedelmi miniszter hét afrikai országot látogatott végig. 1965-ben Csou En-laj ismét felkereste az EAK-t és Algériát, valamint ellátogatott Tanzániába (Hidasi 1979)

⁴⁹ Így például a Kongói Demokratikus Köztársaság (Kinshasa) és Kamerun, ahol a felkelő csoportok jelentős kínai támogatást kaptak (Hidasi 1979).

félbehagyta az építkezéseket, hazarendelte a szakértőket. Ebben a négy éves időszakban mindössze 90 millió dollár jutott Afrikának.

Tálas Barna az 1960-as évekbeli kínai segélypolitikát három szakaszra osztja. Az 1960-62-es években hármass ideológiai-külpolitikai cél vezérelte a segélypolitikát: a szomszédos szocialista államoknak a KNK különvonalas politikája mellé való lecsatlakozása, az újonnan felszabadult országok és a felszabadító mozgalmak kínai ideológiai-politikai befolyás alá helyezése, valamint ellenfeleinek elszigetelése. Az 1963-65 közötti időszak erőteljesen az afrikai és ázsiai országokra összpontosult. A kínai hegemonista törekvések felerősödtek, a segélypolitika célja a fejlődő országok megnyerése volt egy kínai-indonéz vezetésű tömb számára. 1966-69 között a KNK erőteljesebb külpolitikai elszigetelődésével lecsökkent a segélypolitika hatósugara és aktivitása.

Az 1970-es évek elejére egy pragmatikusabb külpolitikai irányvonal nyert teret, élén Csou En-laj miniszterelnökkel. A vezetés célja a KNK nagyhatalmi státuszának elismertetése és a Szovjetunió elleni egységfront kialakítása volt (Hidasi 1979, Szunomár 2012). Ehhez a KKP vezetése szükségesnek tartotta az Egyesült Államokhoz, a nyugat-európai országokhoz, és Japánhoz való közeledést, valamint Kína nemzetközi elismertetését. Kína feladta a világforradalmi vezető és a fegyveres mozgalmak támogatójának szerepét, és a fejlődő országokhoz való viszonyát új elméleti alapokra helyezte. Mao Ce-tung megfogalmazta "három világ" elméletét, amely a világot nem a szocializmus és a kapitalizmus szembenállása alapján, hanem fejlettség szerint osztotta fel. Az első világ a két szuperhatalmat jelentette, a második világ a fejlett országokat, a harmadik világ pedig a fejlődő afrikai, ázsiai és latin-amerikai országokat foglalta magában, amelybe Kínát is sorolta (Hidasi 1979, Vámos 2006, Szunomár 2012). Kína fejlődő országokhoz való viszonyát tehát a velük való azonosság-vállalás jellemzi már ebben az időszakban. Ezen a gondolaton alapul a kínai segélypolitika egyik sajátja, a fejlődő államok partnerként kezelése, ami markánsan megkülönbözteti Kínát, mint segélyezőt a hagyományos donoroktól⁵⁰.

⁵⁰ 1970-91-ben a KNK erőteljesen hangsúlyozta, hogy valamennyi fejlődő állam önzetlen barátja, aki nagyvonalúan, akár erején felül is segélyezi őket.

Az 1970-es évek elejére a kínai segélypolitika a csúcspontjára érkezett. 1953-tól kezdve a segélyek nagysága és bruttó nemzeti termékhez (Gross National Product, GNP) viszonyított aránya fokozatosan növekedett, míg a kezdeti években a segélyek a GNP 0,23 százalékát tették ki, addig részarányuk 1973-ra elérte a GNP 2,05 százalékát (Li 2008). Egyes becslések szerint 1971 és 1973 között a segélyek a központi költségvetés 5,88 százalékát, az 1973-as csúcspontban pedig annak 6,9 százalékát érték el (Zhou 2012, p.139). Tálás szerint ebben az időszakban a KNK-t kettős cél vezérelte: az izolációból való kitörés és a kínai nagyhatalmi ambíciók erősítése. A segélypolitika “Kína csekély számú szövetségesével való kapcsolatok erősítését, másrészt viszont egyes – taktikai, stratégiai vagy egyéb szempontból fontos, illetve fontossá váló – fejlődő országokkal való szorosabb politikai együttműködés kialakítását” szolgálta (Hidasi 1979, p.247). Vietnámon kívül az összes relációban Tálás szerint közvetlenül kimutathatók Kína nagyhatalmi érdekei, így például a partnerek között egyre nagyobb számban szerepeltek a Szovjetunióval szemben álló vagy potenciálisan szembe állítható országok.

Az 1970-es évekre a segélyezés korábbi Ázsia-központúsága megváltozott, a segélyallokáció földrajzi fókuszába Afrika került. 1970-73 között Afrikába áramlott a segélyek 39 százaléka (1,07 milliárd dollár), Ázsia 30 százalékkal részesedett a kínai segélyekből (824,5 millió dollár), az arab országokba 14 százalék (374,9 millió dollár), Európába⁵¹ 10 százalék (310 millió dollár), Latin-Amerikába pedig mindössze 7 százalék (179,5 millió dollár) érkezett (Hidasi 1979, p.252). A kínai segélypolitika legismertebb és legjelentősebb projektje ekkor, 1970-ben indult. A 405 millió dollár értékű, 30 éves futamidejű kamatmentes hitelt Tanzánia (270 millió dollár) és Zambia (135 millió dollár) kapta a zambiai ércfeldolgozó településeket a tengerrel összekötő Tazara vasútvonal felépítéséhez.⁵² Az Afrika-fókusz és az ideológiai azonosulás a harmadik világgal meghozta az eredményét, Kína valódi szövetségeseket szerzett magának a kontinensen. 1971 októberében az ENSZ-ben 26 fekete-afrikai ország szavazott amellett, hogy a KNK képviselje Kínát a szervezetben, és a sikeres szavazást követően sok afrikai állam “valóságos győzelmi táncot” járt (Hidasi 1979, p.254). Az ENSZ szavazást a mai napig Kína az afrikai országokkal való együttműködésük egyik alapköveként tartja számon, Hu

⁵¹ Románia 265 millió és Málta 45 millió dollár értékű segélyt kapott Kínától.

⁵² A Tazara projektet nem csak kínai vállalatok és szakemberek valósították meg, de bizonyos vasúti berendezések beszerzéséhez bevontak Kínával szorosabb kapcsolatban álló japán, német, svájci és francia cégeket is.

Csin-tao elnök a Kína-Afrika Együttműködési Fórum 2006-os pekingi csúcstalálkozójának nyitóbeszédében a következőképpen utalt rá: “Mi, Kínában nem fogjuk elfelejteni, hogy Afrika teljes mértékben támogatta a Kínai Népköztársaság Egyesült Nemzetekbeli helyének jogszerű visszaállítását (Hu 2006).

A kínai segélyek folyósítása ebben az időszakban nem volt teljesen zökkenőmentes. Kurt Müller (1967) szerint a szovjet segélyeknél is hosszabb időt igényelt a folyósításuk, valamint előfordult az is, hogy a KNK nem tudta teljesíteni kötelezettségvállalásait, így például Burmában és Nepálban is a tervezett nagyobb szabású projektek helyett csak kisebb volumenűek valósultak meg. Tálas szerint (Hidasi 1979) az 1953-62 közötti időszakban felajánlott segélyek 70-80 százaléka került felhasználásra, 1963-65 között ennél is alacsonyabb volt a kihasználtsági fok. Tálas ennek az okát a partnerek bizalmatlanságában látja, valamint abban, hogy a KNK a kulturális forradalom idején hazarendelte szakembereit és leállította a kínai irányítással folyó építkezéseket.

A keleti blokk más országaihoz hasonlóan Kína is szerepet játszott a fejlődő országokból érkező elit képzésében, de intenzitásában elmaradt az ezen a területen jeleskedő donoroktól. Kína többek között algériai pártfunkcionáriusok, valamint latin-amerikai pártok tanulóinak képzésében jeleskedett. Müller adatai szerint az 1962-64 időszakban évente 2-3000 fiatal tanult kínai felsőoktatási intézményekben (Müller 1967, p.293). Ugyanakkor néhány más szocialista országgal ellentétben Kína nem hozott létre olyan intézményt, amely a fejlődő országokból érkező diákokat fogadná, mint például a Szovjetunió által 1960-ban létrehozott Lumumba Egyetem, a Csehszlovákiában 1961-ben megnyílt November 17-e Egyetem vagy az NDK-ban 1961-ben induló Herder Intézet.

3.5.2 A gazdasági modernizációt és fellendülést szolgáló külpolitika időszaka, a segélyezés visszaszorulása (1977-1996)

Az 1970-es évek elejére a segélyezés nagysága olyan mértékben megnövekedett, hogy az már fenntarthatatlanná vált Kína számára. Az Államtanács kezdeményezésére a

Külgazdasági Kapcsolati Minisztérium⁵³ 1971-77 között öt értekezletet szervezett ennek a problémának a megtárgyalására. Az értekezletek során arra a következtetésekre jutottak, hogy a partnerállamoknak nagyobb mértékben kellene önmagukra támaszkodniuk, Kínának pedig gyakorlatiasabb és megfelelőbb módszereket kellene alkalmaznia a segélyprojektek kialakítása és megvalósítása során.

Bár a segélyezési tevékenységet nem számolták fel teljes egészében – sőt, Afrikában továbbra is viszonylag jelentős maradt –, a kínai segélypolitika marginalizálódott az ország külpolitikájában. Az 1990-es évek közepéig tartó időszak alatt mind a támogatások abszolút nagysága, mind a GNP-hez viszonyított aránya jelentősen lecsökkent. Míg 1974-ben Kína bruttó nemzeti termékének 1,71 százalékát fordította a fejlődő országok támogatására, addig 1990-re ez az arány 0,08 százalékra zuhant vissza (Li 2008). A projektek száma mellett azok nagysága is jelentősen csökkent, és az 1970-es évek végén Kína önrész vállalására kérte partnereit (Zhou 2012). 1978 májusában már Teng Hsziao-ping nyíltan megfogalmazta a kínai segélypolitika visszaszorulását: “Mi most nagyon szegények vagyunk. /.../ Amikor Kína már majd megvalósította a négy modernizálást és a nemzetgazdasága fejlődött, akkor többet tudunk hozzájárulni az emberiség, különösen a harmadik világ (fejlődéséhez)”.⁵⁴

Az ENSZ-tagság megszerzésétől kezdve Kína egyre több nyugati és fejlett országgal vette fel a diplomáciai kapcsolatot és egyre bővítette gazdasági együttműködéseit. Az ENSZ-ben Kína észlelte, hogy a multilaterális szervezet fejlődő országbeli tagjaként számtalan csatornán keresztül jogosult segélyekre. Ezeket megcélozva, 1979-től kezdve jelentős mennyiségű multilaterális segélyben részesült, majd számos OECD donor – többek között Japán és Németország – is kiterjesztette fejlesztési tevékenységét Kínára. Az 1990 és 1999 közötti időszakban Kína részesült a legtöbb segélyben a világon, és 2004-ben még mindig a hetedik legnagyobb partnerállam volt. A Kínába érkező segélyek legnagyobb része Japánból származott, amely infrastrukturális, egészségügyi és környezetvédelmi projekteket finanszírozott, de Németország és Franciaország is jelentős fejlesztési támogatást nyújtott az ország számára (OECD 2006, p.32). Így

⁵³ Az 1970-ben létrehozott Külgazdasági Kapcsolati Minisztérium (MFEL, Ministry of Foreign Economic Liaison) legfőbb feladata a partnerállamokkal való diplomáciai ügyek rendezése, illetve a segélyszerződések aláírása (Zhang - Gu – Chen 2015).

⁵⁴ Teng Hsziao-ping 1993 idézi Zhou 2012.

Kína több, mint három évtizedig a fejlesztési viszonylatban egyszerre volt donor és partner.

A partner oldal tapasztalatai – különösen a Japánnal való fejlesztési partnerség - nagy hatást gyakorolt Kína saját, későbbi segélypolitikai gyakorlatára, különösen Afrika esetében. Japán ugyanis az 1970-es évek közepétől kezdve alacsony kamatozású kölcsönöket nyújtott, amelyekből a KNK modern ipari technológiát importált Japánból, cserébe pedig nyersolajjal és szénnel fizetett. Japán ezt a megközelítést - hogy nyersanyagért cserébe szakértelmet, felszerelést és finanszírozást biztosít - hagyományosan alkalmazta saját segélypolitikájában, és Kínával 1978-ra már 74 ilyen, olajjal finanszírozott “kulcsrakész” projektről írtak alá megállapodást, ami nagymértékben hozzájárult a kínai modernizációhoz (Brautigam 2009, Reilly 2013).⁵⁵ Saját érdekeit Japán közvetlenül is érvényesítette: közlekedési szektorbeli segélyhiteleket nyújtott például vasútvonalak, illetve kikötők építésére, amelyek megkönnyítették a Japánba irányuló nyersanyag-szállítást (Kragelund 2011). Az 1970-es évek végétől a nyugati országok is hasonló konstrukciókkal - többek között hitelek mellé kínált vagy azokat kiegészítő és vonzóbbá tevő segélycsomagokkal - léptek be a kínai piacokra. Reilly (2013) arra hívja fel a figyelmet, hogy időben éppen egybeesett, amikor Japán abbahagyta, Kína pedig elkezdte alkalmazni a segélyt nyersanyagért gyakorlatot. Burma érdekes példa erre a japán-kínai átmenetre: az 1988-as burmai katonai hatalomátvétel és diktatúra kezdetekor Japán – amely évtizedek óta erősen kötődött az országhoz segélyein, kereskedelmi és befektetési pozícióin keresztül – kivonult az országból, Kína szinte teljesen átvette tőle segélyező és befektetői pozícióit (Reilly 2013).

Bár az 1970-es évek végétől kezdve a segélyek nagysága jelentősen visszaszorult, ezen időszakban is történtek olyan változások, amelyek hatásai a jelen fejlesztési gyakorlatban is érezhetők. Az 1980-as évektől kezdve a segélypolitikai reformok részeként elmozdulás történt a szektoriális segélyallokációban, és Kína új pénzügyi eszközöket is bevezetett. A szektoriális allokációban történt változás azt jelentette, hogy a kínai projektek immár kevésbé a termelési eszközökre, létesítményekre, hanem egyre inkább a gazdasági és szociális infrastruktúrára fókuszáltak. Előtérbe került az olyan látványos objektumok

⁵⁵ A japán hitelekkel Kína közlekedési, energiaipari és exportkapacitás növelő infrastruktúrát létesített, így többek között vasútvonalakat, országutakat, kikötőket, erőműveket, városi vízellátást, telekommunikációs hálózatot (Brautigam 2009).

építése, amelyek az emberek hétköznapi életében észrevehetőek voltak, így például a stadionok, konferenciaközpontok, kórházak, iskolák, utak építése. Újdonság volt az is, hogy 1982-től kezdve a kínai vállalatok részt vállaltak a projektjeik megépítését követő menedzsmentből is, amelyeket ezt követően közösen működtettek. 1992-ben kezdve a KKP XIV. Pártkongresszusa elfogadta a szocialista piacgazdaság modelljét, amely a segélypolitikára is jelentős hatással volt, amennyiben a vállalatok váltak a gazdasági tevékenység motorjává. Megjelentek olyan új pénzügyi eszközök is a segélyezésben, amelyek a kínai vállalatok fejlődő országokbeli tőkeberuházásait segítették elő. Ilyenek voltak például a kínai kereskedelmi kölcsönök állami kamattámogatása, illetve közös vállalkozásfejlesztő pénzalapok létrehozása (Zhou 2012).

A segélypolitikai intézményrendszer is változáson ment keresztül. A tervgazdaságban jól működő segélyadminisztrációs apparátus hatalma és tekintélye megszűnt. Az egyes programokért felelős minisztériumok és bizottságok elkezdtek olyan vállalatokat keresni, amelyek vállalták a projektek megvalósítását. A segélyprojektek megvalósítására 1980-tól kezdve az egyes minisztériumok, illetve a helyi önkormányzatok beruházási szerződéseket kötöttek vállalatokkal, amelyek keretében azok jelentős autonómiát élveztek. Kezdetben ezek a korábbi állami szervezetek irodáiból, illetve állami vállalatokból kivált cégek szinte monopóliumot élveztek, néhány év alatt azonban felgyorsult ez a folyamat, és egyre több ilyen cég kezdett működni valós piaci körülmények között. Ennek az lett az eredménye, hogy 1983-tól kezdve a projekteket megpályáztatták a vállalatok között, és a legkedvezőbb ajánlatot tevő cég nyerte el a projekt megvalósítását. Az 1990-es évekre a segélyezés alakításáért, valamint a projektek felügyeletéért a Külgazdasági és Külkereskedelmi Minisztérium (MFERT, Ministry of Foreign Economic Relations and Trade) lett felelős, emellett pedig még számos szaktárca és bizottság saját hatáskörén belül is nyújtott fejlesztési segélyeket. A projekteket immár teljes egészében a piaci körülmények között működő kínai vállalatok valósították meg, az ő tevékenységüket pedig a Kereskedelmi Minisztérium (MOFCOM) koordinálta (Zhou 2012). 1994-ben megalakult a közvetlenül az Államtanács alá tartozó Export-Import Bank (Exim Bank), amely mind a mai napig exporthiteleket biztosít, valamint a kínai kedvezményes kölcsönök egyetlen folyósítója.

3.5.1 A gazdasági terjeszkedést és piacszerzést szolgáló fejlesztési együttműködés időszaka (1990-es évek végétől napjainkig)

1979 októberében Teng Hsziao-ping megfogalmazta, hogy a segélyezés Kínának mindaddig nem prioritása, amíg gazdasága el nem éri a közepes jövedelmű országok színvonalát:

“...úgy gondoltam, hogy ha az átlagos egy főre jutó jövedelem eléri az 1000 dolláros szintet, akkor többet fogunk fordítani a harmadik világbeli szegény országok segélyezésére. De most ezt nem tudjuk megtenni”.⁵⁶

Teng pontosan érzékelte a helyzetet. Bár ehhez a gazdasági növekedéshez több, mint 20 évre volt szükség⁵⁷, a KNK betartotta korábbi vezetője szavait, és a harmadik világbeli szegény országok segélyezése újra fellendült, mire Kína elérte az 1000 dolláros egy főre jutó jövedelmi szintet.

A hidegháborús rend felbomlása és Kína gazdasági hatalommá válása a segélypolitikában is változást hozott. A kínai segélyek, különösen az ezredfordulót követően erőteljesen növekedni kezdtek, az 1991–2005 időszak alatt közel ötszörösére emelkedett a támogatások nagysága. A dinamikus gazdasági növekedés következtében azonban a kínai segélyek GNP-hez viszonyított aránya csökkent: míg 1991-ben a GNP 0,08 százalékát tették ki a segélyek, addig 2005-ben 0,04 százalékra estek vissza. Kína az 1970-es évektől 2011-ig a fejlesztési viszonylatban egyszerre volt donor és partner. A Világbank Kínát 2001-ben átsorolta az alacsony jövedelmű országok kategóriájából a közepes jövedelmű országok alsó sávjába, 2011-ben pedig a közepes jövedelmű országok felső sávjába. Ez utóbbi azt is jelentette, hogy a fejlesztési rezsimben innentől kezdve megszűnt recipiens státusza, 2011-ben kapott utoljára segélyeket a fejlett államoktól.

Egyes újra felemelkedő donorok segélypolitikája, segélyallokációja esetében megfigyelhető egyfajta útfüggőség. Szent-Iványi Balázs és Tétényi András (2008) a visegrádi országok esetében vizsgálták ezt a jelenséget és arra a következtetésre jutottak, hogy a négy közép-kelet európai újra felemelkedő donor esetében a hidegháborús időszakbeli segélyezés hagyományai átöröklődtek és a jelenlegi segélypolitika intézményeire jelentős hatással vannak. Ez a jelenség megfigyelhető Kína esetében is,

⁵⁶ Teng Hsziao-ping 1993 idézi Zhou 2012.

⁵⁷ A Kínai Népköztársaság bruttó nemzeti jövedelme (GNI) 1979-ben 210 dollár volt, és 2001-ben érte el az 1000 dollárt. (Forrás: Világbank World Development Indicators, Atlas módszer alapján)

számos elv és norma, illetve segélyezési gyakorlat maradt fent a korábbi, politikai, ideológiai segélyezés időszakából és alakítja Kína jelenlegi segélypolitikáját.

Dolgozatunk következő részében bemutatjuk a jelenlegi kínai fejlesztési együttműködés céljait, eszközeit és formáit.

A kínai fejlesztési együttműködés céljai

Ahogy a kínai segélyek fokozatosan a nyitás politikájának egyik eszközévé váltak, úgy egyre inkább a külgazdasági, illetve külkereskedelmi célok érvényesültek a segélypolitikában is. A külföldi exportpiaci lehetőségek a kínai segélypolitikát a gazdasági terjeszkedés és a piacszerzés irányába mozdították. Jellemző megnyilvánulása ennek a jelenségnek, hogy Kína gyakran “egy csomagban” kínál fel fejlesztési együttműködési-, befektetési- és kereskedelmi megállapodást, akár ugyanabban, akár eltérő szektorokban (Kobayashi 2008). A külgazdasági célok egyértelműen és explicit módon megjelennek az Államtanács által 1995-ben elfogadott gazdasági és kereskedelmi stratégiában, amely kimondja a segélyezés és gazdasági együttműködés, valamint a kereskedelem összekapcsolásának fontosságát. Ennek értelmében a kedvezményes kölcsönök egyértelműen a partnerállambeli közös vállalkozások finanszírozását, valamint a kínai eszközök, technológia, illetve szakértelem exportját szolgálták (Reilly 2013). Ezen kívül az Exim Bank 2006-os éves jelentésében a segélyeket a kínai export és beruházások “előfutárának” nevezi, amely egyfelől közvetlenül segíti a kereskedelmi és beruházási kapcsolatok elmélyítését, másfelől pedig a közlekedési, telekommunikációs és energiaszektorok fejlesztésén keresztül közvetetten javítja a partnerállam befektetési környezetét (Reilly 2013).

Az ezredfordulót követően a segélyezést illetően a külpolitikai célok veszítettek korábbi – különösen a hidegháborús időszakban megfigyelt – jelentőségükből. Ennek egyik jele, hogy egyes fejlesztési partnerségi relációkban a korábbiakhoz képest megfigyelhető a Tajvannal való versengés visszaszorulása.⁵⁸ Míg korábban Kína gyakran használta fel

⁵⁸ Tajvannal Kína segélyezési versenyt folytatott számos fejlődő országban, így például a latin-amerikai országokban is, amelynek célja az volt, hogy minél több országnál elérjék, hogy őt ismerje el Kínaként. Latin-Amerikában például az 1990-es években szállt be ebbe a versenybe a KNK, és „jüan-diplomáciája” meg is hozta az eredményt, 1997-ben a Bahama-szigetek és St. Lucia is „átpártoltak” hozzá – mindketten jelentős kínai segélycsomagokért és beruházásokért cserébe (Lehoczki 2009).

segélyeit arra, hogy Tajvannal versenyezzen a fejlődő országokban, addig 2008-ban a két ország hallgatólagos megállapodást kötött egymással, hogy felhagynak ezzel a gyakorlattal (Brant - Dornan 2014).

Ugyanakkor nem beszélhetünk a külpolitikai célok érvényesítésének teljes megszűnéséről, Dreher, Fuchs, Parks, Strange és Tierney (2015) az AidData adatbázis segítségével pozitív irányú kapcsolatokat talált a kínai segélyallokáció és az ENSZ Közgyűlésén az afrikai államok Kínával való együttszavazása között. Azt figyelték meg, hogy amikor az államok összehangolják a szavazatukat Kínával, szignifikánsan több segélyhez jutnak (Dreher – Fuchs - Parks *et al.* 2015).

A kínai fejlesztési együttműködés eszközei és formái

Kína támogatásainak túlnyomó többségét bilaterális úton nyújtja, hiszen így tudja legjobban érvényesíteni érdekeit a partnerállamoknál. Mivel 2004-től befizetőként belépett az Ázsiai Fejlesztési Bank 8. Ázsiai Fejlesztési Alapjába, 2004-ben pedig az ENSZ Világélelmzési Programjában is átkerült a recipiensről a donoroldalra, így multilaterális segélyeinek mértéke is megnövekedett. Kitano és Harada, japán kutatók a 2001-2013 közötti időszakra mintegy 3 milliárd dollárra becsülik a multilaterális segélyek kínai szegmensét, miközben a bilaterális segélyeket 32 milliárd dollárra teszik, vagyis számításaik szerint a multilaterális segélyek az ezredfordulót követően mintegy 9 százalékát tették ki az összes kínai segélynek (Kitano - Harada 2015).

Kínának a projektalapú segélyezésben van gyakorlata és komparatív előnye is a nyugati donorokkal szemben. A partnerállamok éppen a kínai projektek adminisztrációs egyszerűségét és gyors végrehajtását tartják az egyik nagy értéknek. Kínai hivatalnokok a gyors, kézzel fogható eredményeket tulajdonítják a projektalapú segélyezés előnyének, valamint azt, hogy a programszerű támogatásokhoz képest a projektfinanszírozás kevésbé van korrupciónak kitéve (Tan-Mullins *et al.* 2010). A nyugati gyakorlatban az 1990-es években a projektek helyett ugyanis előtérbe került a partnerek költségvetésének, illetve teljes szektorainak, így például az oktatásnak vagy az egészségügynek a programszerű támogatása, ami a tulajdonosi szemléletet kívánta erősíteni (Udvari - Pontet 2015). Kína eszköztárából azonban a programszerű támogatások teljes mértékben hiányoznak, a segélyek kizárólag projektként realizálódnak.

A kínai fejlesztési együttműködés leginkább három formát ölt: az ország jellemzően adományokat, kamatmentes kölcsönöket és kedvezményes kamatozású kölcsönöket biztosít partnerei részére. Az adományok és a kölcsönök arányáról igen eltérő becslések születtek. Glosny (2006) becslése szerint az adományok és a kölcsönök fele-fele arányban viszonyulnak egymáshoz, Kitano és Harada (2015) becslése értelmében a segélyek 60 százalékát az adományok és kamatmentes kölcsönök, 40 százalékát pedig a kedvezményes kölcsönök teszik ki. Az AidData 2000-2011 közötti adataiból – amely azonban csak Afrikára koncentrál - megint más kép rajzolódik ki. A támogatás értéke alapján Afrikában a kínai segélyek 83 százaléka kölcsön, 11 százaléka adomány, 6 százaléka pedig adósságelengedés formájában realizálódott, projektszám alapján pedig a kínai segélyek 24 százaléka kölcsön, 71 százaléka adomány és 5 százaléka adósságelengedés volt. Az adományokat és a kamatmentes kölcsönöket leginkább a súlyosan eladósodott és a legszegényebb országok kapják (Glosny 2006). Az adományok jellemzően társadalmi infrastrukturális projektek megvalósításában – így például kórházak, iskolák, lakóépületek létesítése -, szakképzésben, technikai segítségnyújtásban és humanitárius segítségnyújtásban öltenek formát. A kamatmentes kölcsönök elsősorban infrastruktúra-fejlesztési projekteket finanszíroznak, a kedvezményes kölcsönök pedig infrastruktúra-fejlesztés mellett ipari és jóléti beruházásokat szolgálnak (Davies 2007, Reisen 2007).

A kínai fejlesztési támogatások nagysága és allokációja

A hivatalos adatok alapján Kína 2010-2012 között 121 országnak – köztük 30 ázsiai, 51 afrikai, 9 csendes-óceáninak, 19 latin-amerikainak és 12 kelet-európainak -, valamint néhány regionális szervezetnek, így például az Afrikai Uniónak nyújtott támogatást. 2009-ben a kínai segélyek 45,7 százalékát Afrika, 32,8 százalékát Ázsia, 12,7 százalékát Latin-Amerika, 4 százalékát Óceánia, 0,2 százalékát Európa és 4,5 százalékát egyéb országok kapták. Ezt érdemes összevetni Tóth 1970-es évekbeli adataival, amelyek nagyjából hasonló képet mutatnak: 1970-73 között Afrikába áramlott a segélyek 39 százaléka, Ázsiába 30 százalék, az arab országokba 14 százalék, Európába 10 százalék, Latin-Amerikába pedig 7 százalék érkezett (Hidasi 1979). Ebből látszik, hogy az afrikai súlypont már abban az időszakban is jelentős volt, és némiképp tovább erősödött az évek során, emellett a latin-amerikai országok jelentősége megnőtt, az európai és az arab országok súlya pedig jelentősen lecsökkent. A hivatalos adatok szerint 2009-ben a

legszegényebb országokba áramlott a segélyek 39,7 százaléka, az alacsony jövedelmű országokba a 23,4 százaléka, a közepes jövedelmű (alsó sávba eső) országokba a 19,9 százaléka, a közepes jövedelmű (felső sávba eső) országokba a 11 százaléka, és egyéb országokba pedig a 6 százaléka. Statisztikái ilyesforma közléséből az derül ki, hogy Kína definíciója a segélyekről jogosultság alapján is eltér a nyugati segélyezési közösségetől. Az OECD DAC kritériuma szerint ugyanis hivatalos fejlesztési támogatásokra az alacsony-, illetve a közepes jövedelmű országok lehetnek jogosultak, miközben Kína – bár nem közöl pontos részleteket az egyéb kategória tartalmáról – feltételezhetően figyelembe veszi a magas jövedelmű országokat is. (Kínai Népköztársaság 2011; Kínai Népköztársaság 2014).

Ahogy korábban láttuk, Afrika már az 1960-70-es évektől kezdve domináns szerepet kapott Kína segélypolitikájában. Bár a segélyezés az 1980-as években Afrikában is erőteljesen visszaszorult, a kínai-afrikai kapcsolatok újra megerősödtek az 1989-es Tienanmen téri események után. Amikor a nyugati országok ideiglenesen elzárkóztak Kínától, az afrikai fejlődő országok szerepe újra felértékelődött, és 1989 után a kínai segélyek újabb lendületet kaptak (Völgyi 2011). A kapcsolatok elmélyülése és a támogatások megélénkülése igazán az ezredfordulót követően nőtt meg és a Kína-Afrika Együttműködési Fórumban intézményesült. A 2000 óta rendszeres csúc-, illetve miniszteri értekezletek gazdasági és politikai téren is segítik a partnerség elmélyítését. Kína már a 2003-as csúcstalálkozón tett bejelentést a segélyek megnövelésére, ám 2006 volt az az év, amikor nyolc konkrét fejlesztési együttműködési ígéretet tett Afrika számára. Hu Csin-tao a segélyek megduplázását, kedvezményes kölcsönök és vásárlási hitelek nyújtását, egy fejlesztési alap létrehozását, az Afrikai Unió konferencia központjának megépítését, adósságelengedést, egyoldalú piacnyitást, különleges gazdasági övezetek létrehozását és jelentős mértékű technikai segítségnyújtást ígért. Kína fokozatosan igazodik az afrikai igényekhez, a 2009-es csúcstalálkozón más területeken ígért támogatást, így együttműködést a klímaváltozás, illetve a technológia transzfer terén, további kedvezményes kölcsönöket, adósságelengedést és egyoldalú piacnyitást, mezőgazdasági, oktatási, egészségügyi és tudományos együttműködést. A 2015-ös johannesburgi csúcstalálkozón Hszi Csin-ping a kínai-afrikai stratégiai partnerség bővítését javasolta, amelyhez egy tíz lépésből álló megvalósítási tervet dolgoztak ki. Ebben konkrét együttműködések szerepelnek az iparosítás, a mezőgazdasági modernizáció, az infrastruktúra-fejlesztés, a pénzügyi területek fejlesztése, a “zöld

fejlődés”, a kereskedelem- és beruházás-ösztönzés, a szegénységcsökkentés, a közegészségügy, a kultúra és a biztonságpolitika területein. Johannesburg az Együttműködési Fórum fordulópontjának is tekinthető, ugyanis míg korábban a csúcstalálkozókon az afrikai vezetőknek leginkább megfigyelő szerepük volt, 2015-ben már aktívan részt vettek a megvalósítási tervvel kapcsolatos konzultációkban és konszenzus-keresésben. További vívmány volt a támogatások ismételt növelésének ígérete, a kínai elnök a korábbi, 2012-es finanszírozási összeg háromszorosát, 60 milliárd dollár nyújtását javasolta a megvalósítási terv mellé⁵⁹. A kínai fejlesztési együttműködés elmélyítése Afrika számára azért is vonzó, mert viszonylag kevés politikai feltétel teljesítése mellett és hosszas, bürokratikus adminisztráció nélkül juthat hozzá kedvező finanszírozási forrásokhoz⁶⁰. A kínai segélyek ugyanakkor nem helyettesítik a hagyományos donorokat, a legtöbb afrikai ország inkább azok kiegészítőjének, mintsem helyettesítőjének tekinti a kínai támogatásokat (Kragelund 2011). Az ezredfordulót követő évtized során az afrikai országok Kína-képében is változás történt. Inotai András (2011) szerint az afrikai országok korábban inkább ideológiai-érzelmi alapon törekedtek a kínai kapcsolatok fejlesztésére, mert Kínában egyfajta alternatív együttműködési lehetőséget láttak a nyugatival szemben, amely jobban figyelembe veszi az afrikai érdekeket. A 2008-09-es gazdasági válság kezelésének eredményessége azonban ebben változást hozott. Mivel Kína a válság idején is jelentős gazdasági növekedést tudott elérni, ezért innentől kezdve Kína afrikai legitimitását ideológiai helyett egyre jobban gazdasági szempontok alakították (Inotai 2011).

Földrajzi közelsége és stratégiai jelentősége miatt Dél-Kelet Ázsia hagyományosan kitüntetett szerepet kapott a kínai segélypolitikában. Thomas Lum (2009) szerint ebben a régióban kevésbé a rövid távú, külgazdasági célok, hanem inkább a hosszabb távú kül- és biztonságpolitikai stratégiai célok motiválják Kínát. A régió szegényebb államai számára Kína fontos szerepet tölt be a gazdasági infrastrukturális projektek finanszírozásában. Burmának, Kambodzsának és Laosznak például Kína nyújtja a legtöbb gazdasági

⁵⁹ Ebből 5 milliárd dollárt ígért adományok és a kamatmentes kölcsönök nyújtására, 35 milliárd dollárt a kedvezményes kölcsönök és exporthitelekre, 5 milliárd dollárt a Kínai-Afrikai Fejlesztési Alap bővítésére, 5 milliárd dollárt a Kínai Fejlesztési Bank által finanszírozott különleges KKV hitelek bővítésére, valamint 10 milliárd dollárt egy új Kínai-Afrikai Ipari Együttműködési Alap létrehozására.

⁶⁰ Megjegyzendő, hogy a kínai segélyek esetében viszont jóval több a gazdasági kötöttség, például a projekteket kínai vállalatok, illetve kínai szakértők valósítják meg (ld. bővebben később).

támogatást, a Fülöp-szigetek esetében pedig Japán és az Egyesült Királyság után a harmadik legnagyobb donor (Lum 2009).

A három nagy fejlődő régió közül Latin-Amerika áll az utolsó helyen a kínai segélyallokáció tekintetében, ám jelentősége nagymértékben felértékelődött az 1970-es évek óta. A kínai–latin-amerikai gazdasági kapcsolatokat illetően fontos újítást jelentett a kínai fejlesztési politika megindítása a latin-amerikai régió irányában. A közeledéshez latin-amerikai részről hozzájárultak a nyugati országok által szorgalmazott neoliberais gazdaságpolitikák alkalmazásának kudarcai és a latin-amerikai baloldali fordulat, amennyiben a régió országai számára a kínai fejlődési út új alternatívaként szolgált, valamint belépési lehetőséget kínált a kínai piacokra. Kína számára Latin-Amerika lényeges exportpiaci potenciált, illetve nyersanyagokhoz és mezőgazdasági termékekhez való hozzáférést jelent. A kapcsolatok az ezredfordulóval egyre intenzívebbé váltak, amelynek a 2008-09-es gazdasági válság újabb lendületet adott. Latin-Amerika ugyanis hagyományosan az Egyesült Államok és Európa kereskedelmi érdekeltségi körébe tartozott, ám az ezredfordulótól kezdve a nyugati államok kereskedelmi szerepe fokozatosan csökkent, amely piaci lehetőségeket Kína meg is ragadott (Lehoczki 2009, Lehoczki 2015).

A kínai fejlesztési támogatások minősége

A szakirodalom nagy része egyetért abban, hogy Csou miniszterelnök alapelvei jelenleg is meghatározzák a kínai segélypolitika alakulását (Glosny 2006, Davies 2007, Brautigam 2009, Zhou 2012). Ezt a 2011-ben, a kínai segélyezés története során először kibocsátott Fehér Könyv is alátámasztja, amennyiben explicite megfogalmazódik benne Csou nyolc elve a jelenlegi kínai segélypolitika alapjaként (Kínai Népköztársaság 2011). Azért is érdekes ez az időtállóság, mert időközben a kínai fejlesztési együttműködés céljai, eszközei és formái megváltoztak.

A kínai segélyek teljes mértékben kötöttek, azokat kínai vállalatok, illetve szakértők valósítják meg. Ez az adományok esetében azt jelenti, hogy nem készpénz, hanem mindig anyagok, illetve szolgáltatások közvetlen nyújtásában realizálódnak, a kölcsönök esetén pedig azt, hogy a lehívott összeget partnerállamoknak kínai gépek, berendezések, szolgáltatások beszerzésére kell fordítaniuk. A kötöttség olyan mértéket ölt, hogy előre,

a szerződésben meghatározzák, hogy mely kínai állami- vagy magánvállalat lesz a projekt kivitelezője. A támogatás felhasználhatóságának minden fontos részletéről Pekingben döntenek, kínai cégek valósítják meg a kivitelezést kínai alapanyagokból, kínai munkásokkal, amely a nyugati donorok által fontosnak tartott tulajdonosi szemléletet erősítő elv gyakorlati megvalósulását jelentősen hátráltatja (Lancaster 2009). Különösen igaz ez a “kulcsrakész” projektekénél, amelyek megnehezítik, hogy a partnerországok szakemberei, dolgozói elsajátítsák a létesítmények fenntartásához szükséges ismereteket, készségeket (Glosny 2006). Ez a probléma már az 1960-as évek mezőgazdasági projektjeinél is előfordult, azok addig működtek sikeresen, amíg a kínaiak jelen voltak; mihamarabb elmentek, a helyi termelők már nem olyan intenzitással, szakértelemmel és munkamorállal dolgoztak a földeken, amelyek így már nem tudták produkálni azt a terméshozamot, amit a kínaiak és nem voltak fenntarthatóak. Az 1980-as évektől a segélypolitikai reform hozott némi előremozdulást a fenntarthatóságban, a kínai vállalatok ugyanis egyre gyakrabban részt vettek a kivitelezést követő projektmenedzsmentben is, és gyakran közös vállalkozásként együttesen működtették a projektet. Penny Davies (2007) szerint a kínai segélyezés legsikeresebb elemei a humán erőforrás fejlesztés és az egészségügyi szakértők küldése.

A kínai segélyprojektek a nyugatiakhoz képest meglehetősen átláthatatlanok, ami több szinten is megfigyelhető. Philippa Brant és Matthew Dornan (2014) tanulmányából kiderül, hogy a partnerállamok vezetői gyakran nem látják át a kapcsolatrendszert a kínai kormányzati szervek, az Exim Bank, illetve a kivitelezést végrehajtó vállalatok között, a kivitelezési szerződések meglehetősen felületesek és hiányoznak belőlük fontos részletek, illetve a kivitelezők kiválasztási folyamata is átláthatatlan (Brant – Dornan 2014).

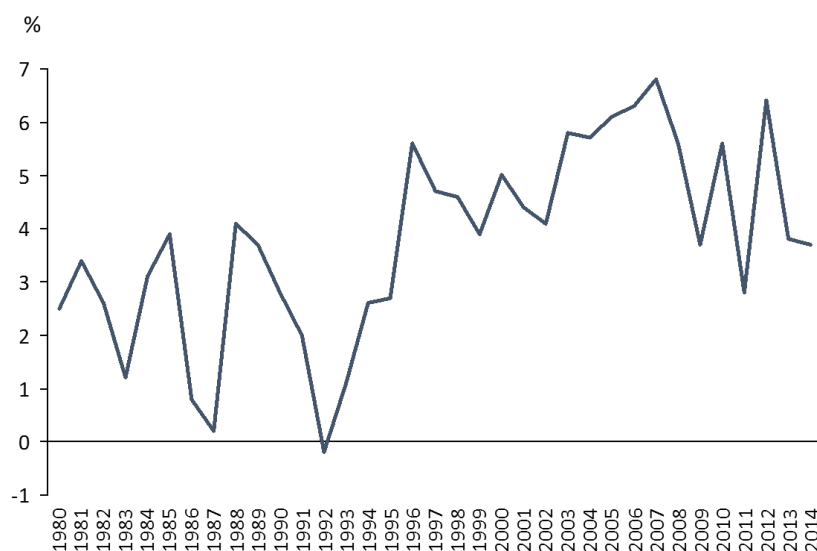
4 A KÍNAI FEJLESZTÉSI EGYÜTTMŰKÖDÉS ELEMZÉSE AFRIKÁBAN A 2000-2011 IDŐSZAKBAN

4.1 Afrika gazdasági és társadalmi fejlődése a 2000-2011 időszakban

Afrika 2000-2011 között 5,15 százalékos átlagos éves reál GDP növekedést produkált, amely növekedési ráta mintegy duplája volt az 1980-as, illetve 1990-es években

tapasztaltaknak. Ahogy a 3. ábrán is kirajzolódik, 2003-2008 között egy egyenletes, dinamikus növekedés figyelhető meg a reál GDP alakulásában, azóta pedig meglehetősen volatilis alakul a növekedési ráta.

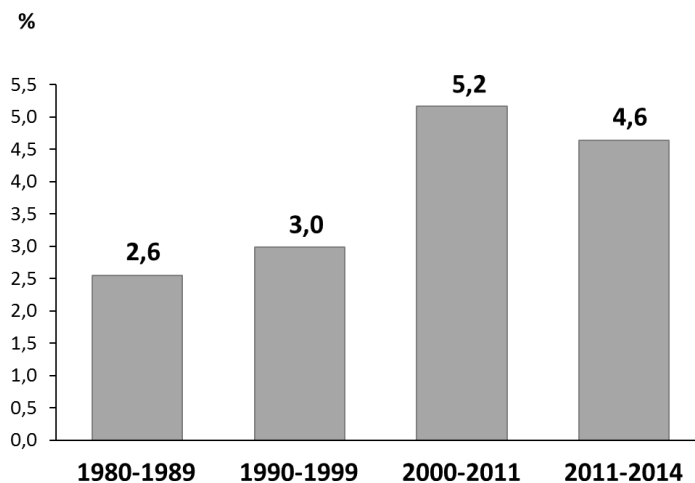
3. ábra: A reál GDP növekedési rátája Afrikában

Forrás: IMF World Economic Outlook (2015 október)

A 4. ábrán látszik, hogy az elmúlt harmincöt év gazdasági növekedését alapul véve, az általunk vizsgált időszakban a legmagasabb a reál GDP növekedés az afrikai kontinensen.

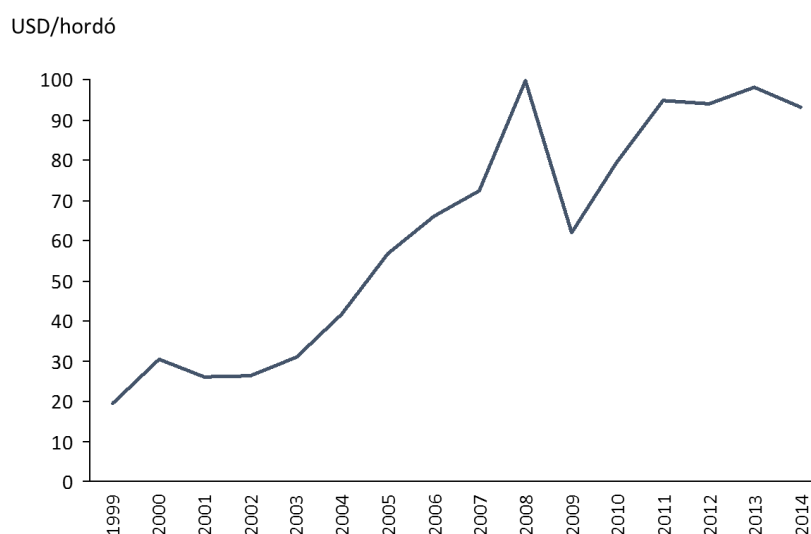
4. ábra: A reál GDP növekedési rátája Afrikában évtizedes átlagban

Forrás: IMF World Economic Outlook (2015 október)

A 2000-es évektől megfigyelhető dinamikus növekedés okai többértűek. Egyrészt magyarázható a nyersanyagárak – többek között az olaj, az ásványkincsek a gabonafélék és egyéb természeti erőforrások világpiaci árának - robbanásszerű növekedésével⁶¹. Az olaj ára például folyamatosan növekedett, az 1999-es 20-ról 2011-re 95 dollár/hordóra nőtt, miközben 2008 nyarán elérte a 145 dollár/hordó árat is

5. ábra: Az olajár alakulása az ezredfordulót követően

Forrás: US. Energy Information Administration (éves átlagos adatok)

Megjegyzés: Az adatok West Texas Intermediate (WTI) spot árakra vonatkoznak

A McKinsey & Company stratégiai tanácsadó cég elemzése szerint azonban a nyersanyag árak emelkedése mindössze 32 százalékból magyarázza a 2000-2008 közötti afrikai reál GDP növekedést. A növekedés kétharmada a többi szektor bővülésének köszönhető, számításaik szerint mintegy 13 százalék a kereskedelem, 12 százalék a mezőgazdaság, 10 százalék pedig a közlekedés és telekommunikáció expanziójának. A 2000-2008 időszakban a turizmus évente átlagosan 8,7 százalékkal, a pénzügyi szektor 8 százalékkal, a közlekedés és telekommunikáció 7,8 százalékkal, az építőipar 7,5 százalékkal, a nyersanyagkitermelő ágazatok pedig 7,1 százalékkal bővültek. A gazdasági növekedés dinamikájának okát az elemzők egyrészt a számos országban zajlott fegyveres

⁶¹ Afrika rendelkezik a világ ismert olajkészleteinek 10 százalékával, az aranykészleteinek 40 százalékával, krómkészleteinek 80 és platínakészleteinek 90 százalékával.

konfliktusok rendezésében, másrészt a megfelelő intézményi és makrogazdasági környezet megteremtésében⁶², továbbá a mikroökonómiai reformok végrehajtásában⁶³ látják. Bár az 1970-es évekbeli olajárrobbanás egyszeri löketet adott az afrikai növekedésnek, ami a nyersanyagárak visszarendeződésével megtorpant, az elemzés készítői optimisták, az ezredfordulót követő nyersanyagár-robbanás afrikai fejlődésre gyakorolt hatását inkább egy gazdasági fellendülés kezdetének látják. Ezt egyrészt külső, világgazdasági tényezők – úgy, mint a nyersanyagokért folyó globális gazdasági verseny, a tőkepiacokhoz való könnyebb hozzáférés, valamint külföldi befektetőkkel új típusú együttműködések létrehozása⁶⁴ –, másrészt belső, az afrikai gazdaságokat és társadalmakat érintő változások – úgy, mint a városiasodás, a növekvő középosztály és a fiatal munkaerő bővülése - biztosítják. Az elemzők szerint a legnagyobb növekedési potenciált a fogyasztási szektor – ide értve a kiskereskedelmet, a banki szolgáltatásokat, illetve a telekommunikációs szektort – jelenti, amely jelenleg is két-háromszor gyorsabb ütemben bővül, mint az OECD országokban. Az elmaradott mezőgazdasági szektor – az alacsony terméshozamok mellett itt található a világ meg nem művelt termőterületeinek 60 százaléka – is komoly kiaknázatlan lehetőségeket hordoz, ami mellett még a nyersanyag-kitermelés és az infrastrukturális ágazatok – elsősorban az áram-, és vízellátás, valamint a közlekedési infrastruktúra – hordoznak jelentős potenciált (McKinsey Global Institute 2010).

A gazdasági növekedés hozott eredményeket a szegénység csökkentésében is. A 2000-2011 időszak során az afrikai országok komoly javulást értek el társadalmi mutatóik tekintetében, az évezred első tizedében a fekete-afrikai régióban a világon a leggyorsabban, évente átlagosan 1,68 százalékkal nőtt a HDI (Human Development Index), amely a 2000-es 0,422 értékről 0,505-re emelkedett 2011-re. A millenniumi fejlesztési célok terén is alapvetően pozitív a helyzet, egyes területeken szignifikáns haladásnak lehetünk tanúi, míg más területeken csak apró változások történtek. Jelentős eredményeket értek el az afrikai országok az alapfokú oktatás kiterjesztése terén: a nettó alapfokú beiskolázási arány a 2000-es 64 százalékról 79 százalékra növekedett 2011-re,

⁶² Az 1990-es években a 22 százalékos átlagos inflációt sikerült 2000-re lecsorítani 8 százalékra, az adósságállományt 82-ről 59 százalékra, a költségvetési deficitet pedig 4,6-ről 1,8 százalékra csökkenteni.

⁶³ Ezek közé tartoznak az állami vállalatok privatizálása, a kereskedelmi korlátok csökkentése, a vállalati adók csökkentése, a szabályozási és a jogi környezet megerősítése, valamint az infrastrukturális környezet javítása.

⁶⁴ Ilyen új típusú befektetési együttműködések például menedzsment- és technológiatranszfert, infrastrukturális beruházásokat, illetve előrefizetési konstrukciókat jelentenek az afrikai országoknak.

több országban pedig sikerült 90 százalék fölé emelni, ami a fiatal (15 év alatti) írni-olvasni tudók arányát 70-ről 74 százalékra javította⁶⁵. A nemek közötti egyenlőségben is sikerült haladást elérni, a lányok alapfokú beiskolázási aránya, valamint a női parlamenti képviselők aránya számottevően javult. A legnagyobb előrelépést a gyermekhalandóság csökkenése mutatja: 43 afrikai országban a gyermekhalandóság gyorsabban csökkent a 2000-2013 időszak alatt, mint az 1990-2000 időszak során. Csökkent a HIV/AIDS, malária és tuberkulózis előfordulása és a betegségből adódó halálozás aránya is. Bár a szegénység csökkentésében, illetve az éhezés visszaszorításában is történt némi előrelépés, ám ezek meglehetősen szerények, messze elmaradnak Ázsia, illetve Latin-Amerika eredményeitől, illetve a millenniumi fejlesztési célokban megfogalmazott célkitűzésektől. 2011-13-ban Afrika lakosságának még mindig 25 százaléka éhezett, illetve alultápláltságban szenvedett (ENSZ 2015).

4.2 Kína és Afrika kereskedelmi, beruházási és fejlesztési együttműködési kapcsolatai a 2000-2011 időszakban

Kína Afrikával folytatott kereskedelmének, a kontinensre áramló beruházásoknak, valamint a fejlesztési támogatásoknak a mutatószámai az 1990-es évek végén dinamikus emelkedésnek indultak. Az afrikai kontinens felértékelődése több tényezővel magyarázható. Az expanzió egyik indítómotorja Kína gyors gazdasági növekedése, illetve az ahhoz szükséges természeti erőforrások iránti kereslet, mivel Afrika Kína egyik legfőbb olaj- és egyéb nyersanyagforrása. Ugyanakkor a kínai vállalatok számára rendkívül fontos piaci lehetőségeket kínálnak az afrikai belső piacok is, mivel Afrika a világ egyik legdinamikusabban fejlődő régiója.

A három terület – kereskedelem, működőtőke kivitel és segélyezés - együttmozgása nem véletlen. Kína jellegzetes, a hagyományos donoroktól jól elkülönülő viszonyulása a fejlődő államokhoz is megmutatkozik ebben a szemléletben, ugyanis a fejlesztési partnerség alatt a három terület együttesét érti. Ha a fejlesztési kapcsolatok oldaláról vizsgálódunk, akkor jól látszik, hogy a kínai segélypolitika nehezen elválasztható a kereskedelem- és beruházás politikától, a három terület összefonódása megmutatkozik a segélyezés céljaiban, eszközeiben és formáiban, valamint intézményrendszerében

⁶⁵ Forrás: UNESCO adatbázis

egyaránt. A három terület intenzitásának erősödése azonban a 2000-2011 közötti időszakban eltérő ütemben zajlott.

4.2.1 Kína és Afrika kereskedelmi kapcsolatai a 2000-2011 időszakban

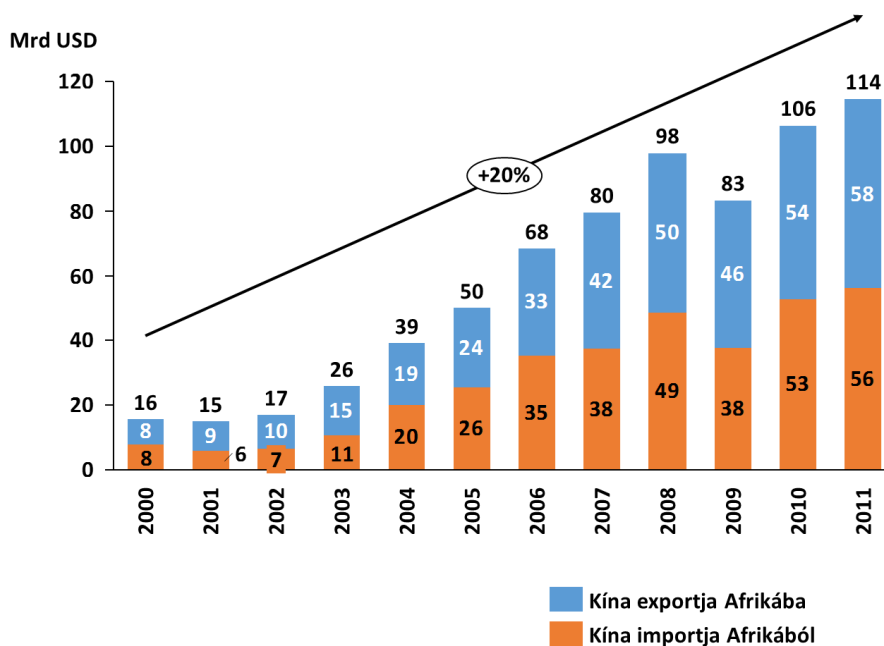
Kína a 2000-2011 időszakban 10,25 százalékos éves reál GDP növekedést produkált, s ezt az expanziót részben a külső piacok felé való nyitás és térnyerés tette lehetővé. Az import⁶⁶ oldal jelentősége a növekedéshez szükséges nyersanyagok biztosításában mutatkozott meg, az export oldal pedig a kínai termelés számára új felvevőpiacokat nyitott meg, ami közvetlenül generálta az expanziót. Az ezredfordulót követő tizenkét évben Kína külkereskedelme évente reálértékben átlagosan 12,5 százalékkal bővült, és minden évben pozitív külkereskedelmi mérleggel zárt.⁶⁷ Az export alig 10 százalékkal haladta meg az import mértékét, és növekedésük hasonló ütemben zajlott, az export évente átlagosan 12,7, az import pedig 12,2 százalékkal bővült a vizsgált időszakban. Ehhez képest, bár viszonylag alacsony bázisról indulva, de Kína Afrikával folytatott kereskedelme ennél is jóval dinamikusabb ütemben emelkedett, a 2000-2011 közötti időszakban évente átlagosan 19,8 százalékkal nőtt, ahogy a 6. ábrán látszik. Ennek eredményeképp Afrika részaránya Kína külkereskedelméből duplájára nőtt az időszak alatt: míg 2000-ben az afrikai kivitel részaránya 1,9, a behozatalé pedig 2,1 százalék volt, 2011-re a kínai külkereskedelemből a kontinensre irányuló export 3,71, az onnan érkező import 4,3 százalékra emelkedett. Az időszak során a kereskedelmi kapcsolatok bővülése nem volt egyenletes: míg 2000-2005 során Afrika kereskedelmi jelentősége nem emelkedett lényegesen, a 2005-2008 közötti időszakban szignifikáns, ugrásszerű emelkedés figyelhető meg, 2008-2011 során pedig szintén látszik számottevő növekedés. Az Afrikából származó import és az oda irányuló export reálértékbeli alakulása között alig észlelhető lényeges különbség, sem nagyságrendjét, sem növekedési ütemét illetően. Az import reálértéke 2000-ben 7,65 milliárd USD-t, 2011-ben pedig 55,98 milliárd USD-t tett ki, és reálértéke átlagosan 19,83 százalékkal nőtt évente. Az export valamivel magasabb szintről indult, 2000-ben reálértéke 8,1 milliárd USD volt, 2011-re pedig 58,5

⁶⁶ Import alatt dolgozatunkban az Afrikából Kínába beáramló kereskedelmet, export alatt pedig Kínából Afrikába kiáramló kereskedelmi tevékenységet értjük.

⁶⁷ A dolgozatban használt, számított kereskedelmi, beruházási és segélyezési adatok esetén mindig reálértékeket használunk, a következőkben minden ilyen adat 2009-es USD árakon értendő.

milliárd USD-ra nőtt, ami egy egész kicsivel alacsonyabb, 19,71 százalékos átlagos reálértékbeli éves növekedést jelentett.

6. ábra: Kína külkereskedelme Afrikával

Forrás: Saját számítás (2009-es árakon)

Ezek a számok azt is jelzik, hogy külkereskedelmi szempontból az afrikai felvevőpiacok hasonló jelentőséggel bírnak Kína számára, mint a nyersanyag-import. Ha azonban megvizsgáljuk az import és az export megoszlását és diverzifikáltságát országok és termékcsoportok tekintetében egyaránt, érthetőbbé válik, hogy miért van az importnak nagyobb külgazdasági fontossága.

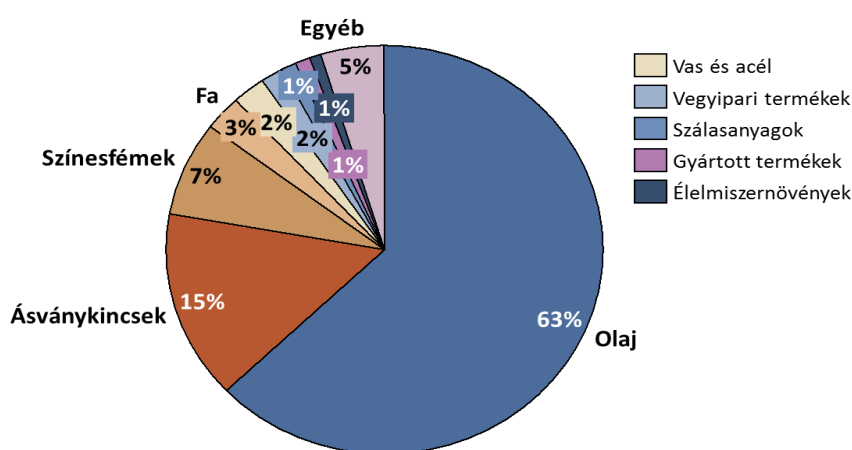
Kína afrikai importja erősen koncentrált, 2000-2011 között a behozatal értékének 85,4 százalékát mindössze három termékcsoport teszi ki. Az olaj 62,7, a drágakövek, fémércsek és egyéb ásványkincsek 15,2 a színesfémek pedig 7,46 százalékot képviselnek az afrikai importból⁶⁸.⁶⁹ Az afrikai kőolaj annyiban is fontosabb a többi importterméknél, hogy

⁶⁸ A nemzetközi kereskedelmi GTAP klasszifikáció alapján az egyéb ásványkincsek csoportján belül található a fémércsek, a drágakövek, az uránium és más ásványkincsek, a színesfémek kategóriájában pedig a réz, alumínium, cink, ólom, arany és ezüst található.

⁶⁹ Hagyományosan a kínai import a gyapotra és foszfátra koncentrálódott (Szunomár 2014).

Kína olajának közel egynegyedét - 23,7 százalékát - hozza be Afrikából. A drágakövek, fémércek és egyéb ásványkincsek jelentősége kisebb: Kína egyéb ásványkincsimportjának 8,2 százaléka származik a kontinensről és részaránya is csökkenő tendenciát mutat; míg 2000-ben a behozatal 10,5 százaléka, addig 2011-re már csak 8,5 százaléka érkezett Afrikából. A színesfémeknél éppen fordított a helyzet, ezen termékcsoport esetében az afrikai importpiacok egyre jelentősebb szerephez jutnak: míg 2000-ben Afrika még mindössze 1,5 százalékot hasított ki Kína összes színesfémimportjából, addig 2011-re ez az arány 9,1 százalékra emelkedett.

7. ábra: Kína főbb behozatali termékei Afrikából

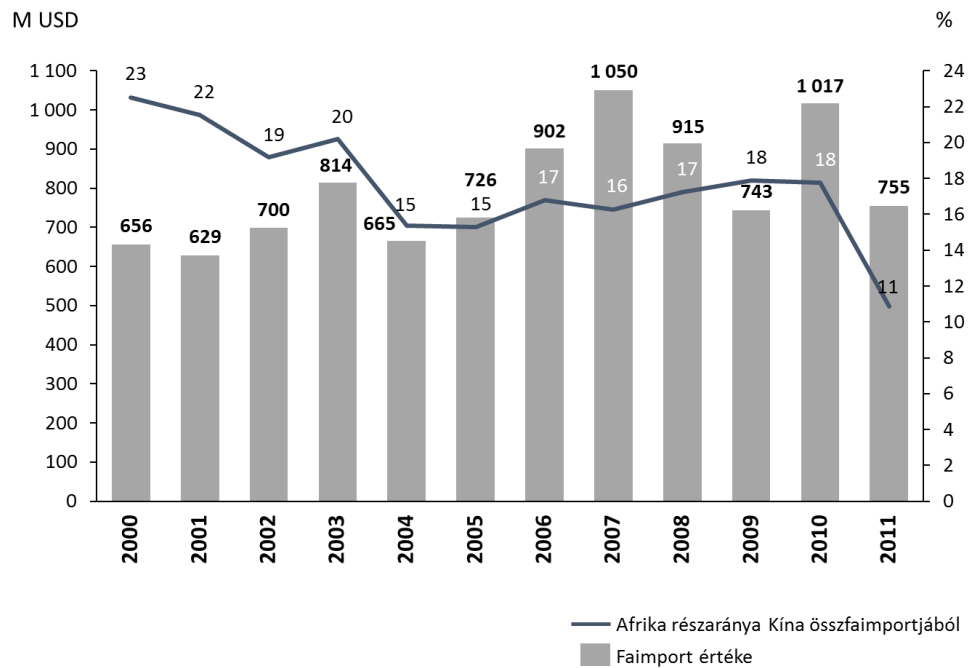

Forrás: Saját számítás (2009-es árakon)

A fenti trendektől eltérően alakult az afrikai faimport a vizsgált időszakban. Afrika az 1990-es évek második felétől Kína egyik fő behozatali piacának számított fából, 2000-ben Kína faimportjának 22,5 százaléka származott innen. Míg 1994-ben 16 kínai vállalat foglalkozott afrikai faimporttal, addig 2009-re már 323. Az 1990-es évek végén az állami vállalatok jelentősége is megnőtt, de a 2000-es évektől kezdve a magáncégek szaporodtak meg: míg 1999-ben egyetlen magánvállalat működött ezen a területen, addig 2009-re már 201 kínai magáncég tevékenykedett az afrikai faimportban (Huang *et al.* 2013). Az ezredfordulót követően a kínai cégek egyre intenzívebben vettek részt az afrikai fakitermelési szektorban, koncessziókat vásároltak a nyersanyag-ellátás biztosítása érdekében. Gabonban például 1999-ben még csak mintegy 1 százalékot tettek ki a kínai koncessziós területek, 2009-re viszont már a koncessziós területek 25 százaléka kínai

vállalatoké volt (Weng *et al.* 2014). Ahogy a 8. ábrán látszik, az afrikai faimport nagysága 2007-ig növekedett, utána azonban csökkenni kezdett. Ez részben a 2008-as pénzügyi válság következtében összeszűkült nyugati piacoknak köszönhető, Kína ugyanis a globális piacon a fa-ellátási lánc közepén helyezkedik el: nyersfát importál többek között Afrikából és feldolgozott fatermékeket – így például furnért, bútorokat, farostlemezt stb. – exportál elsősorban az amerikai és európai piacokra. Miközben Kína fabehozatali szükséglete megnövekedett az ezredfordulót követően, hiszen világpiaci összimportjának reálértéke évente átlagosan 7 százalékkal nőtt 2000-2010 között, addig az Afrikából behozott fa nem tudta követni ezt a növekedési ütemet, évente átlagosan mindössze 4 százalékos reálértékbeli emelkedést mutatott ugyanebben az időszakban. Így Kína faimportjából Afrika részaránya 17,8 százalékra esett vissza. Ennek oka részben annak köszönhető, hogy számos afrikai ország meghatározta, hogy fakitermelésének mekkora hányadát kell helyben feldolgozni, illetve exporttilalmat rendelt el a nyersfa-kivitelre. A kínai faimport néhány közép-afrikai országra koncentrálódik: Gabonból származik az afrikai fabehozatal 41 százaléka, a Kongói Köztársaságból 16, Egyenlítői-Guineából 13 és Kamerunból 10 százaléka. Az időszak során a gaboni import nagysága fokozatosan csökkent, a kongói behozatalé növekedett, a többi országé pedig stagnált. Kína Afrikából jellemzően nyersfát, farönköket – azon belül is az értékesebb trópusi keményfát – vásárol, elsősorban az okumé fajtát, afrikai faimportjának mintegy fele ebből a fafajtaból származik. Az okumé Gabon nyugati és középső részén, a Kongói Köztársaság déli részén, valamint Egyenlítői-Guineában nő. Fájából furnérlemezeket és bútorokat készítenek, amellyel elsősorban a kínai belső piacot látják el, csak mintegy 25 százalékban termelnek exportra (Huang *et al.* 2013).

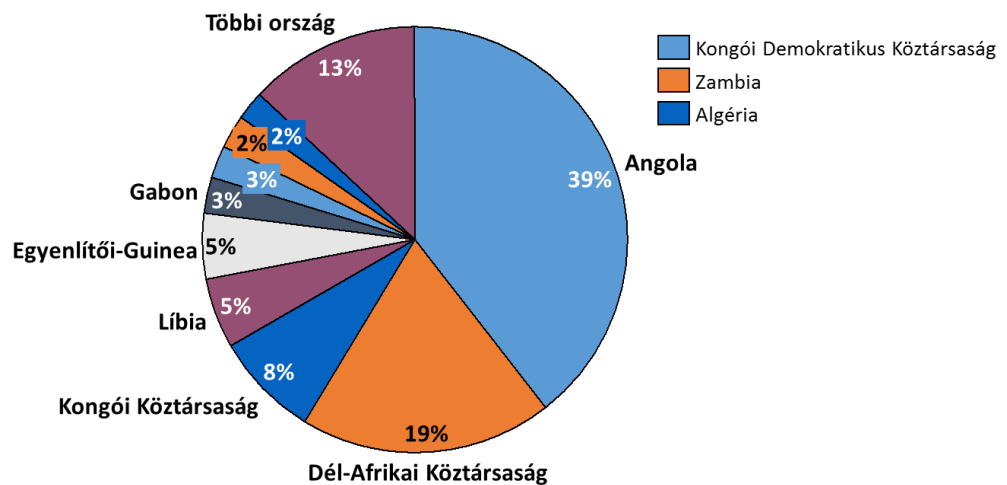
8. ábra: Kína faimportja Afrikából

Forrás: Saját számítás (2009-es árakon)

Kína afrikai importja nemcsak termékcsoportok tekintetében, hanem partnerei tekintetében is meglehetősen koncentrált, három legnagyobb partnerével – Angolával, a Dél-Afrikai Köztársasággal és a Kongói Köztársasággal - bonyolítja behozatalának 66,7 százalékát, amely arány alig ingadozott a vizsgált időszak során.

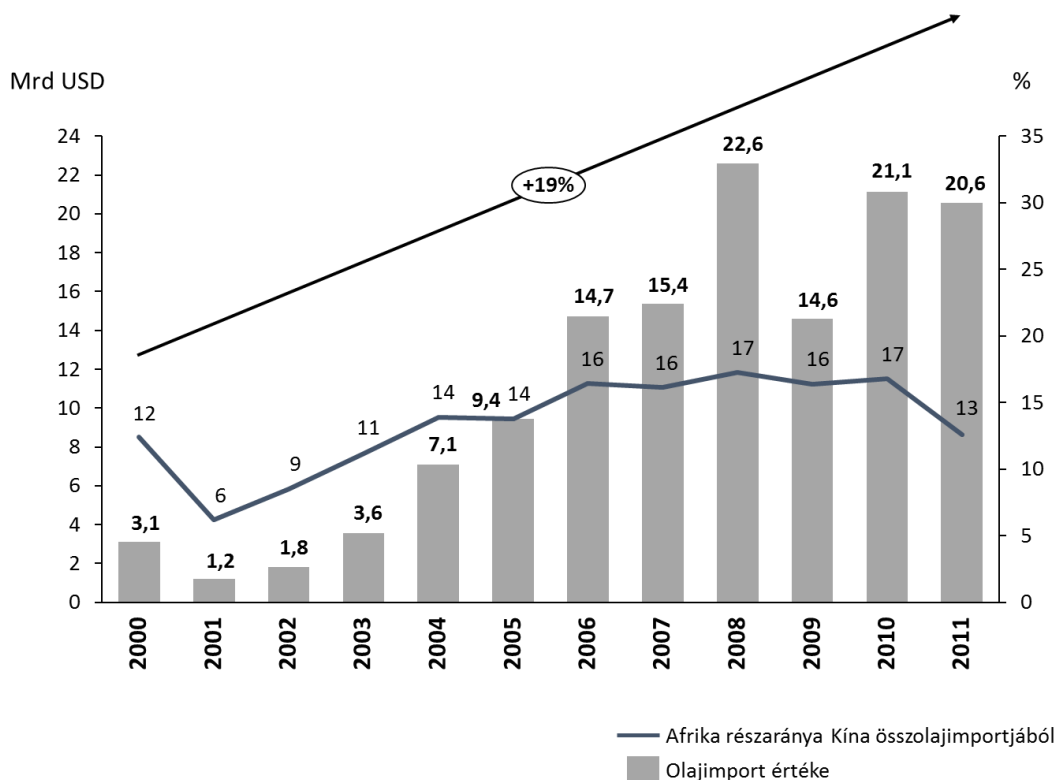
9. ábra: Kína legnagyobb afrikai importpartnerei

Forrás: Saját számítás (2009-es árakon)

A behozatal tekintetében Kína legfontosabb afrikai partnere Angola, ahonnan az afrikai import 39,4 százaléka származik. Ez szinte kizárólag az olajimportnak tudható be. Kína angolai kitettsége nagyon jelentős: a 2000-2011-es időszakban Afrikából érkező olajimportjának 63 százaléka származott Angolából, világviszonylatban pedig a második legfontosabb olajbeszerzési partnere lett, innen érkezett Kína összolajimportjának 14,8 százaléka⁷⁰. Az angolai olajimport reálértékbeli növekedése évente átlagosan ugyan 18,7 százalék volt, a növekedés mértéke azonban erős volatilitást mutatott (ami látszik a 10. ábrán), és a kínai összolajimporthoz való részaránya is nagymértékben ingadozott: volt olyan év, amikor 6,2 százalékot tett ki az angolai olajimport részaránya (2002), és volt olyan is, amikor 17,3 százalékot (2008).

10. ábra: Kína olajimportja Angolából

Forrás: Saját számítás (2009-es árakon)

Kína második legjelentősebb afrikai behozatali partnere a Dél-Afrikai Köztársaság, ahonnan a kontinensről származó kínai import 19 százaléka ered. Ha azonban nem csak az afrikai, hanem Kína egész világból származó importját vesszük számításba, akkor Dél-Afrika már kevésbé jelentős partner, annak ellenére, hogy a 2000-2011 időszakban évente

⁷⁰ A világgpiaci részesedési adatok Világbanki adatok. Forrás: WITS World Bank.

átlagosan 24 százalékkal nőtt az innen származó behozatal reálértéke. Kína összimportjának viszont mindössze 0,7 százaléka származik innen. A Dél-Afrikai Köztársaságból elsősorban bányászati termékeket hoz be Kína, ezek teszik ki a két ország közötti ilyen irányú kereskedelem 79 százalékát, emelet még a szén, illetve vegyipari termékek tartoznak a fontosabb importcikkek közé. Világpiaci vas- és acélbehozatalának 2, Afrikából eredő vas- és acélbehozatalának 94 százaléka, világpiaci színesfémbehozatalának 3, Afrikából eredő színesfémbehozatalának 43, világpiaci ásványkincsbehozatalának 5, Afrikából eredő ásványkincsbehozatalának pedig 65 százaléka származik Dél-Afrikából.

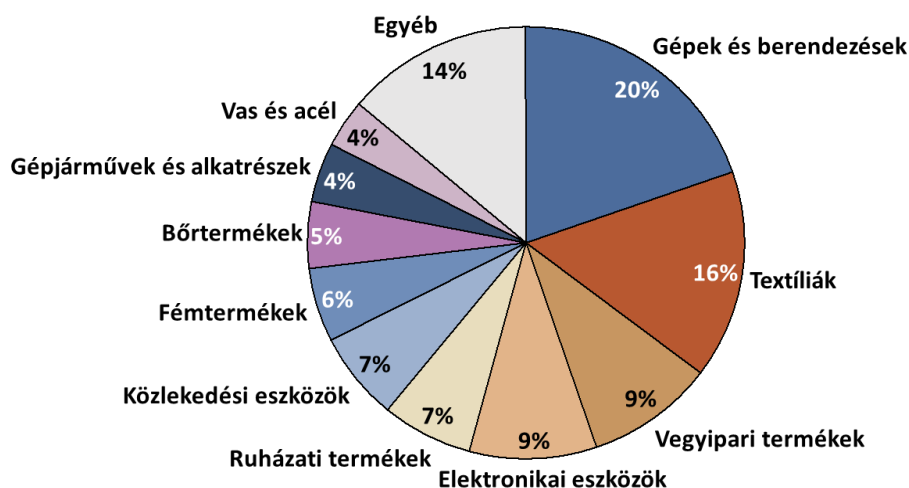
Kína további jelentős afrikai importpartnerei közé tartoznak a következő államok: a Kongói Köztársaság, ahonnan az olaj és a fa, Líbiából az olaj, Egyenlítői-Guineából az olaj és a fa, Gabonból a fa, a Kongói Demokratikus Köztársaságból és Zambiából pedig a színesfémek jelentik a legfontosabb behozatali cikkek. Zimbabwe ugyan csak tizenötödik a partnerországok rangsorában, mégis említésre méltó, ugyanis Kína afrikai élelmiszer-növény importjának 71 százaléka származik innen.

Afrika a 2000-2011-es időszak során évi 5,15 százalékos átlagos reál GDP növekedést produkált, és egyre nagyobb felvevőpiacot biztosított a kínai termékeknek. Inotai Andárs (2011) szerint a gyorsan növekvő kínai iparcikk-kínálat egyre nagyobb, de ellentmondásos szerepet játszik az afrikai országokban. A Kínából érkező áruk ugyanis 75 százalékkal olcsóbbak a fejlett piacokról származó helyettesítő termékeknél, 50 százalékkal pedig a helyben előállítottaknál, és ez az árverseny egyfelől a helyi termelésre kizorító hatással bír, másfelől azonban éppen alacsony áruk miatt a kínai termékek tudják kielégíteni a megjelenő afrikai középosztály fogyasztói szegmensét. Részben a helyi piactorzító hatás ellensúlyozására Kína 1 milliárd dolláros alapot hozott létre az afrikai kis- és középvállalatok támogatására (Inotai 2011).

Kína afrikai exportja jelentősen diverzifikáltabb mind termék-, mind partnerstruktúrája tekintetében, mint az import. Legfőbb kiviteli cikkei a gépek, berendezések és a textíliák jelentik, de emellett más feldolgozott termékek kivitele is számottevő, többek között a vegyipari termékeké, az elektronikai eszközöké, a ruházati termékeké, és a közlekedési eszközöké. A gépek, berendezések, az elektronikai és a közlekedési eszközök előretörése elmozdulást jelent az 1980-as és 90-es évek export termékstruktúrájától, amennyiben

akkor a kínai kivitel alapvetően könnyűipari és vegyipari termékeket, valamint élelmiszert jelentett (Szunomár 2014).

11. ábra: Kína főbb exporttermékei Afrikába

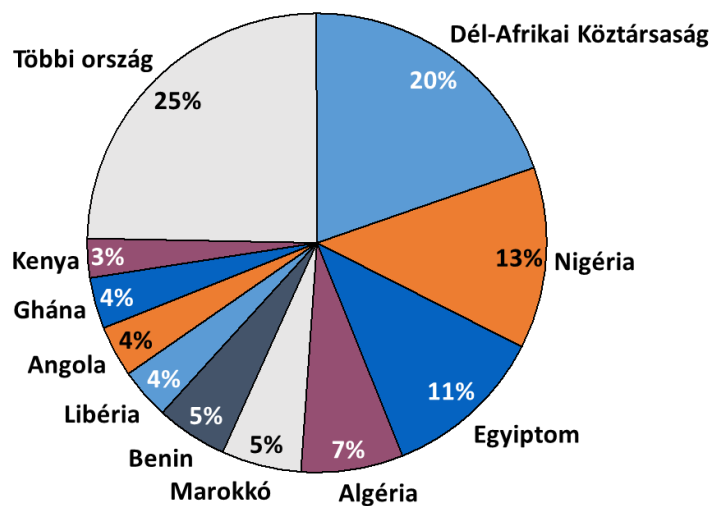

Forrás: Saját számítás (2009-es árakon)

A gépek, berendezések és a textíliák afrikai kivitelének nagysága és részaránya dinamikusan nőtt az időszak során. Az export reálértéke évente átlagosan 22 százalékkal emelkedett a gépek és berendezések vonatkozásában, így ezen termékek esetében az afrikai export részaránya 2,1-ről 3,25 százalékra emelkedett. A textíliák afrikai exportjának reálértéke évente átlagosan 16 százalékkal nőtt, miközben Kína ezen termékcsoporthoz tartozó összeexportja 9 százalékkal, így Afrika részaránya ebben a szegmensben is megemelkedett, 3,6-ről 6,9 százalékra. Az afrikai exportot illetően a közlekedési eszközöknek kiemelt jelentőségük van, mind robbánásszerű növekedésüket, mind a kivitel afrikai részarányának hangsúlyos emelkedését illetően. A közlekedési eszközök kivitelének reálértéke az időszak során évente átlagosan 25 százalékkal növekedett, a gépjárművek és alkatrészeké pedig 35 százalékkal. A közlekedési eszközök tekintetében Kína Afrikába irányuló kivitele már egy eleve viszonylag magas bázisról indulva megduplázódott: míg 2000-ben 5,1 százalékkal tett ki Afrika súlya a közlekedési eszközök összeexportjából, addig 2011-re ez az arány 10,2 százalékra emelkedett. A gépjárművek és alkatrészek jóval alacsonyabb bázisról indultak, 2000-ben

még a kínai gépjárműexport mindössze 1,4 százaléka irányult Afrikába, 2011-re viszont már elérte a 6,6 százalékot.

12. ábra: Kína legnagyobb afrikai exportpartnerei

Forrás: Saját számítás (2009-es árakon)

Kína legfontosabb afrikai exportpartnere a Dél-Afrikai Köztársaság, amely 2000-2011 során reálértékben 72,7 milliárd dolláros piacot jelentett a Kínának. Nigériával 47,5 milliárdos, Egyiptommal 42 milliárdos, Algériával 26,6 milliárdos, Marokkóval 20 milliárdos és Beninnel 18,3 milliárdos exportforgalmat bonyolított. Mind az öt országra jellemző, hogy Kína ide irányuló exportja meglehetősen diverzifikált, számos termékcsoporthoz intenzív a kereskedelem.

Dél-Afrika felvevőpiaci jelentősége a 2000-2011 időszak során felértékelődött Kína számára, az ide irányuló kínai kivitel reálértéke több, mint hatszorosára nőtt, évente átlagosan 18 százalékkal emelkedett. Az időszak során átlagosan az afrikai export 19,8 százaléka Dél-Afrikával bonyolódik, az ország súlya azonban világviszonylatban még így is relatíve csekély, Kína összexportjának 0,6 százaléka irányul ide. A Dél-Afrikába irányuló export meglehetősen sokoldalú, szinte minden termékcsoporthoz van jelentősebb mennyiségű kiviteli forgalom. Más afrikai országokhoz képest a ruházati termékek, bőrtermékek és elektronikai eszközök kapnak nagyobb hangsúlyt a kivitelben, ezen termékcsoporthoz az Afrikába irányuló export 37, 32 és 29 százaléka ide áramlik.

Az időszak során ugyan Kína számára megnőtt Dél-Afrika exportpiaci jelentősége is, ám ez szignifikáns mértékben elmarad importpiaci szerepétől, amit jól tükröznek a következő adatok. A behozatal – ugyan alacsony bázisról indult - óriási mértékű növekedést mutat, a Dél-Afrikából származó éves import reálértéke 2000-2011 időszak során 1,2-ről 13,4 milliárd dollárra nőtt, ami évente átlagban 24 százalékos emelkedést jelent, Kína világpiaci importjából való részesedése pedig 0,33-ról 1,03 százalékra nőtt, amely évente átlagosan 11 százalékos növekedést jelent. A Dél-Afrikába irányuló éves export reálértéke a 2000-2011 időszak során 1,7-ről 11 milliárd dollárra nőtt, ami éves átlagban 18 százalékos emelkedést jelent, Kína világpiaci exportjából való részesedése pedig 0,41-ről 0,7 százalékra nőtt, ami évente átlagosan 5 százalékos növekedésnek felel meg.

Nigéria exportpiaci jelentőségének felértékelődése erőteljesebb volt Dél-Afrikáénál. Figyelembe kell venni, hogy alacsonyabb bázisról indult, de az ide irányuló kínai kivitel reálértéke több, mint nyolcszorosára emelkedett 2000-2011 során, az éves export reálértéke 0,9-ről 7,6 milliárdra nőtt, ami évente átlagosan 21 százalékos emelkedést jelent. Az időszak alatt Kína afrikai exportjából összesen 12,9 százalékkal részesedett Nigéria, amellyel Angola és Dél-Afrika után Kína harmadik legnagyobb afrikai kereskedelmi partnere. Világviszonylatban ugyan továbbra is kis országnak számít, ám 2000-2011 között több, mint megduplázódott a jelentősége, ezen időszak alatt Kína világpiaci exportjából való részesedése 0,22-ről 0,49 százalékra emelkedett, ami évente átlagosan 7 százalékos növekedést jelent. A növekedésben ugrásszerű fordulópontot jelentett a 2008-as év. Bár, az export nagyságát tekintve a gépek és berendezések jelentik azt a termékcsoportot, amelyben a legnagyobb exportforgalom bonyolódott, 12 milliárd dollár reálértékben, relatív súlyát tekintve a közlekedési termékek képviselnek jelentős felvevőpiacot a kínai termékek számára. A kontinensre érkező közlekedési eszközök 22 százaléka, a gépjárművek 13 százaléka érkezik ide, ami Kína világpiaci közlekedési eszköz exportjának közel 2, gépjárműkivitelének pedig közel 1 százalékát teszi ki.

Megfigyelhető, hogy az importtal ellentétben, ahol egy-egy partnerállam esetében jellemzően egy-két termékcsoportra koncentrálódnak a kereskedelmi kapcsolatok, az export kapcsolatok diverzifikáltak, sokrétűek az egyes partnerállamokkal. Hangsúlyos területek azért adódnak, így például Beninbe áramlik az Afrikába érkező textíliák 18 százaléka, Libériába a közlekedési eszközök 43 százaléka, Marokkóba jellemzően

élelmiszerek – az élelmiszer-növények 18 százaléka és az élelmiszertermékek 20 százaléka, – Algériába pedig a gépjárművek 23 százaléka.

A fentiekből jól látszik, hogy Kína alapvetően nyersanyagokat importál és feldolgozott termékeket exportál, ami a hagyományos donorokéhoz hasonló gyarmati jellegű kereskedelmi viszonyokat tükröz.

4.2.2 Kína és Afrika beruházási kapcsolatai a 2000-2011 időszakban

Az Afrikába áramló kínai működőtőke növekedése több tényezővel magyarázható. Említettük már a természeti erőforrások iránti kereslet dinamikus emelkedését, azonban a kontinensre áramló működőtőke növekedése azonban nemcsak a kínai importtal van szoros összefüggésben, hanem további két tényezővel is. Egyrészt, az afrikai belső piacok lehetőségeket kínálnak az új piacokat kereső kínai vállalatoknak, amit az is jelez, hogy a legmagasabb jövedelmű országok vonzzák leginkább a kínai FDI-t (Sanfilippo 2010). Az afrikai exportpiacok egyre jelentősebbek Kínának a könnyűipar, a szolgáltatások, a telekommunikáció, a textilipar és az élelmiszer-feldolgozás területén. Miközben az Észak-Amerikába vagy Európába irányuló kínai export nagyrészt a külföldi tulajdonú, de kínai összeszerelő gyárral rendelkező multinacionális vállalatok termékei alkotják, addig Afrikába a kínai tulajdonú vállalatok a saját termékeiket viszik ki (Szakáli 2015). Másrészt, a kínai működőtőke számára azért is váltak vonzóvá egyes legszegényebb afrikai országok, mert ott a kínai multinacionális vállalatok ki tudják használni, hogy a helyben gyártott termékek exportálása során a legszegényebb országokra vonatkozó különleges bánásmódban részesüljenek (Sanfilippo 2010).

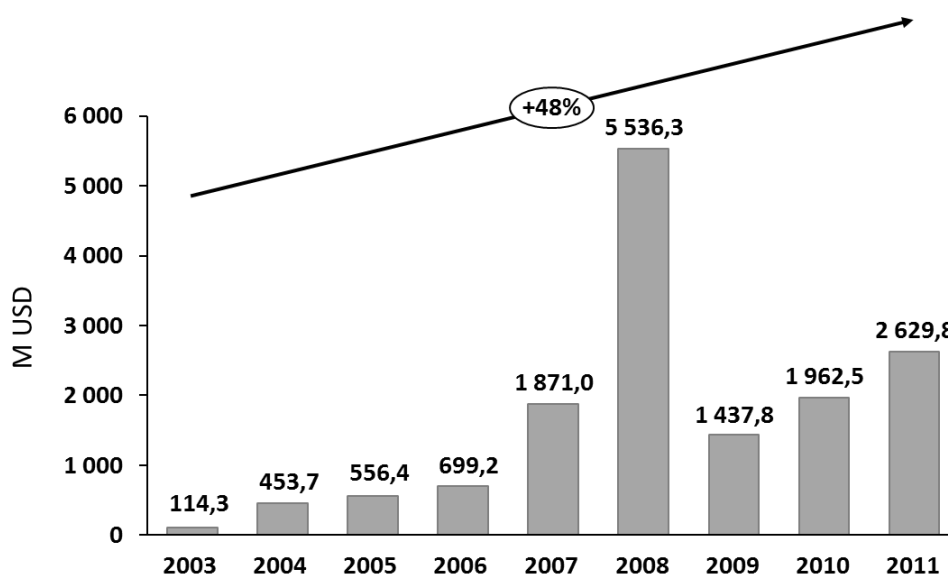
A kínai nyitás és tőkeexport ösztönzés – többek között az állami támogatásnak és a deregulációs intézkedéseknek köszönhetően – nemcsak a fejlett világ felé, hanem Afrika irányába is lendületet adott a működőtőke kiáramlásnak. A tőkeexport nagyságából és jellegéből adódóan a korábbiaktól alapvetően eltérő típusú befektetéseket hozott Afrikába. A kontinensre a múlt században áramló kínai működőtőke hagyományosan kisméretű kínai magánvállalatokat jelentett, amelyek a kiskereskedelemben és a termelésben, elsősorban textilgyártásban és nyersanyag kitermelésben működtek. Az ezredfordulót követően azonban egyrészt a nagykereskedelemben működő közepes méretű magánvállalatok, másrészt a - jellemzően infrastrukturális és nyersanyag

kitermelő szektorokban - gyakran segélycsomagokkal és kedvezményes kölcsönökkel párosuló nagyméretű projektekben részt vevő kínai állami vállalatok jelentek meg (Sanfilippo 2010).

A 2000-es évektől robbanásszerű növekedésnek indultak a kínai befektetések a kontinensen. Míg 2003-ban az Afrikába áramló kínai működőtőke 71 millió dollárt tett ki, addig 2011-ben már 3,17 milliárd dollár irányult a földrészre, amely éves átlagban 48 százalékos reálértékbeli növekedést jelent.⁷¹ Afrika befektetési célpontként való felértékelődését mutatja, hogy ugyanezen időszakban a kínai működőtőke kiáramlás az egész világba évente átlagosan 38,4 százalékos reálértékbeli növekedést mutatott. Az UNCTAD statisztikái szerint 2003-ban az összes kínai FDI kiáramlás 2,48 százaléka irányult Afrikába, amely arány 2011-re 4,25 százalékra nőtt, a csúcsponton, 2008-ban pedig 9,79 százalékot tett ki. Ugyanakkor figyelembe kell venni egy olyan tényezőt, ami torzítja a kínai működőtőke kiáramlási statisztikákat, nevezetesen, hogy az összes kiáramló kínai FDI 60-70 százaléka Hongkongba irányul, amelynek szignifikáns része nem valódi működőtőke-export, hanem csak ún. "round-tripping" miatt áramlik Hongkongba. Ez azt jelenti, hogy a pénzt csupán "elutazzatják" a kínai befektetők Hongkongba, ami ezt követően visszaáramlik és újrabefektetésre kerül Kínában. A célja az "utaztatásnak" az, hogy a kínai befektetők kihasználják azt, hogy Kína kedvezőbb feltételeket nyújt a külföldi befektetőknek, mint a hazaiaknak. Becslések szerint a Hongkongba irányuló FDI mintegy 40 százaléka ilyen "elutaztatott" pénz, vagyis visszaáramlik Kínába (Casanova *et al.* 2015). A 2003-2011 időszakban az összes kiáramló kínai FDI 50 százaléka irányult Hongkongba. Ha korrigáljuk az UNCTAD FDI adatait és megpróbáljuk kiszűrni a hongkongi "utaztatás" torzító hatását, akkor azt kapjuk, hogy 2003-ban az összes kínai FDI kiáramlás 2,96 százaléka irányult Afrikába, amely arány 2011-re 5,25 százalékra nőtt, 2008-ban pedig 13,54 százalékot tett ki.

⁷¹ A működőtőke adatok esetében csak 2003-2011 időszakot tudunk vizsgálni az adatok hiányossága miatt. Az UNCTAD statisztikaiban ugyanis csak ettől az évtől kezdve állnak rendelkezésre országszintű adatok.

13. ábra: Kínai működőtőke áramlás Afrikába (2003-2011)

Forrás: UNCTAD (2009-es árakon számolva)

Az Afrikába irányuló kínai működőtőke befektetések földrajzilag meglehetősen koncentráltak, öt országba áramlott a tőke 69 százaléka. A legjelentősebb partner a Dél-Afriai Köztársaság, ahova a földrészre érkező kínai FDI 39 százaléka irányult. Nigéria, Szudán, Algéria és Zambia a Kínából Afrikába érkező működőtőkének 6-9 százalékát vonzották, mellettük még fontos partnereknek a Kongói Demokratikus Köztársaság, Mauritius és Zimbabwe számított. Kolstad és Wiig (2012) azt vizsgálták, hogy milyen tényezők befolyásolják a kínai működőtőke kiáramlást. Kvantitatív elemzésük során a természeti erőforrásokkal való ellátottság és az intézményi környezet interakcióját, együttes hatását elemezték. Arra a következtetésre jutottak, hogy a természeti erőforrásokkal való ellátottság vonzza a kínai működőtőkét, és ennek a vonzalomnak a mértéke a befogadó ország intézményi környezetétől függ. Érdekes módon olyan nyersanyagokkal ellátott országokba áramlik leginkább a kínai FDI, ahol gyenge a jogállamiság és a hozzá kapcsolódó intézmények. Kutatásuk szerint csak Kínánál érhető tetten a gyenge intézményi berendezkedés és a nyersanyag ellátottság közötti interakció, más országokból a kiáramló FDI jellemzően a “jó” intézményi berendezkedést kedveli. Ők a beruházási minták közötti eltérést a kínai gazdaság jellemzőivel magyarázzák, nevezetesen az állami vállalatok erőteljes túlsúlyával, valamint Kína saját intézményi berendezkedésével.

A kínai működőtőke szektoriális megoszlásáról, illetve a pontos tranzakciókról egyelőre nincsenek teljeskörű, megbízható adatok. Ugyanakkor, az amerikai Heritage Foundation és az American Enterprise Institute intézetek kutatói létrehozták a China Global Investment Tracker adatbázist, amely alulról építkezve, az egyes tranzakciók adataiból kiindulva ad becslést a kínai FDI alakulásáról. Az adatbázis előnye, hogy kimutathatók belőle az egyes országokra vonatkozó szektoriális adatok, valamint – mivel az egyes tranzakciókból indul ki, - a fent említett hongkongi “round-tripping” torzító hatását kiszűri. Hátránya többek között, hogy az adatok nem pontosak és nem teljeskörűek. A segélyallokációs adatelemzésünk során a segélyek és az FDI közötti korrelációs számításnál mégis ezt az adatbázist használjuk, mivel csak ez tartalmaz szektoriális adatokat.

A China Global Investment Tracker adatai alapján a 2005-2011 időszakban⁷² a közlekedési és az energiaszektor volt a két legjelentősebb tőkevonzó szektor Afrikában, amennyiben az előbbibe áramlott a kontinensre érkező kínai befektetések 31, az utóbbiba pedig 30 százaléka. Az ipar és kitermelőágazatok az FDI 18 százalékát vonzották, a pénzügyi szektorba a kínai működőtőke 7, a mezőgazdaságba pedig 2 százaléka irányult. A közlekedési szektor beruházásainak mintegy harmada Algériába került, az energiaipari befektetések 18 százaléka Nigériában, 17 százaléka Nigerben valósult meg, az ipar és kitermelőszektorbeli befektetések 34 százaléka a Kongói Demokratikus Köztársaságban, a pénzügyi szektorbeli tranzakciók teljes egésze pedig a Dél-Afrikai Köztársaságban.

Az ezredfordulóig a kínai jelenlét az afrikai olajiparban egyedül Szudánra korlátozódott, ahol 1997-től a Kínai Nemzeti Olajtársaságnak (China National Petroleum Corporation, CNPC) többségi részesedése van a Greater Nile Olajprojekt Vállalatban. Az ezredfordulót követően azonban megszorodtak a kínai befektetések az energiaiparban, jelenleg mintegy 20 afrikai államban mind az upstream, mind a downstream szektorokban jelen vannak kínai vállalatok. Miközben 2001-ben még Kína olajimportjának 60 százaléka a Közel-Keletről származott, a 2001. szeptember 11-ét követő események hatására a kínai politikai vezetés újragondolta az olajbehozatali forrásainak diverzifikációját (Executive Research (Associates 2009). Így került előtérbe számos

⁷² A China Global Investment Tracker FDI adataiból a 2005-2011 időszakot tudjuk vizsgálni az adatok hiányossága miatt. A Heritage Foundation adatbázisában csak ettől az évtől kezdve állnak rendelkezésre országszintű adatok.

latin-amerikai és ázsiai ország, valamint Kanada mellett Szudán, Angola, Niger, Nigéria, Sao Tome és Principe, illetve Egyenlítői-Guinea. A stratégiai diverzifikációs döntés időben is egybeesett a teljes nyitás politikájával és 2004-től kezdve egyre erőteljesebben jelentek meg a kínai energiaipari cégek Afrikában. Ezek között vezető szerepet játszik többek között a Kínai Nemzeti Olajtársaság (China National Petroleum Corporation, CNPC), a Kínai Nemzeti Offshore Olajtársaság (China National Offshore Oil Corporation, CNOOC) és a Sinopec. A dinamikus terjeszkedés kiterjedt mind az olajfeltárássra, mind a kitermelésre offshore, illetve szárazföldi területeken egyaránt. A kínai stratégia egyik eleme, hogy gyakran helyi állami vállalatokkal közös vállalkozásokat hoztak létre, ilyen például a szudáni Sudapet, az algériai Sonatrach, az angolai Sonangol és a Nigériai Nemzeti Olajtársaság. Kína dinamizmusához és erőteljes terjeszkedéséhez az is hozzátartozik, hogy a kínai vállalatok a már Afrikában jelenlevő olajipari befektető nemzetközi olajipari cégekhez képest a későnjövők közé tartoznak.

4.2.3 Kína és Afrika fejlesztési együttműködési kapcsolatai a 2000-2011 időszakban

Nem mondható véletlennek, hogy amikor a China Daily internetes oldalán megjelent a kínai segélypolitikáról készült első átfogó jellegű hivatalos dokumentum, az Államtanács által 2011-ben közzéadott első Fehér Könyv a Segélyekről, akkor a hírportálon a cikk felett egy addisz-abebai konferencia központ építését látjuk kínai munkásokkal. Az ezredfordulót követően – a kereskedelemmel és a tőkebefektetésekkel párhuzamosan, illetve azt kiegészítve - olyannyira fellendült az Afrikába irányuló kínai fejlesztési tevékenység, hogy amikor Kína segélyezése a média fókuszába került, akkor azt jellemzően Afrikával azonosították. A 2011-es Fehér Könyv szerint valóban a legjelentősebb partner régió Afrika, amennyiben a 2009-es évben e kontinensre áramlott a kínai segélyek 45,7 százaléka, Ázsiába 32,8 százaléka, a latin-amerikai és karibi országok kapták 12,7 százalékát, a csendes-óceániai régió pedig 4 százalékát (Kínai Államtanács Információs Irodája 2011).

A Kína és az afrikai államok közötti fejlesztési együttműködési kapcsolatok rendkívül nehezen mérhetők. Miközben a DAC donorok, illetve a DAC-kal szorosabban együttműködő donorok a fejlesztési együttműködés OECD által elfogadott definícióját

használják és a fejlesztési együttműködési kapcsolatok intenzitásának mérőszámaként jellemzően az ODA-t tekintik, Kína nem definiálja pontosan, hogy mit ért „foreign aid”, azaz „segély” alatt,⁷³ így a kínai segélyek volumenéről sem állnak rendelkezésre hivatalos adatok. Ahogy a 2. fejezetben kifejtettük, dolgozatunk kvantitatív elemzéséhez az amerikai kutatóintézetek által létrehozott AidData adatbázist használjuk. Mint már említettük, a China Global Investment Tracker adatbázishoz hasonlóan az AidData is egy alulról építkező rendszer, amely nyilvános forrásokból elérhető projektadatokat tartalmaz, csak ebben az esetben nem FDI tranzakciókat, hanem segélyprojektek adatait.

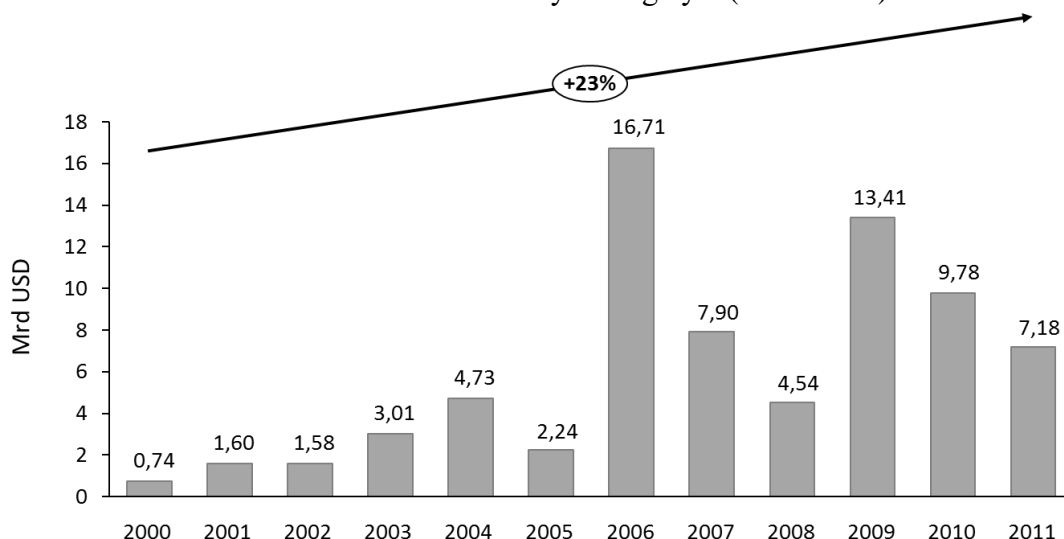
A 2000-2011 közötti időszakra vonatkozóan az AidData adatbázisa 1699 kínai projektet tartalmaz Afrikában. Ezek közül 1673 projekt esetében beszélhetünk hivatalos támogatásokról (ODA és OOF jellegű támogatások), amelyeket ezentúl segélynek nevezünk. Ezek közül pedig 1422 projekt esetében vállalt Kína valamilyen írásbeli, formális szerződésben rögzített kötelezettségvállalást, a további 251 projekt pedig ígéretként hangzott el Kína részéről. Kvantitatív elemzésünk során a kínai segély alatt azokat a hivatalos támogatásokat (ODA és OOF jellegű támogatásokat) értjük, amelyek legalább az írásbeli, szerződéses kötelezettségvállalás szintjén tartanak, így 1422 projektre terjed ki a vizsgálatunk. Az 1422 projekt 51 százaléka (724 projekt) megvalósult, 19 százaléka folyamatban van (274 projekt) és 30 százaléka pedig a kötelezettségvállalás szintjén tart (424 projekt). Emellett még a kutatóknak tudomásuk van 11 olyan projektről, amelyek felfüggesztésre vagy visszamondásra kerültek. Ez a jelenség feltehetőleg jelentősen nagyobb számban fordult elő a vizsgált időszakban, és alulreprezentáltsága az adatbázis módszertanából (médiaelemzés), annak korlátaiból adódik, ritkaságnak számít ugyanis, hogy a média nyomonkövesse a fejlesztési projektek sorsát. Ha megnézzük részleteiben, hogy ezek a projektek miért kerültek felfüggesztésre, akkor mindkét fél – Kína, illetve afrikai partnere – részéről is találunk okot a felmondásokra. A partnerek részéről olyan okok miatt kerültek felmondásra a szerződések, mint például a munkabiztonsági és munkaegészségügyi előírások megsértése, vagy korrupció-gyanús ügyek⁷⁴, kínai részről pedig például a partnerországban kirobbanó fegyveres konfliktusok miatt maradt félbe egy projekt.

⁷³ A kínai Államtanács által 2011-ben, illetve 2014-ben kiadott első és második Fehér Könyv a Segélyekről dokumentumaiban a „foreign aid”, „foreign assistance”, illetve „foreign aid policy” kifejezésekkel illetik a fejlesztési együttműködést, segélyezési tevékenységet.

⁷⁴ Például 2010-ben Ugandában a Huawei kínai céget bízták meg a digitális tartalom migrációjának irányítására, amelyre a Kínai Exim Bank kedvezményes kölcsönt nyújtott. A projektet az ország

A 2000-2011 időszak során az Afrikába irányuló kínai segélyek reálértéke évente átlagosan közel 23 százalékkal növekedett. (14. ábra) Bár, jóval alacsonyabb bázisról indul, ez a növekedés lényegesen erőteljesebb, mint az OECD DAC donorok Afrikának juttatott fejlesztési támogatásaié, amely reálértéke ugyanezen időszak alatt évente átlagosan 3,8 százalékot nöött. Miközben 2000-ben Kína 740 millió dollár értékű támogatást nyújtott Afrikának, 2011-ben ez az összeg 7,18 milliárd dollárt tett ki, a csúcsponton, 2006-ban pedig 16,71 milliárd dollár értékű kínai segély áramlott a kontinensre. Mindeközben az OECD donorok 2000-ben még nagyságrendileg eltérő összeget, 14,98 milliárd dollár támogatást nyújtottak Afrikának, 2011-ben pedig 22,79 milliárd dollárt, 2006-ban azonban nem volt nagyságrendi eltérés Kína és a DAC közösség segélyei között, ez utóbbi támogatásai 22,89 milliárd dollárt tettek ki.

14. ábra: Kína Afrikába irányuló segélyei (2000-2011)

Forrás: saját számítás (2009-es áron)

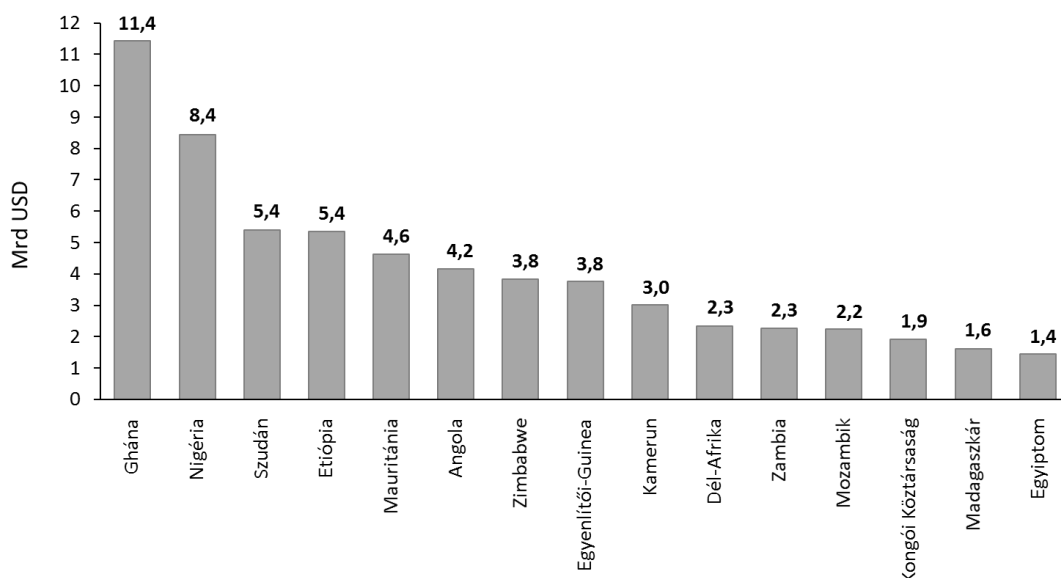
A segélyek volumenének alakulása nem volt egyenletes a 12 év során. A 2006-os és a 2009-es év – a Kína-Afrika Együttműködési Fórum csúcstalálkozójának évei - jelentették a kiugrásokat az időszakban. A volatilitás az egész időszakot jellemzi, a 2006-os évtől kezdve ugyan jelentősen megnő a segélyek nagysága, de továbbra is jellemző rá az évek közötti erős ingadozás, csak magasabb szintek mellett.

alkotmánya értelmében versenytárgyalás útján kellett volna meghirdetni, ám versenyeztetés nem történt és az ajánlattételi ár is magasabb volt, mint az elvárható. Így 2011-ben a kormány kénytelen volt visszamondani a kölesönt és a projektet.

Kína fejlesztési együttműködési kapcsolatainak földrajzi megoszlása kiegyenlítettebb, mint kereskedelmi vagy beruházási kapcsolataié. Segélyei koncentráltabbak, mint az OECD DAC tagállamainak együtteséé. Bár Kína meglehetősen széles körben, 49 afrikai országnak nyújtott támogatást, a 2000-2011 időszak során a 15 legnagyobb partnerállam kapta a kínai segélyek 84 százalékát, a 10 legnagyobb partner kapta a 71 százalékát, az 5 legnagyobb partner pedig a 48 százalékát. Mindeközben az OECD DAC tagállamok esetében a 15 legnagyobb afrikai partnerállam az Afrikába irányuló fejlesztési támogatások 71 százalékát kapta, a 10 legnagyobb partner az 56 százalékát, az 5 legnagyobb pedig a 37 százalékát.

Kína legjelentősebb afrikai segélyezési partnerei Ghána, Nigéria, Szudán, Etiópia és Mauritánia. A 2000-2011 időszakban Kína Ghánába 11,4 milliárd dollárt folyósított, ami az Afrikába érkező segélyek 16 százalékát jelentette, Nigériába 8,4 milliárd dollárnyi kínai segély érkezett, ami Kína afrikai segélyeinek 11,5 százalékát teszi ki. Szudán és Etiópia 5,4 milliárd dollár segélyt kaptak, vagyis az afrikai segélyek 7 százalékát, Mauritánia pedig 4,6 milliárd dollárt, ami 6 százalékot jelent.

15. ábra: A legtöbb kínai segélyben részesülő 15 partnerállam (2000-2011)

Forrás: saját számítás (2009-es árakon)

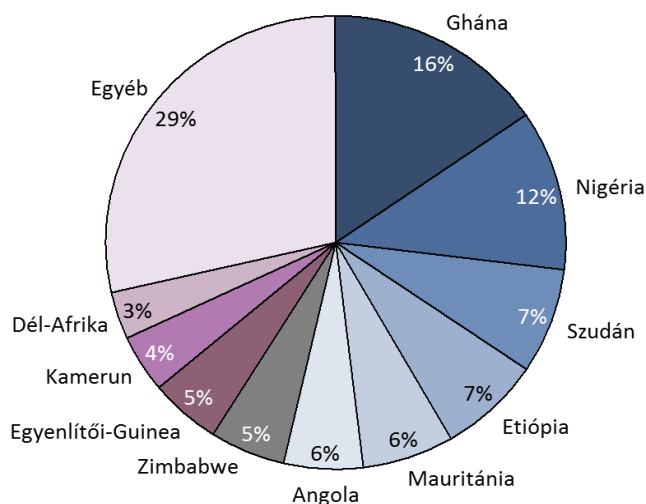
Kína és az OECD DAC tagállamok segélyallokációjának összehasonlítása

Kína gyakran olyan helyeken és helyzetekben is segítséget nyújt, ahol más országok nem (Szunomár 2014: 91). Kína és a DAC tagállamok afrikai segélypolitikájának összehasonlítása érdekében először korrelációt számítottunk a két fenti donor partnerországonként allokalált – a 2000-2011 időszakra összesített - segélyei között.⁷⁵ A Kínából áramló segélyeket korreláltattuk az OECD DAC országokból áramló segélyekkel partnerországonként a teljes időszakra összesen. A korreláció mértéke 5 százalékos szignifikancia szint mellett 0,59, ami azt mutatja, hogy közepesnél erősebb, egyirányú pozitív kapcsolat áll fent a Kína által folyósított segélyek országonkénti eltérése és a DAC közösség által folyósított segélyek országonkénti eltérése között. Vagyis, ebből arra következtethetünk, hogy Kína és a DAC közösség segélyallokációja sok tekintetben hasonló. Ugyanakkor azt is látni, hogy vannak jelentős különbségek is.

Kína öt legnagyobb afrikai partnere és az OECD DAC közösség legnagyobb öt afrikai partnerállama között mindössze egyetlen közös ország, Nigéria található. Hat olyan partnerállam van – Nigéria mellett Ghána, Etiópia, Szudán, Kamerun és a Dél-Afrikai Köztársaság -, amely egyaránt tartozik Kína, illetve a DAC közösség tíz legfontosabb afrikai partnere közé. Ha pedig Kína, illetve a DAC közösség tizenöt legnagyobb afrikai partnerét vizsgáljuk, akkor összesen kilenc állam – a fenti hat országon kívül Zambia, Mozambik és Egyiptom - tartozik a közös metszetbe (16. és 17. ábra).

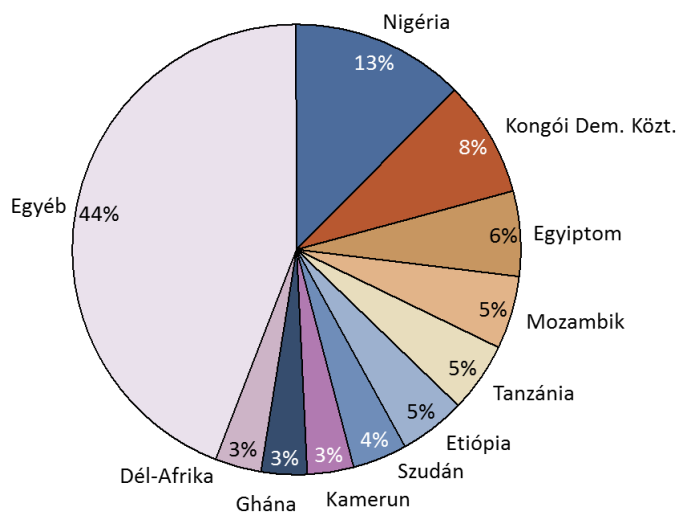
⁷⁵ Bár, ahogy korábban írtuk, definíciós és módszertani okok miatt a kínai segélyek és az OECD DAC tagállamok segélyeinek összehasonlítása nem ad pontos eredményeket, néhány bekezdés erejéig mégis megtesszük. A cél nem az, hogy láttassuk, hogy mennyit ad Kína szemben azzal, hogy mennyit adnak a hagyományos donorok, hanem annak bemutatása, hogy egy-egy ország esetében mennyire van szignifikáns szerepük a kínai, illetve a DAC segélyeknek.

16. ábra: Kína 10 legnagyobb afrikai fejlesztési együttműködési partnerének részesedése a kínai segélyekből (2000-2011)

Forrás: saját számítás

17. ábra: Az OECD DAC közösség 10 legnagyobb afrikai fejlesztési együttműködési partnerének részesedése a DAC tagállamok összesített segélyeiből (2000-2011)

Forrás: saját számítás

Ha összehasonlítjuk az OECD DAC közösség, illetve Kína segélyeinek országok közötti megoszlását, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy ugyan a partnerországok többségének hasonló súlya van mind a DAC donorok, mind Kína segélypolitikájában, mégis van az országoknak egy olyan csoportja, amely Kína számára fontos, ám a DAC donorok még (vagy már) nincsenek erősen jelen politikai vagy más okok miatt. Ennek

vizsgálatához kétféle elemzést készítettünk. Egyrészt összehasonlítottuk az egyes partnerállamoknak a DAC donorok, illetve Kína segélyeiből való részesedését (lásd 18. ábra). Másrészt pedig készítettünk egy viszonyszámot (lásd 19. ábra), amely megmutatja, hogy a kínai segélyek hány százalékát jelentik a partnerországba befolyó összes - kínai és nyugati - segélynek⁷⁶, vagyis az adott ország segélyezői között Kína mekkora súllyal van jelen.

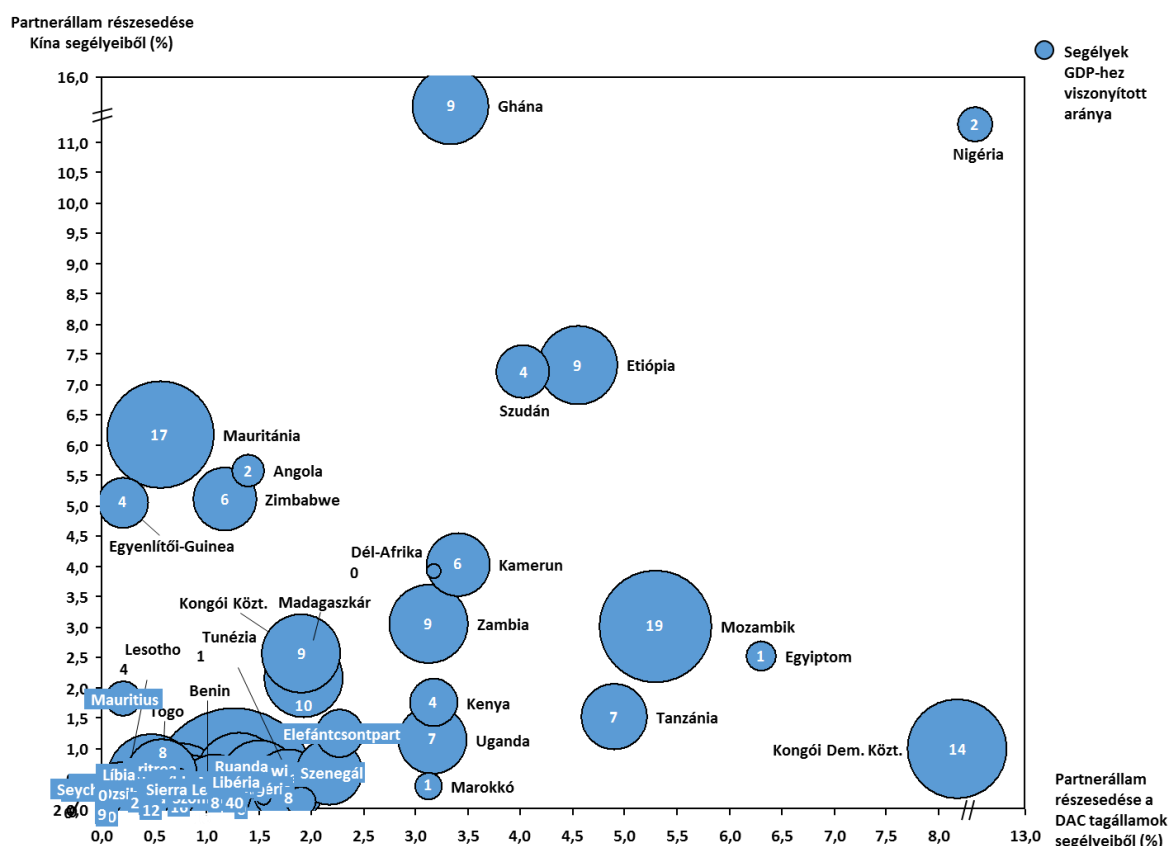
Első elemzésünkben azt látjuk, hogy van az országoknak egy olyan csoportja, amely Kína számára viszonylag nagy súlyt képvisel, ám a DAC donorok még (vagy már) nincsenek erősen jelen politikai vagy más okok miatt. A 18. ábrán azt láthatjuk, hogy az egyes afrikai partnerállamok milyen arányban részesülnek a DAC közösség, illetve Kína segélyeiből. A függőleges tengelyen ábrázoltuk azt az arányt, ahány százalékban az adott ország Kína segélyeiből részesült 2000-2011 között, a vízszintes tengelyen pedig azt, ahány százalékban a DAC tagállamok összesített támogatásaiból. A buborékok nagysága, illetve a bennük levő számok azt mutatják, hogy az adott országok GDP-jének hány százalékát tették ki az OECD DAC tagállamaiból, illetve a Kínából érkező segélyek a 2000-2011-es időszak során. A 18. ábrán látszik, hogy a partnerországok zöme hasonló súlyú mind a DAC donorok, mind Kína számára. A vizsgált államok többsége sem az OECD donorok, sem Kína számára nem jelentős fejlesztési partner: a 49 vizsgált államból 30 olyan, amelynek a nyugati és a kínai segélyekből való részesedése együttvéve sem érte el a 4%-ot⁷⁷ (ezek az ábrán az origó közelében helyezkednek el). Megjegyezzük, hogy ezek között van olyan ország, amelynek GDP-jéhez képest még az így kapott segély is nagyon sokat számít. Ilyen például Libéria és Burundi esete: az előbbiben a beáramló segélyek a vizsgált időszak során a GDP 40 százalékát, az utóbbiban pedig 16 százalékát tették ki. Van néhány olyan állam, amelyek mind a DAC közösség, mind Kína számára fontos partnerek (ezek az ábrán mind az origótól, mind a vízszintes, mind a függőleges tengelytől viszonylag távol találhatók). Ide tartozik négy, meglehetősen nagy népességű ország: Nigéria, Etiópia, Szudán, és Ghána. A négy állam közül Etiópia és Ghána GDP-jének mintegy 9 százalékát teszik ki a beérkező segélyek. Nigériának már kevésbé számítanak, viszonylag magas nemzeti jövedelméből adódóan a segélyek annak csupán

⁷⁶ Mivel részletes statisztikák nem állnak rendelkezésünkre, így az elemzés során nem számoltunk az OECD-n kívüli egyéb donorok afrikai segélyeivel, amit a mutató értelmezése során nem szabad figyelmen kívül hagyni.

⁷⁷ Az egyes partnerországok segélyekből való részesedése lehet ennél magasabb az egyéni OECD DAC donorok esetében, jelen esetben mi az aggregált DAC közösség segélyeiből való részesedést vizsgáltuk.

2 százalékát jelentik, a Szudánba érkező segélyek pedig kb. 4 százalékát teszik ki a GDP-nek.

18. ábra: Az egyes partnerállamok részesedése az OECD DAC tagállamok, illetve Kína segélyeiből (2000-2011)

Forrás: saját ábra

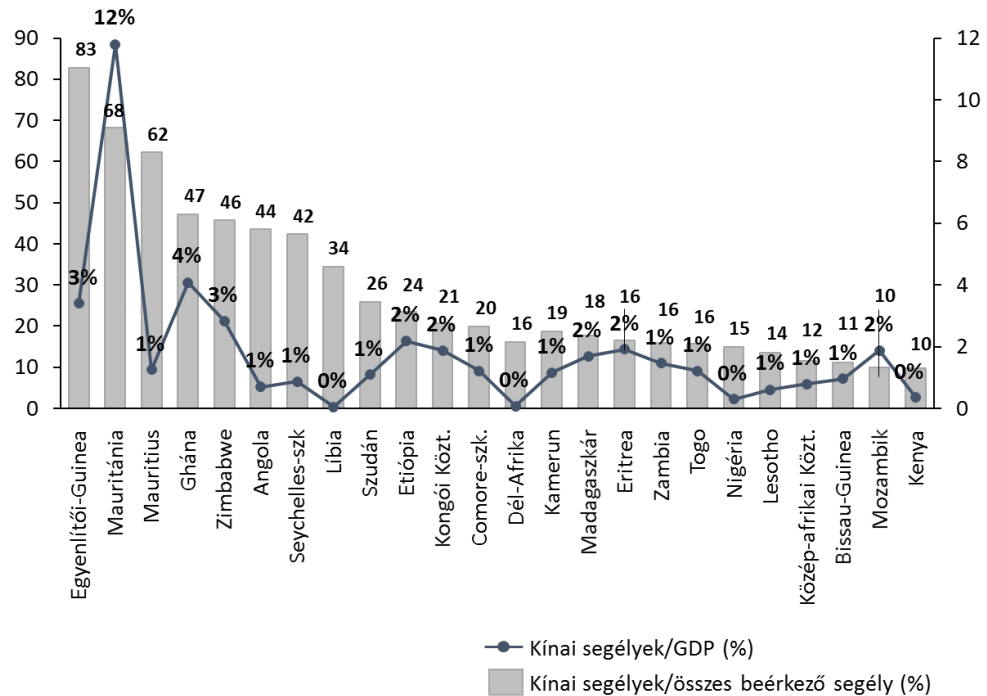
Számunkra azok az országok a legérdekesebbek, amelyek a DAC közösség és Kína közül csak az egyik számára jelentenek fontos kapcsolatot (ezek az origótól viszonylag távol, de az egyik tengelyhez közel helyezkednek el). Ilyen például a Kongói Demokratikus Köztársaság, amely a DAC közösség második legnagyobb partnerállama. Ide áramlott az OECD donorok segélyeinek 8,2, ugyanakkor a kínai segélyeknek mindössze 1 százaléka. Jelen dolgozatunkban még nagyobb jelentőséggel bírnak azok az országok, amelyek Kína számára fontos fejlesztési kapcsolatot jelentenek, az OECD donorok számára pedig nem, vagy lényegesen kisebb mértékben. Ilyen Mauritánia, Angola, Zimbabwe és Egyenlítői-Guinea. Mauritánia Kína ötödik legnagyobb fejlesztési partnere, ide érkezik a kínai

segélyek 6,3 százaléka, miközben a DAC közösség összes támogatásainak mindössze 0,6 százalékát folyósítja a nyugat-afrikai országnak. A fenti négy ország közül Mauritánia függ leginkább a segélyektől, 2000-2011 során GDP-je 12 százalékát tették ki a beérkező támogatások. Angolába, Kína elsőszámú kereskedelmi fejlesztési partneréhez érkezik a kínai segélyek 5,7 százaléka. Az afrikai olajország mindeközben a DAC tagállamok összes támogatásainak csupán 1,4 százalékát kapta. Zimbabwe Kína segélyeinek 5,2 százalékát fogadta, az OECD donorokénak pedig 1,2 százalékát, és ezek együttesen az ország GDP-jének 3 százalékát tették ki. Kína hatodik és hetedik legfontosabb fejlesztési partnerei, Angola és Zimbabwe a DAC tagállamoknak jóval kevésbé számítanak, mint Kínának; ezek az államok értékben hasonló nagyságrendű támogatást kapnak Kínától, mint a DAC közösség egészétől összesen. Egyenlítői-Guinea esetében a legnagyobb a különbség az OECD és Kína segélyallokációja között: míg Kína segélyeinek 5,1, addig a DAC közösség támogatásainak alig több, mint 0,2 százalékát kapta az ország.

A második elemzésünk során a partnerországok szempontjából vizsgáltuk a kínai, illetve nyugati segélyek súlyát és azt találtuk, hogy egyes országok számára Kína szerepe jelentősen meghaladja az OECD DAC donorokét. Ennek kimutatására készítettünk egy viszonyszámot (19. ábra), amely megmutatja, hogy a kínai segélyek hány százalékát jelentik a partnerországba befolyó összes (kínai plusz nyugati) segélynek, azaz hogy az adott országnak relatíve mennyire számít Kína, mint donor. Egyenlítői-Guinea vezeti a sort, ahol a segélyek 83 százaléka Kínától származik. Az ország Kína 8. legnagyobb afrikai fejlesztési partnere, a 2000-2011 időszak során 3,8 milliárd dollár támogatást kapott tőle. Ugyanezen időszak alatt az OECD DAC donorok összesen 783 millió dollár támogatást folyósítottak Egyenlítői-Guineának, amely így az afrikai országok számára nyújtott DAC segélyek marginális részét kapta. Miközben egyértelműen kitűnik, hogy Egyenlítői-Guinea első számú fejlesztési partnere Kína, figyelembe kell venni azt is, hogy az ország számára – magas olajjövedelmei következtében – a kínai segélyek mégsem jelentenek meghatározó bevételi forrást, ezek ugyanis a GDP mindössze kb. 3 százalékát alkotják. Mauritánia esetében jobban érzékelhető a függés a kínai fejlesztési forrásoktól. Mauritánia Kína ötödik legnagyobb afrikai segélypartnere, 2000-2011 során 4,6 milliárd dollár segélyt kapott Kínától. Mindeközben az ország a DAC donorok afrikai segélyallokációjának 0,6 százalékát, 2,1 milliárd dollárt kapott, így a Mauritániába beérkező segélyek 68 százaléka Kínából érkezett. Mauritánia segélyeknek való kitettsége számottevő, meglehetősen alacsony GDP-jének közel 12 százalékát a kínai segélyek

teszik ki. Mauritiusra is a legtöbb segély Kínától érkezett, a beérkező támogatások 62 százaléka. Az afrikai szigetország számára így Kína fontos partner, ám a támogatások volumenében elmaradt a két fenti országtól, hiszen csak 1,3 milliárd dollárt kapott és így a 16. legnagyobb afrikai fejlesztési partner a rangsorban. Az OECD DAC közösség számára Mauritius azonban marginális partner, a tagok által folyósított afrikai támogatások 0,2 százaléka, mindössze 816 millió dollár áramlott Mauritiusra. Mauritius, az egyik legfejlettebb afrikai országgént alig van kitéve a segélyeknek, GDP-jét meglehetősen diverzifikált bevételi források alkotják, és ennek csupán kb. 1 százalékát tették ki a kínai támogatások. Kína legnagyobb afrikai fejlesztési partnere az ezredfordulót követő évtizedben Ghána. Ghána segélyfüggősége bár kisebb mértékű, mint Mauritániáé, mégis meglehetősen magas: az ország GDP-jének közel 9 százalékát tették ki a segélyek. Az összes (nyugati plusz kínai) beérkező segély 47 százaléka Kínából származott, a kínai támogatások így az ország GDP-jének kb. 4 százalékát tették ki. Ez azért is érdekes, mivel nem tartozik a szegényebb afrikai országok közé, GDP-je alapján a vizsgált időszakban a 49 ország között a 12. helyen áll. Ebből következik, hogy az ide érkező fejlesztési támogatások abszolút nagysága magas: Kínából az időszak során több, mint 11 milliárd dollár segély áramlott az országba. Zimbabwe esetében az összes beáramló támogatásból 46 százalék Kínából származott. A kínai támogatások szerepét az is felértékelte, hogy az országba a DAC tagállamoktól – nagyrészt politikai okokból - meglehetősen kevés segély érkezett, a 49 afrikai ország közül a DAC donorok fejlesztési támogatásainak rangsorában Zimbabwe a 26. helyen állt. Az ország GDP-jéhez képest is volt jelentőségük a kínai segélyeknek, annak közel 3 százalékát tették ki a támogatások.

19. ábra: A kínai segélyek részaránya a partnerállamba beérkező összes segélyből (2000-2011)

Forrás: saját számítás

Felvetődik a kérdés, hogy egyes afrikai országok miért annyira fontosak Kínának? Az alábbiakban Egyenlítői-Guinea és Mauritius példáin ismertetjük, hogy milyen különböző céljai lehetnek Kína számára a fejlesztési partnerségek elmélyítésének. Látni fogjuk, hogy ezen két, egymástól teljesen eltérő fejlettséggel, intézményi berendezkedéssel és gazdaságszerkezettel rendelkező afrikai országban milyen eltérő kínai érdekek jelennek meg.

Egyenlítői-Guinea jelentősége Kína számára

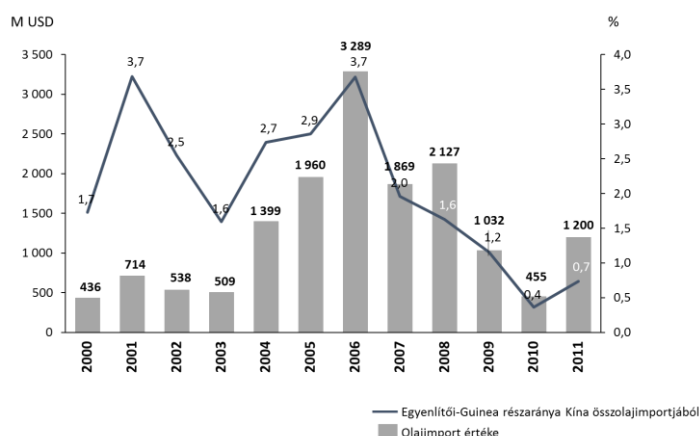
Az egyenlítői-guineai diktatúra a “resource curse” egyik iskolapéldája. A hatalmas nyersanyagbevételekhez köthető óriási mértékű korrupció⁷⁸ akadályozza az ország fejlődését, a lakosság életszínvonalának reális növekedését. Az ország egy főre jutó GDP-

⁷⁸ A korrupció, a demokratikus és politikai stabilitás, valamint a jó kormányzás szintje a fejlődő országok átlagánál lényegesen rosszabb, de még az olajexportáló fekete-afrikai országok (Angola, Kamerun, Egyenlítői-Guinea, Gabon, Nigéria, Kongói Köztársaság) átlagánál is rosszabb (IMF 2015).

je világszinten is kiemelkedő, a valós társadalmi helyzetet azonban a legkevésbé sem tükrözi mindezt.⁷⁹ A jelentős olajbevételek az 1990-es évek második felétől érkeznek, amikor 1995-ben az amerikai Mobil talált elsőnek nagy mennyiségű olajat az országhoz tartozó tengerek alatt, és azóta is folyamatosan tárnak fel újabb és újabb mezőket. A kőolaj mellett a gazdaság és az export fontos pillérét jelentik még a trópusi nemesfák, közülük is a legjelentősebb az ébenfa, az okumé (elsősorban Rio Muni tartományban) és a paliszender.

Egyenlítői-Guinea és Kína kereskedelmi partnersége kínai a fa- és az olajimportban a legintenzívebb. Az olajimport reálértéke a 2000-2011 időszak során évente átlagosan 9,6 százalékkal bővült, alakulása azonban nem volt egyenletes. Ahogy a 20. ábrán látszik, a 2006-os év kiemelkedő volt ezen a területen. A kínai olajérdekltség jelentősége 2006-tól nőtt meg igazán, amikor kínai vállalatok – többek között a Kínai Nemzeti Olajtársaság (CNPC), a Kínai Nemzeti Offshore Olajtársaság (CNOOC), illetve a Xuan Energy – megkapták egyes olajmezők működtetési jogait. Ebben az évben Kína afrikai olajimportjának 12,8, összolajimportjának pedig 3,7 százaléka Egyenlítői-Guineából származott. Az ország olajkereskedelmi jelentősége azonban már 2006 előtt is fontos volt, 2001-ben Kína afrikai olajimportjának 25 százaléka innen származott. A 2000-2011 időszak során Kína afrikai olajimportjának 7, az egész világból származó olajimportjának pedig 1,7 százaléka származott Egyenlítői-Guineából.

20. ábra: Kína olajimportja Egyenlítői-Guineából

Forrás: Saját számítás (2009-es árakon)

⁷⁹ Az országban a szegénységi ráta 2006-ban 76,8 százalék volt, az alapszintű beiskolázási arány 62,2 százalék volt 2012-ben, a lakosság 51 százalékának volt hozzáférése tiszta ivóvízhez 2011-ben, a születéskor várható élettartam 53,1 év volt 2013-ban, az ország a Human Development Index rangsorában pedig a 144. helyen állt 2013-ban (IMF 2015).

A két ország közötti fatereskedelmi együttműködés is jelentős. A kínai faérdekeltség az 1990-es évek második felétől nőtt meg, olyannyira, hogy míg 1993-ban az afrikai ország legfontosabb faexport-partnerei Japán, Spanyolország, Törökország, illetve Portugália voltak, addig 2001-re Egyenlítői-Guinea faexportjának 55 százaléka⁸⁰, 2005-re pedig 64 százaléka Kínába áramlott, a csúcspontban, 2003-ban pedig 80 százalék fölé emelkedett Kína részaránya (IMF 2015), (Canby 2008).⁸¹ 1993-1997 között az országban drasztikusan, 600 ezerről 1,5 millió hektárra nőtt az erdőkoncessziók területe, amelynek nagy része kínai érdekeltségbe került, a kínai cégek ugyanis egyre intenzívebben vettek részt a fakitermelési szektorban. Az egyenlítői-guineai erdőgazdálkodás legnagyobb problémája, hogy nem fenntartható, míg 1990-ben az ország területének 66 százalékát erdő borította, 2012-re ez 57 százalékra csökkent (IMF 2015), 1990-2000 között évente átlagosan 0,6 százalékkal, 2000-2015 között pedig 0,7 százalékkal csökkent az erdővel borított területek nagysága (FAO 2015). Az országban uralkodó rossz kormányzási gyakorlat és korrupció a fakitermelési szektorban is erősen érződik, amennyiben az ország hosszú távú fejlődését elősegítendő jogszabályokat a fakitermelő cégek nem tartják be, a hatóságok pedig nem kényszerítik ki a betartásukat. Miközben a jogszabályokban meghatározott kitermelhető fa mennyisége évente nem haladhatná meg a 450 ezer köbmétert, addig 1997-ben például a fakitermelés már a 757 ezer köbméternél járt. Ráadásul a helyi szabályozás értelmében a kitermelt fa 60 százalékát helyben kellene feldolgozni, ehelyett szinte a teljes kitermelt famennyiség nyersfaként hagyja el az országot, különösen Kína irányába (Canby 2008). A 2000-es évek során az Egyenlítői-Guineából származó kínai faimport abszolút értékben már nem nőtt, a többi afrikai országhoz viszonyított jelentősége pedig még csökkent is. A 2000-es évek elején Egyenlítői-Guinea jelentősége akkora volt, hogy 2001-ben Kína afrikai faimportjának 20,9 százaléka, összfaimportjának pedig 4,5 százaléka származott az országból. A teljes időszakot, azaz a 2000-2011 éveket összesítve azonban az afrikai faimportnak csak 12,9, az összes faimportnak pedig 2,2 százaléka érkezett innen. Ahogy a 21. ábrán is látható, a behozatal volatilitása meglehetősen erős volt a 2000-2011-es időszak során, a 2008-as évtől kezdve erőteljes visszaesés figyelhető meg. Ez annak tudható be, hogy a túlzott erdőirtások miatt Egyenlítői-Guinea 2007-ben farönkexport-tilalmat rendelt el, 2008-ban pedig visszavonta a fakitermelési koncessziókat, valamint új szabályozást vezetett be,

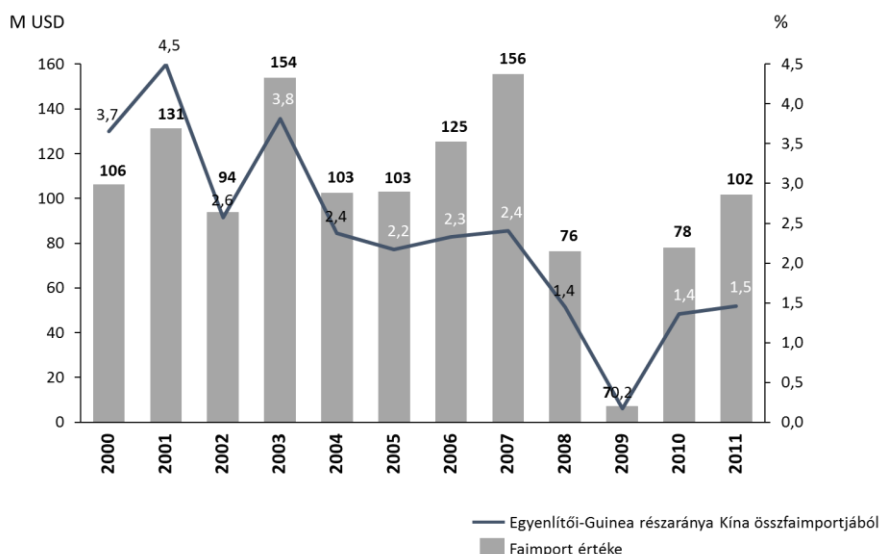
⁸⁰ 2001-re Japán részesedése 20, Spanyolországé pedig 5 százalékra esett vissza. 1999-2006 között Egyenlítői-Guinea európai országokba irányuló faexportjának volumene konstans volt (Canby et al. 2008).

⁸¹ Forrás: World Rainforest Movement Bulletin N° 46, May 2001. Letölthető: <http://wrm.org.uy/oldsite/bulletin/46/GuineaE.htm> Letöltés ideje: 2016. 01. 24.

amelynek értelmében a kitermelt fa 100 százalékat helyben kell feldolgozni. A szigorítás 2009-2010-ben azt eredményezte, hogy szinte teljesen visszaesett a kínai faimport, ám 2011-től a kínai import legnagyobb részét biztosító maláj Rimbunan Hijau multinacionális faipari konglomerátum leánycége, a Shimmer⁸² új lendülettel folytatta a kitermelést és a kereskedelmet.

Egyenlítői-Guinea fakeskedelmi jelentősége két szempontból is érdekes Kína számára. Egyrészt azért, mert míg Gabonban⁸³ és a Kongói Köztársaságban a helyi szabályozás értelmében a kitermelt fa 70 százalékat helyben fel kell dolgozni, és ezt a szabályt a hatóságok be is tartatják, addig Egyenlítői-Guineából, – ahol ugyan a jogszabályok értelmében 2008-ig a kitermelt famennyiség 60, 2008-tól pedig 100 százalékat helyben kellene feldolgozni – a gyenge kormányzás és ellenőrzés következtében Kínának sikerül kivinnie a feldolgozatlan farönköket is. Másrészt pedig azért, mert míg Gabonban, a Kongói Köztársaságban, Kamerunban és más afrikai országokban jelentős mennyiségű fát európai cégek termelnek ki és exportálnak az Európai Unió országaiba, addig Egyenlítői-Guinea elsődleges partnere Kína, a diktatórikus politikai berendezkedés miatt ugyanis az európai jelenlét, és így a verseny is minimális.

21. ábra: Kína faimportja Egyenlítői-Guineából

Forrás: Saját számítás (2009-es árakon)

⁸² A Rimbunan Hijau Kína legnagyobb trópusi, illetve oroszországi farönk-beszállító vállalata. Egyenlítői-Guineában a konglomerátumnak a koncessziós területek 20 százalékához volt hozzáférése, ugyanakkor sokkal gyorsabb ütemben termelte ki a fát a többi cégnél, amennyiben az ország összkitermelésének felét, az ország éves kitermelési limitjének pedig 70 százalékat ő biztosította.

⁸³ Gabonban 2010-től kezdve szintén farönkexport-tilalom lépett életbe.

Egyenlítői-Guinea és Kína fejlesztési partnersége az 1970-es években kezdődött. Kína elsősorban telekommunikációs és közlekedési infrastruktúra projekteket valósított meg az országban, de emellett egészségügyi segélyt és ösztöndíjakat is nyújtott, mindezt fáért cserébe. Egyenlítői-Guineában Kína 2000-2011 között 18 segélyprojektet valósított meg 3,8 milliárd dollár értékben, amelyből 2,7 milliárd dollárt allokáltak a közlekedési szektor, 860 millió dollárt pedig az energiaszektor fejlesztésére. A közlekedési szektorban elsősorban egy kikötő bővítését és fejlesztését, valamint utak építését finanszírozták a kínai segélyek, az energiaszektorban pedig vízerőmű-építést, valamint városi áramellátás-fejlesztést és közvilágítást. Ezek mellett mezőgazdasági együttműködések és média infrastruktúra építést is tartalmaztak a segélyek. Habár tény, hogy Egyenlítői-Guineának Kína az elsősorban fejlesztési partnere, ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy az ország számára – magas olajjévedelmei következtében – a kínai segélyek mégsem jelentenek fontos bevételi forrást, ezek ugyanis a GDP mindössze 3,4 százalékát alkotják.

Érdekes megfigyelni, hogy a kínai közlekedési infrastruktúra fejlesztési projektek éppen abban a Rio Muni tartományban zajlanak, ahol a fakitermelés és a kínai olajérdekeltségek is vannak. Egy, a globális fakereskedelemmel foglalkozó brit internetes portál, a globaltimber.org.uk szerint a kínai fejlesztési projektek keretében megvalósuló útépitések célja a szállítási útvonalak biztosítása, a fakereskedelem megkönnyítése.

Az AidData adatai alapján azonban úgy tűnik, hogy mégsem a fakitermelés, hanem az olaj motiválja leginkább a kínai segélyezést. Ha a 20. ábrát megfigyeljük, akkor látható, hogy az olajimport éppen abban az évben produkált egy jelentős kiugrást, amikor a segélyek is. Nem véletlenül. A segélyek alakulásából az látszik, hogy 2006-tól váltak intenzívebbé a fejlesztési együttműködési kapcsolatok. Az Egyenlítői-Guineába áramló kínai segélyek értékének mintegy 70 százalékát egyetlen nagy OOF-jellegű segélycsomag tette ki. Ez egy közlekedési infrastruktúra-fejlesztéseket – többek között egy kikötő bővítését és fejlesztését - finanszírozó 2,7 milliárd dollár reálértékű kölcsön volt, amelynek visszafizetéséről olajban állapodtak meg. Az ügylet értelmében a kínai állami Sinopec vállalat kereskedelmi leányvállalata, az Unipecc öt éves periódusra napi 15 ezer hordó olajkitermelési jogot kapott a Zafira mezőből.

Mauritius jelentősége Kína számára

Mauritius első ránézésre kakukktojásnak tűnhet. 2000-2011 között abszolút értékben is meglehetősen sok, 1,3 milliárd dollár kínai segély érkezett, ami alapján Kína 16. legnagyobb fejlesztési partnerállama. Relatív értékben még jelentősebb a kínai támogatások hatása, mivel a DAC államok ezen időszak alatt jóval kevesebb, 816 millió dollár hivatalos támogatást (ODA + OOF) juttattak Mauritiusnak. Mauritiuson azonban nincsenek kiaknázható természeti erőforrások, nem áll rendelkezésre olcsó munkaerő és az ország felvevőpiaca is meglehetősen kicsi kínai viszonylatban. A kérdés, hogy miért alakít Kína erős fejlesztési partnerséget Mauritusszal?

A válasz továbbra is a piacokhoz való hozzáférésben rejlik, bár nem közvetlenül, hanem közvetetten, Mauritius ugyanis egyfajta kereskedelmi és beruházási kaput jelenthet Kína számára Afrika felé. Megfigyelhető, hogy a nagyobb értékű kínai segélyek időben egybeestek a kínai érdekeltségű, afrikai piacok felé nyitó speciális gazdasági övezetek létrehozásával.

Mauritiusnak, mint kereskedelmi és beruházási kapunak a kialakítása azonban nem most kezdődött. Mauritius azon kevés afrikai ország közé tartozik, ahol az ott élő – viszonylag kisszámú - kínai kisebbség hagyományosan erős gazdasági befolyással bír. A szigeten letelepedett kínaiak már a XIX. század végétől kezdve aktívan részt vettek az üzleti életben: gyárakat alapítottak, és főként az élelmiszer- és a könnyűiparban dolgoztak. Részben a mauritiusi kínaiaknak köszönhető, hogy 1970-ben a szigetország a fejlődő világban az elsők között vám- és adómentes exportra termelő különleges gazdasági övezetet hozott létre (Export Processing Zone, EPZ). Kapcsolati hálójuk segítségével a mauritiusi kínaiak aktívan részt vettek abban, hogy az övezetbe kínai, tajvani, hongkongi és szingapúri befektetőket vonzzanak be. A kezdeti években a beáramló tőke több, mint 90 százaléka Hongkongból érkezett és 1982-ben is még a beruházások 59 százaléka hongkongi tulajdonban volt (Brautigam 2009). Kína és Mauritius 1972-ben vették fel a diplomáciai kapcsolatokat. Már az azt megelőző évben, 1971-ben Mauritius 13,5 millió dollár értékű kedvezményes hitelt kapott Kínától (Hidasi 1979), feltehetően éppen az EPZ kapcsán felmerülő beruházásokhoz. Az ezredforduló előtti időszakban a segélyezés elsősorban kisebb projekteket, főként mezőgazdasági és vámügyi területen technikai

segítségnyújtást és 1981-től kezdve kínai ösztöndíjak biztosítását jelentette. A segélyek mértéke meglehetősen alacsony volt, Mauritius nem volt elől Kína prioritási listáján. Az 1980-as évek végén a beruházási kedv is megcsappant, és az 1990-es és 2000-es évek elején minimális volt a kínai beruházás Mauritiuson (Ancharaz 2009). Kína globális terjeszkedésével és Afrika-stratégiájának részeként azonban újra felmerült Mauritius különleges szerepe. 2002-től kezdve a textilipar, azon belül is a fonóüzemek iránt nőtt meg Kína érdeklődése. Kínai cégek megjelentek a telekommunikációban, három kínai multinacionális vállalat (Huawei, Haier, ZTE) pedig regionális, az indiai óceáni és afrikai piacokat ellátó központot hozott létre Mauritiuson. Ezen kívül az építési szektorban (Chan Chen Esquares, China Jiang Shu, Tianli Construction) és a kereskedelemben épültek ki kínai érdekeltségek. A 2006-os Kína-Afrika Együttműködési pekingi csúcstalálkozóján Hu Csin-tao 3-5 különleges gazdasági övezet létrehozását jelentette be, amelyből az elsőt Zambiába, a másodikat pedig Mauritiusra tervezték. 2007 márciusában kezdődtek a tárgyalások az övezetről, 2009-ben Hu Csin-tao látogatását követően pedig megkezdődött (és várhatóan 2016-ban befejeződik) a 720 millió USD beruházással megvalósuló, teljes mértékben kínai tulajdonú Jin Fei Kereskedelmi és Gazdasági Együttműködési Zóna kialakítása. Az átadást követő öt évben 750 millió dolláros tőkebeáramlásra és 34 ezer új munkahelyre számítanak, a tervek szerint 40 új kínai cégnek ad otthont az övezet (Rotberg 2009, Bräutigam - Xiaoyang 2011, Világbank 2011).

A 2000-2011 időszak során Kína 40 segélyprojektet valósított meg a szigetországban, és a két legnagyobbról – amely az időszak során nyújtott segélyek értékének 77 százalékát tették ki – éppen a Jin Fei Zóna elindulásakor, 2009-ben született megállapodás. Mindkét mammutprojekt a közlekedési infrastruktúra fejlesztését szolgálja: az egyik egy 260 millió dollár értékű kedvezményes kölcsönt takar, amelyből a mauritiusi repülőtérnek új utasterminált építenek, a másik pedig egy 782 millió dollár értékűt, amelyből út- és hídépítést valósítanak meg. Mauritius tehát nemcsak a Jin Fei Zónával járó tőkebeáramlást és a munkahelyteremtést nyerte ezzel a tranzakcióval, hanem a hozzá kapcsolódó infrastrukturális segélyeket is.

De milyen előnye származik Kínának egy mauritiusi különleges gazdasági övezet létesítéséből? Dél-Afrika mellett Mauritius az egyik legfejlettebb afrikai állam, amely számos beruházás-ösztönző jellemzővel bír. Stabil politikai környezet - parlamentáris demokratikus berendezkedés erős intézményi háttérrel – és biztonságos, hatékony

gazdasági környezet - megfelelően diverzifikált gazdaság, befektetés-barát szabályozás - jellemzi. Az ország a Világgazdasági Fórum által összeállított Global Competitiveness Index első afrikai helyezettje és az amerikai Heritage Foundation által összeállított Economic Freedom Index világrangsorában a tizedik helyen áll. A jó környezet mellett mégis Kína számára talán az a legfontosabb ösztönző, hogy a Mauritiuson bejegyzett kínai cégek preferenciális kereskedelmi, adózási, illetve beruházásvédelmi előnyöket élveznek számos afrikai országban. Ez egyrészt Mauritius Dél-afrikai Fejlesztési Közösségi (Southern African Development Community, SADC) és a Kelet- és Dél-afrikai Közös Piaci (Common Market for Eastern and Southern Africa, COMESA) tagságának köszönhető, ami így egy 420 milliós piachoz biztosít kedvezményes kereskedelmi hozzáférést. Másrészt, a 16 afrikai országgal kötött bilaterális kettős adóztatás elkerüléséről szóló egyezménynek (Double Taxation Avoidance Agreements, DTAA), és a 21 afrikai országgal kötött beruházás-segítő és -védelmi egyezményeknek (Investment Promotion and Protection Agreements, IPPA) köszönhető, amelyek egyedülállóak a világon⁸⁴. Az előbbi kiemelten jelentős, mert Mauritius valódi adóparadicsom: többek között alacsony a vállalkozási és a jövedelemadó, nincs osztalék-, és árfolyamnyereségadó, valamint az anyavállalatoknak a leányvállalatoktól kapott osztalékát, nyereségét és tőkéjét nem terheli adó. A beruházás-segítő és -védelmi egyezmények komoly politikai kockázat csökkentő tényezőt jelentenek, mivel jellemzően - többek között - a következőket biztosítják: kisajátítás elleni garanciát, háború vagy fegyveres konfliktus esetén a veszteségek kompenzálását, valamint a befektetők és a szerződő államok közötti meghatározott vitarendezési eljárást. Mauritius Kínával is kötött kettős adóztatás elkerüléséről szóló, valamint beruházás-segítő és -védelmi egyezményt.

Más ázsiai országokat is vonz a kettős adóztatás elkerüléséről szóló egyezmény, így például Indiát és Szingapúrt is, olyannyira, hogy 1995 óta az Indiába áramló FDI jelentős része Mauritiusról érkezik. A Kínába áramló mauritiusi működőtőke lényegesen kisebb nagyságrendű, mint India esetében, azonban itt is jelentős.⁸⁵ 2006-2011 között 7,4

⁸⁴ Mauritiusnak a következő országokkal van érvényben kettős adóztatás elkerüléséről szóló egyezménye: Botswana, Kongói Köztársaság, Egyiptom, Lesotho, Madagaszkár, Mozambik, Namíbia, Ruanda, Szenegál, Seychelle-szigetek, Dél-Afrikai Köztársaság, Szváziföld, Tunézia, Uganda, Zambia, Zimbabwe. További 4 afrikai országgal – Gabon, Kenya, Marokkó és Nigéria - kötött egyezménye vár ratifikációra és 3 afrikai országgal – Burkina Faso, Zöld-foki szigetek és Ghána - pedig aláírásra vár.

⁸⁵ 2001-ben például az Indiába érkező működőtőke 62,3 százaléka származott innen, amely arány csökkent ugyan az évek során, a 2000-2011 időszak átlagában már csak 36,5 százaléka érkezett Mauritiusról, de abszolút értékben több, mint négyszeresére nőtt az időszak során. Ezek az FDI beáramlások leggyakrabban mauritiusi offshore, kifejezetten egy adott célra létrehozott (úgynevezett “Special Purpose Vehicle”, SPV)

milliárd dollár, azaz az összes Kínába történő FDI beáramlás 1,21 százaléka érkezett Mauritiusról. Ez az érték 2007-ben érte el a csúcst, akkor 1,6 százalék volt, 2010-ben azonban visszaesett 0,81 százalékra.

A mauritiusi adóoptimalizálást számos kritika éri: 2013-ban botrány is kitört abból, hogy a Deloitte nemzetközi stratégiai és adótanácsadó cég egyik Kínában előadott prezentációjában éppen azt tanácsolja az Afrikába befektető nyugati és kínai nagyvállalatoknak, hogy Mauritiuson keresztül érdemes megvalósítani a beruházásokat, mert így jelentős adóelőnyhöz jutnak (Deloitte 2013). Több nemzetközi fejlesztéssel foglalkozó nem kormányzati szervezet (Non-governmental development organization, NGDO), elsőként az ActionAid⁸⁶ felhívta a figyelmet, hogy az ilyen jellegű adómegkerülés évente több száz milliárd dollárt von el a fejlődő országoktól, és számos szegény afrikai ország szenved komoly veszteséget miatta. A helyzet paradox jellegét mutatja tehát ez a példa: Kína segélyeket folyósít Mauritiusra azért, hogy megfelelő infrastruktúrát építsen ki annak érdekében, hogy minél több kínai vállalat Mauritiuson keresztül tudjon Afrikában befektetni, miközben számos afrikai ország komoly adóbevételektől esik el. Ebben az esetben tehát elmondható, hogy a kínai win-win segélypolitikai szemlélet nem egy általános, hosszabb távú, Afrika fejlesztését szem előtt tartó partneri szemléletet jelent, hanem csak az adott relációban értelmezett, a közvetlenül érintett államok rövid távú, partikuláris érdekeit figyelembe vevő optimalizálást.

A kínai segélyek szektoriális megoszlása

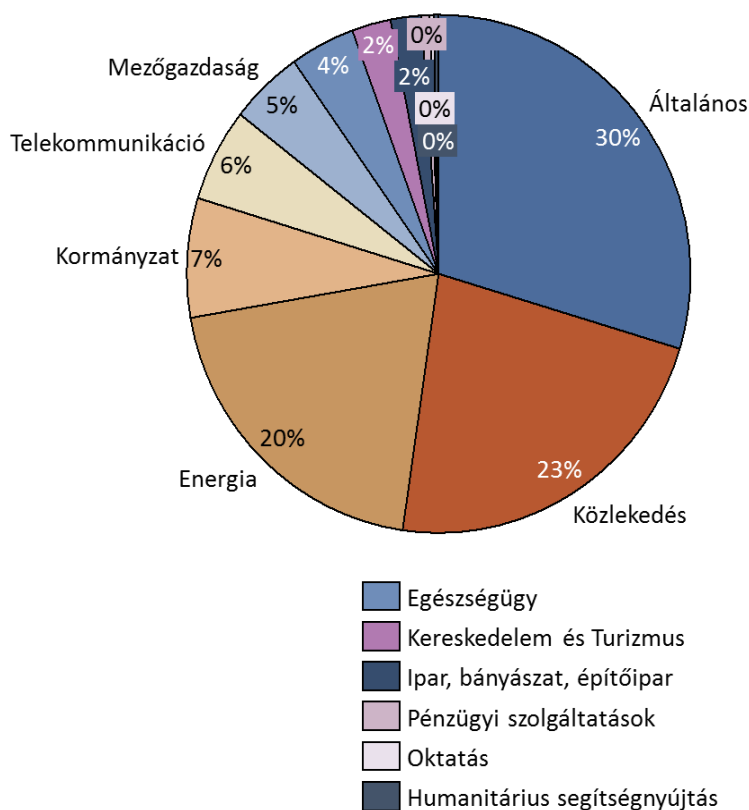
Érdekes megfigyelni, hogy mely szektorok kapták a legnagyobb, illetve a legkisebb figyelmet Kína segélyezéséből. A két ágazat, ahová a legtöbb segély áramlott, ugyanaz a két szektor, amely a Heritage Foundation adatbázisa alapján a legtöbb kínai működőtőkét vonzotta: a közlekedési-, valamint az energiaszektor. A közlekedésbe érkezett a kínai segélyek 23, az energiaiparba pedig a 20 százaléka, a legkevesebbet pedig az oktatási és a pénzügyi szektor, illetve az ipar, bányászat és építőipar fejlesztésére költötték (lásd 22. ábra). A közlekedési szektor fejlesztésére - ami elsősorban közlekedési infrastruktúra fejlesztési projekteket tartalmaz – Kína 16,7 milliárd dollár támogatást nyújtott az időszak

cégeken keresztül érkeznek, és céljuk, hogy a kettős adóztatási egyezmények adta adóoptimalizálási lehetőségeket kihasználják (Wei 2005).

⁸⁶ Az ActionAid jelentése a témáról elérhető az alábbi linken: http://www.actionaid.org/sites/files/actionaid/deloitte_report_v5.pdf

során. Ebből legnagyobb részben Ghána (33 százalék), Szudán (12 százalék), Angola (10 százalék), a Kongói Köztársaság (7 százalék) és Mauritius (6 százalék) részesedett. Az energiaipari fejlesztési támogatások 14,7 milliárd dollárt tettek ki, aminek 19 százaléka Etiópiába, 17 százaléka Szudánba, 10-10 százaléka Madagaszkárra és Zimbabwebe, 9 százaléka Zambiába, 8 százaléka Ghánába, 7 százaléka Nigériába, 6 százaléka pedig Egyenlítői-Guineába áramlott. Mindeközben humanitárius segítségnyújtásra 169 millió dollár, az oktatási szektorba pedig 290 millió dollár érkezett.

22. ábra: A kínai segélyek szektorális megoszlása értékük alapján (2000-2011)

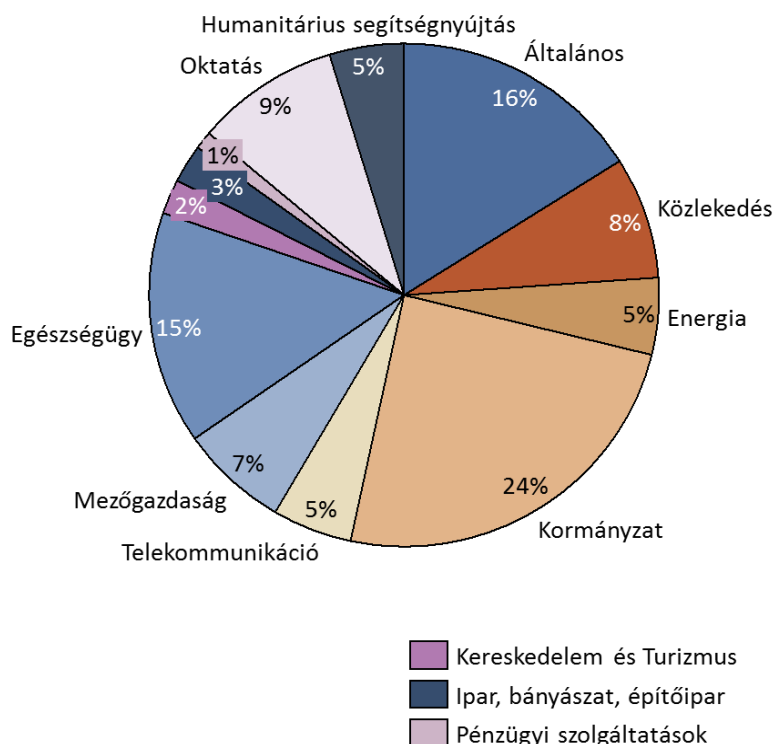

Forrás: saját számítás

Ha azonban a projektek száma alapján vizsgáljuk a segélyek szektorális megoszlását, akkor egészen más arányokat látunk (lásd 23. ábra). A legtöbb projekt a kormányzati (362 projekt) és az egészségügyi szektorban (224 projekt) valósult meg, ez a projektek 24, illetve 16 százaléka. Ezt követi az oktatás (136 projekt), ami az összes kínai segélyprojekt 15 százalékát jelenti. Ezek a projektek azonban értékben kisméretűek voltak a

közlekedési, illetve energiaipari szektorhoz képest. A legkevesebb projekt a pénzügyi szektorban (13 projekt), illetve a kereskedelem és turizmus szektorában (34 projekt) valósult meg. A legnagyobb értékben segélyezett közlekedési és energiaipari ágazatokban közepesen sok projekt valósult meg, a közlekedési szektorban 115 projekt (a projektek 8 százaléka), az energiaszektorban pedig 76 (a projektek 5 százaléka).

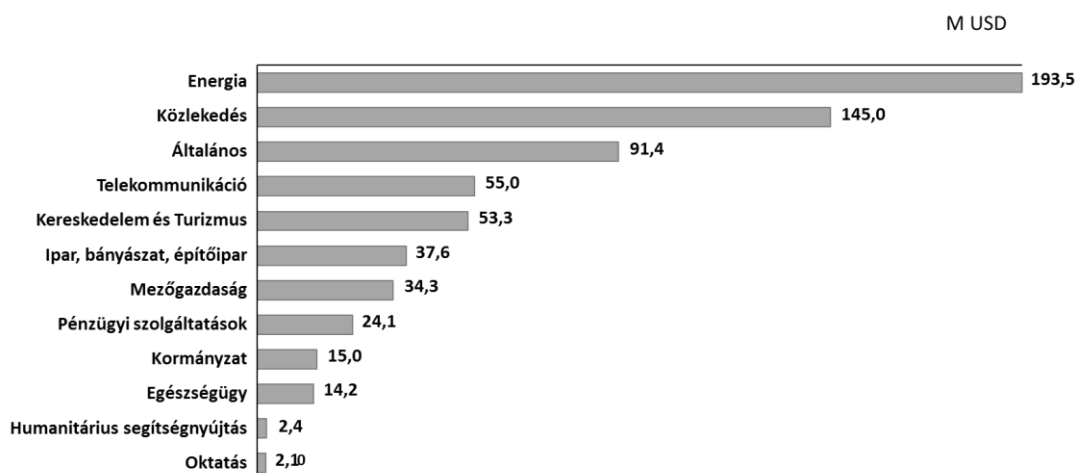
23. ábra: A kínai segélyek szektoriális megoszlása projektszám alapján (2000-2011)

Forrás: saját számítás

A fenti viszonyszámok utalnak arra is, ami a 24. ábrán jól látszik, hogy azokban a szektorokban, ahova a legtöbb kínai segély áramlott, vagyis a közlekedési- és energiaszektorokban jóval nagyobb, 100 millió dollár feletti átlagos projektméret a jellemző, a források kevésbé aprózódnak el. Közepesen nagy, 50-55 millió dollár körüli átlagos projektméret jellemző a telekommunikációs, illetve a kereskedelmi és turizmusfejlesztési ágazatokban, az ipari, illetve mezőgazdasági szektorokban pedig ennél valamivel kisebb, 34-38 millió dollár az átlagos projektméret. A 2000-2011 időszakban az átlagos kínai segélyprojekt-nagyság értéke 49 millió dollárt tett ki.

24. ábra: A kínai segélyprojektek átlagos nagysága szektoronként (2000-2011)

Forrás: saját számítás (2009-es árakon)

4.3 Összefüggések Kína és Afrika kereskedelmi, beruházási és fejlesztési együttműködési kapcsolatai között a 2000-2011 időszakban

A 2000-2011 időszak során az Afrikába irányuló kínai segélyek évente átlagosan 23 százalékkal növekedtek. Ez a növekedési ütem valamivel meghaladja a kínai kereskedelmi partnerség bővülésének ütemét, de jelentősen elmarad a befektetési partnerség bővülésétől, a kereskedelmi forgalom ugyanis évente átlagosan 20 százalékkal nőtt, az FDI pedig 47 százalékkal. Felmerül a kérdés, hogy vajon van-e összefüggés a kereskedelem és a segélyek allokációja, illetve az FDI és a segélyek allokációja között? Vajon a segélyek dinamikus növekedése hozzájárult-e a kereskedelem és a beruházások ilyen mértékű növekedéséhez?

Dolgozatunk első hipotézise, hogy a kínai-afrikai fejlesztési együttműködés keretében Kína segélyallokációja során előnyben részesíti azokat a szektorokat, amelyekben intenzívebbek a kereskedelmi kapcsolatok. Második hipotézisünk, hogy a kínai-afrikai fejlesztési együttműködés keretében Kína segélyallokációja során előnyben részesíti azokat a szektorokat, amelyekben intenzívebbek a beruházási kapcsolatok.

Ahhoz, hogy döntést tudjunk hozni, hogy hipotéziseinket elfogadjuk vagy elvetjük-e, megvizsgáljuk, hogy van-e együttjárási, azaz korrelációs összefüggés a segélyallokáció

és a kereskedelem, illetve a beruházások között.⁸⁷ Amennyiben találunk szignifikáns korrelációs összefüggést, az jelzi számunkra, hogy van ugyan kapcsolat a két terület között, ám ezt még mozgathatja egy független tényező is, például hogy amelyik állammal Kínának szorosabb, baráti viszonya van, ott a kereskedelmi és fejlesztési együttműködési szálak vagy a beruházási és fejlesztési kapcsolatok egyaránt jelentősek. Ahhoz, hogy a külpolitikai, illetve egyéb külső hatásokat kiszűrjük, megvizsgáljuk, hogy az egyes szektorokba irányuló segélyallokáció, illetve a megfelelő szektorokban folyó kereskedelmi, illetve beruházási tevékenység között mennyiben figyelhető meg együttjárás. Ez egy nagyon erős kapcsolatot jelez számunkra, hiszen azt mutatja, hogy egy donor szisztematikusan a számára kereskedelmi, illetve beruházási szempontból fontos szektorok felé irányítja segélyeit. Ezért, amennyiben szektorális szinten találunk szignifikáns korrelációs összefüggést, úgy egyértelműnek látjuk, hogy a segélyezés Kína számára a kereskedelmi, illetve beruházási kapcsolatok erősödését, a piacszerzést szolgálja. Ha az adott szektorban nem találunk szignifikáns korrelációs összefüggést, ez a jelenség akkor is fennállhat, hiszen a kereskedelmi vagy beruházási kapcsolatok erősítését, a piacszerzést a donorok segélyeikkel nemcsak úgy támogathatják, hogy közvetlenül a kereskedelmi, beruházási szempontból fontos szektor felé irányítják segélyeiket, hanem közvetetten is úgy, hogy a szociális, oktatási vagy egyéb szektor fejlesztését finanszírozzák támogatásaikkal.

Amikor országonkénti bontásban, de szektorokra nem lebontva vizsgáltuk a segélyallokáció és a kereskedelmi kapcsolatok közötti együttjárást, azt kaptuk (2. táblázat), hogy a segélyek és az import között közepesnél erősebb, a segélyek és az export között pedig közepesnél valamivel gyengébb pozitív irányú kapcsolat áll fenn. A segélyallokáció és a beruházások közötti együttjárást tekintve pedig azt láttuk, hogy a segélyallokáció és a közvetlen külföldi befektetések között közepesnél erősebb pozitív irányú kapcsolat áll fenn. Azt is megfigyelhetjük, hogy az import és az export, valamint az FDI és a kereskedelem között is hasonló irányú és erősségű kapcsolat áll fenn. Ahogy korábban említettük, ezeket a korrelációkat előidézhetheti valami más, háttérben álló, akár

⁸⁷ Sanfilippo (2010) például azt vizsgálta, hogy a Kínából Afrikába áramló működőtőke milyen kapcsolatban áll a gazdasági együttműködésekkel, többek között a segélyekkel. Arra a következtetésre jutott, hogy az FDI és a segélyek allokációja mögött többé-kevésbé ugyanazon tényezők állnak, nevezetesen a természeti erőforrásokkal való ellátottság és a partnerországban rejlő piaci lehetőségek.

politikai tényező is. Annak érdekében, hogy kiszűrjünk más, külső hatásokat, a következő lépcsőben megvizsgáltuk, hogy szektoronként hogyan alakul az együttjárás.

2. táblázat: A kínai segélyallokáció és a kereskedelem megoszlására vonatkozó korrelációs mátrix

		aid	import	export	fdi2	GDP	GNI/fő
aid	Correlation Coefficient	1	0,599**	0,460**	0,545**	0,567**	0,024054
	Sig. (2-tailed)		0,0000	0,0010	0,0001	0,0000	0,8725
import	Correlation Coefficient		1	0,576**	0,626**	0,734**	0,419**
	Sig. (2-tailed)			0,0000	0,0000	0,0000	0,0041
export	Correlation Coefficient			1	0,505**	0,739**	0,233201
	Sig. (2-tailed)				0,0003	0,0000	0,1188
fdi2	Correlation Coefficient				1	0,577**	0,183852
	Sig. (2-tailed)					0,0000	0,2161
GDP	Correlation Coefficient					1	0,436**
	Sig. (2-tailed)						0,0022
GNI/fő	Correlation Coefficient						1
	Sig. (2-tailed)						

Forrás: saját számítás

** Az értékek már 0,01 szinten szignifikánsak.

Segélyallokáció és kereskedelem összefüggései szektoriális szinten

A szektoriális együttjárásokat vizsgálva azt kaptuk, hogy egyes szektorokban szignifikáns összefüggés van az adott szektorba érkező segélyek, illetve a kereskedelmi tevékenység intenzitása között. A vizsgált hat szektor közül a mezőgazdasági, a közlekedési, valamint a telekommunikációs ágazatokban a segélyek együtt mozogtak az importtal vagy az exporttal, az ipari, az energia- és az általános fogyasztási szektorokban azonban nem volt

korreláció. A következőkben azokról a szektorokról lesz szó, ahol korreláció áll fenn a segélyallokáció és a kereskedelem szektoriális adatai között.

Elemzésünk során azt találtuk, hogy az afrikai mezőgazdasági segélyek és a kontinensről Kínába irányuló mezőgazdasági termékek importja között közepesen erős, pozitív irányú kapcsolat van (3. táblázat). Ez az összefüggés arra enged következtetni, hogy Kína elsősorban azon országokba nyújt mezőgazdasági segélyeket, ahol fontos számára, hogy a mezőgazdaság fejlődjön és képes legyen biztosítani azokat a termékeket, amelyek saját felvevőpiaca számára szükségesek.⁸⁸

3. táblázat: A kínai mezőgazdasági segélyallokáció és a mezőgazdaság-import megoszlására vonatkozó korrelációs mátrix

		import_agric	agri_fdi2	agric_aid
import_agric	Correlation Coefficient	1	0,0763	0,486*
	Sig. (2-tailed)		0,6021	0,0256
agri_fdi2	Correlation Coefficient		1	0,2837
	Sig. (2-tailed)			0,2127
agric_aid	Correlation Coefficient			1
	Sig. (2-tailed)			

Forrás: saját számítás

* Az értékek már 0,05 szinten szignifikánsak.

Ahogy már említettük, Kína fejlődése számára alapvető fontosságú az élelmiszerellátás biztonságának kérdése, mivel az ország – lakosságának nagyságához képest - szűkülöködik művelhető földterületben és 2003 óta nettó élelmiszerimportőrré vált, hazai fogyasztásának mintegy 95 százalékát tudja megtermelni. Kína 120 millió hektárban húzta meg a határt, amely terület képes megtermelni az ország élelmiszerszükségletét, és

⁸⁸ Habár azt gondoljuk, hogy a kínai mezőgazdasági termékek exportja számára is komoly lehetőségeket jelentenek az afrikai piacok, ezt jelen elemzésünkben nem tudtuk megvizsgálni. Ennek oka, hogy az UN COMTRADE adatbázis nem tartalmazott olyan részletes adatokat, amelyből a Kínából afrikai országok felé irányuló mezőgazdasági exporttermékek – így például vetőmagok, műtrágya, mezőgazdasági termelőeszközök, gépek és berendezések – forgalmát mérni lehetett volna.

2006-ban 122 millió hektár állt már csak rendelkezésére. Brautigam (2009) úgy látja, hogy Kína afrikai mezőgazdasági terjeszkedésének és segélyprojektjeinek egyik célja, hogy a Kínából érkező földműveseknek letelepedést biztosítson. Egy másik fontos cél, hogy hosszú távon saját élelmiszerellátását bebiztosítsa, ami számára nemzetbiztonsági kérdést jelent.⁸⁹ Az élelmiszerimporttal kapcsolatos érdekek megjelenésén túl Kínának további szempontja, hogy mezőgazdasági technológiájának – különösen vetőmagjainak és műtrágyájának - felvevőpiacot biztosítson. A kínai mezőgazdasági technológia meglehetősen fejlett az afrikaihoz képest, mintegy háromszor akkora terméshozamot érnek el, mint a fekete kontinensen.⁹⁰ Egyes szakértők szerint a kínai mezőgazdasági technológia, a vetőmagállomány és a felhalmozott tapasztalat afrikai országokkal való megosztása valódi win-win helyzetet jelenthet mindkét fél számára. (Brautigam 2009). Kína belépése és világos stratégiája ebben az ágazatban azért is kiemelten jelentős az afrikai országok számára, - amelyek önmaguk komoly élelmiszerellátási problémákkal küzdenek és meglehetősen alulfejlett a mezőgazdaságuk, - mert a nyugati mezőgazdasági segélyek az 1990-es évekre jelentősen visszaestek és azóta is stagnálnak. A Világbank afrikai segélyeinek az 1980-as évek elején még 23 százalékát tették ki a mezőgazdasági kölcsönök, az ezredfordulóra azonban már csak 5 százalékot képviseltek. A mezőgazdasági projekteket a Világbank túl drágának, kockázatosnak találta, és ezek gyakran vitás helyzeteket eredményeztek. Ahogy az 3.4. fejezetben is említettük, a nyugati donoroknál előtérbe kerültek az NGO-kon keresztül finanszírozott, a helyi lakosságot jobban bevonó és az emberi dimenziót hangsúlyozó projektek, és visszaszorultak azok a nagyobb méretű, vidékfejlesztési programok, amelyek az 1970-80-as években jellemzőek voltak.

A kínai segélypolitikában hagyományosan meghatározó szerepe volt a mezőgazdaságnak 1960 óta 44 afrikai országban valósultak meg mezőgazdasági projektek, és az ún. kulcsrakész segélyprojekteknak mintegy 20 százalékát mezőgazdasági projektek jelentették. Számos mezőgazdasági projekt csak addig voltak sikeres, amíg a kínaiak jelen voltak; mihelyt elmentek, a helyi termelők már nem ugyanolyan intenzitással,

⁸⁹ Brautigam (2009) szerint talán Japán mintáját követte Kína, amikor elkezdett külföldön felvásárolni művelhető földeket. A kínai állami, illetve magánvállalatok afrikai mezőgazdasági terjeszkedése az 1990-es évek elején kezdődött, amely a teljes nyitással az ezredfordulót követően még nagyobb lendületet kapott.

⁹⁰ Miközben Kínában a megművelt területek mintegy fele öntözött, addig Fekete-Afrikában Madagaszkár áll a legjobban, ahol a művelt terület 31 százalékát öntözik, Szudán a második helyezett 11 százalékkal, de a Kongói Demokratikus Köztársaságban például az öntözött művelt területek aránya 0,1 százalék, Etiópiában pedig 3 százalék (Brautigam 2009).

szakértelemmel és munkamorállal dolgoztak a földeken, és nem tudták produkálni azt a termés hozamot, amit a kínaiak, így nem voltak fenntarthatóak (Li 2014). Miközben a nyugati donorok a hasonló sikertelenségek miatt kezdtek kivonulni a mezőgazdasági segélyezésből, addig Kína nem adta fel. Az 1980-as évek derekán közös afrikai-kínai vállalkozásokkal kísérleteztek, majd az 1990-es években zajló afrikai privatizációs hullámban számos kínai állami és magánvállalat szerzett érdekeltséget a mezőgazdaságban. Az afrikai mezőgazdasági terjeszkedés az ezredfordulót követően a teljes nyitással még nagyobb lendületet kapott (Brautigam 2009). A 2006-os Kína-Afrika Együttműködési Fórum csúcstalálkozójának hajnalán Kína a mezőgazdaság terén is számos lépést tett: támogatást ígért kínai mezőgazdasági nagyvállalatoknak afrikai beruházásaikhoz, kibővítette a legszegényebb országokból érkező vámmentes árucikkek listáját 190-ről 440-re, szakértők küldését, évente 5000 afrikai mezőgazdasági szakértő képzését és tíz mezőgazdasági demonstrációs központ felállítását ígerte. A demonstrációs központok létesítése Brautigam (2009) szerint a segélyek és az üzleti érdekek kombinálásának jó példája. Kína ugyanis óriási lehetőséget lát Afrika felvevőpiaci potenciáljában, amely hatalmas keresletet jelenthetne a hibrid vetőmagok és más kínai biotechnológiai termékek iránt. A hibrid vetőmagok előnye a partnerállam számára, hogy erősebbek és nagyobb hozamot produkálnak, mint a hagyományos vetőmagok, hátrányuk azonban, hogy nem vethetők el a termelésüket követő évben, valamint több műtrágyát és rovarirtószert igényelnek. Ez pedig a hibridmaggyártó és egyéb mezőgazdasági technológiai cégek számára jelent nagy előnyt, mivel kiszámítható, folyamatos keresletet teremt mind a vetőmagok, mind a vegyipari termékek számára. Kína afrikai mezőgazdasági piaci stratégiája nyugati hibridmagelőállító versenytársaival⁹¹ szemben, hogy demonstrációs központokat hoz létre szerte a földrészen, amelyeket kínai mezőgazdasági cégek vezetnék, és amelyek helyben elő tudják állítani a hibrid vetőmagokat. A demonstrációs központokon keresztül Kína képes saját cégeit versenyelőnyhöz juttatni a nemzetközi versenyben, valamint könnyen elérhetővé tenni az afrikai kisgazdaságoknak a hibrid vetőmagokhoz és műtrágyához való hozzájutást (Brautigam 2009).

A 2000-2011 időszak során Kína 100 mezőgazdasági segélyprojektet valósított meg Afrikában összesen 3,4 milliárd dollár értékben, ami összes afrikai segélyének 4,7

⁹¹ Többek között az amerikai Pioneer és Monsanto, illetve a svájci Syngenta és a német Bayer Crop Science aktív az afrikai piacokon.

százalékát jelentette. A mezőgazdasági segélyek közel 90 százaléka három országban összpontosult: a támogatások 35 százalékát Angola, 32 százalékát Zimbabwe, 21 százalékát pedig Mozambik kapta. Angolában Kína 1,2 milliárd dollár értékben 2 projektet valósított meg. Ez az összeg lényegében egy 2009-es, a Kínai Fejlesztési Bank által nyújtott kölcsönt jelenti, amelynek célja Angola mezőgazdasági szektorának – többek között kávé-, cukronád-, szizálkender-, gabonatermelés és gyapottermesztés, valamint mezőgazdasági termékfeldolgozás - fejlesztése. A kölcsön visszafizetését Angola olajban vállalta, valamint abban, hogy kínai cégeket bíz meg a megvalósítással. Az AidData által hivatkozott 2012-es forrás szerint a kölcsönből a CITIC, kínai multinacionális cég létrehozott egy demonstrációs kutatóközpontot. 2016-os sajtóhírekből kiderül, hogy a cég gabona-, rizs-, illetve zöldségtermesztés, valamint állattenyésztés területén már létrehozott az országban két 10 ezer hektáros nagygazdaságot, és ezek bővítését tervezi a belső kereslet ellátására, valamint export céljából.⁹² Kína angolai mezőgazdasági importja a 2000-2011-es időszakban még elenyésző volt, így inkább a hosszabb távú mezőgazdasági piacszerzési célok – feltehetőleg import és export oldalon egyaránt - motiválhatták Kínát ennek a kölcsönnek a nyújtásában. Zimbabweben Kína 1,1 milliárd dollár értékben 14 projektet valósított meg. Ezt részben mezőgazdasági munkagépekre – többek között traktorok, aratógépek, boronák -, öntözőrendszerekre és más eszközökre, így például műtrágyára költötték, illetve egy 400 millió dollár értékű projekt pedig a gyapottermelés finanszírozását és felfuttatását célozta, mintegy 300 ezer farmert érintve. Kína afrikai mezőgazdasági importjának 11 százaléka származik Zimbabweből, amelyet leginkább az élelmiszernövények tesznek ki, Kína afrikai élelmiszernövény-importjának ugyanis 71 százaléka (2 milliárd dollár értékben) származik innen. Mozambikban 718 millió dollár értékben valósított meg Kína 4 projektet. A projektek egyetemi képzések tartását, szakértők küldését, mezőgazdasági infrastruktúra modernizálást, csatornaépítést, gátépítést és két - laboratóriumot, illetve terménytesztelő területet magában foglaló - demonstrációs központ létesítését tartalmazták. Kína mezőgazdasági importjának 4 százaléka származik Mozambikból, amit elsősorban a fa, a növényi szálak, az olajos magvak és a cukor tesznek ki.

⁹² Forrás: <http://www.angola-today.com/news/citic/> 2016.01.13., valamint <http://www.globaltimes.cn/content/959303.shtml> 2015.12.18. Letöltés ideje: 2016. 03. 03.,

A következő ágazat, ahol szignifikáns kapcsolatot találtunk az egyes országokra vonatkozó segélyallokáció és kereskedelem között, a közlekedés volt. Elemzésünk azt mutatja, hogy az afrikai közlekedési iparágba irányuló segélyek és a Kínából a kontinensre érkező közlekedési eszközök exportja között közepesnél gyengébb, pozitív irányú kapcsolat van (4. táblázat). Ez az összefüggés arra enged következtetni, hogy Kína igyekszik elsősorban azon országok számára közlekedési segélyeket nyújtani, amelyek felleveőpiacot jelentenek a kínai közlekedési eszközök számára, és stratégiai célja az, hogy ezt a piacot bővítse.

4. táblázat: A kínai közlekedési szektorbeli segélyallokáció és a közlekedési eszköz-kereskedelem megoszlására vonatkozó korrelációs mátrix

		import_ transport	export_ transport	transp_fdi2	transp_aid
import_transport	Correlation Coefficient	1	0,674**	0,390**	0,1060
	Sig. (2-tailed)		0,0000	0,0056	0,5636
export_transport	Correlation Coefficient		1	0,284*	0,350*
	Sig. (2-tailed)			0,0481	0,0495
transp_fdi2	Correlation Coefficient			1	0,1441
	Sig. (2-tailed)				0,4314
transp_aid	Correlation Coefficient				1
	Sig. (2-tailed)				

Forrás: saját számítás

* Az értékek 0,05 szinten szignifikánsak.

** Az értékek 0,01 szinten szignifikánsak.

A McKinsey & Company, stratégiai tanácsadó cég elemzése szerint a 2000-2008 időszakban Afrikában a közlekedési szektor évente átlagosan 7,8 százalékkal bővült és további jelentős növekedési potenciált hordoz magában (McKinsey Global Institute 2010). Kína is meglátta az ágazatban a lehetőséget: az ország 2000-2011 közötti afrikai exportját vizsgálva azt láthatjuk, hogy a közlekedési eszközöknek kiemelt jelentőségük van mind robbánásszerű növekedésüket, mind a kivitel afrikai részarányának hangsúlyos

emelkedését illetően. A közlekedési eszközök kivitelének reálértéke az időszak során évente átlagosan 25 százalékkal növekedett, a gépjárművek és alkatrészeké pedig 35 százalékkal. A közlekedési eszközök tekintetében Kína afrikai exportja már egy eleve viszonylag magas bázisról indulva megduplázódott: míg 2000-ben Afrika súlya a közlekedési eszközök összexportjából 5,1 százalékot tett ki, addig 2011-re ez az arány 10,2 százalékra emelkedett. A gépjárművek és alkatrészek jóval alacsonyabb bázisról indultak, 2000-ben még a kínai gépjárműexport mindössze 1,4 százaléka irányult Afrikába, 2011-re azonban már elérte a 6,6 százalékot.

A 2000-2011 időszak során Kína 115 közlekedési segélyprojektet valósított meg Afrikában összesen 16,7 milliárd dollár értékben, ami összes afrikai segélyének 22,7 százalékát jelentette. A közlekedési projektek jellemzően nagyméretűek, az átlagos projektnagyság 144 millió dollár körül alakult. A segélyek közel 70 százaléka öt országra koncentrálódott: a támogatások 33 százalékát Ghána, 12 százalékát Szudán, 10 százalékát Angola, 7 százalékát a Kongói Köztársaság, 6 százalékát pedig Mauritius kapta. A projektek eloszlása az évek során nem volt egyenletes, a kiugró évek 2004, 2007, 2009 és 2010 voltak, ezen években realizálódott a segélyek 10, 17, 14 és 35 százaléka.

Ghánában Kína 5,5 milliárd dollár értékben 4 projektet kezdeményezett. Az összeg nagy részét, 5,4 milliárd dollárt egy 2010-es megállapodás értelmében vasútvonal kiépítésére fordították. Első ránézésre furcsának tűnhet Ghána jelentős részesedése a közlekedési segélyekből, mivel a vizsgált időszakban az Afrikába irányuló kínai közlekedési export mindössze 2 százaléka irányult a nyugat-afrikai partnerállamba. Azonban, ha megvizsgáljuk az exportadatok éves alakulását, akkor láthatóvá válik az összefüggés a segélyek és az export alakulása között. A kereskedelmi adatok alakulásában ugyanis jól látszik, hogy éppen 2011-re – azaz éppen a segélyprojektet követő évben - nőtt meg jelentősen Kína Ghánába irányuló közlekedési eszköz-kivitele: míg a 2004-2010 évek alatt viszonylag alacsony volatilitás mellett átlagosan 44 millió dollár értékben szállított Kína gépjárműveket, illetve alkatrészeket, addig 2011-re a kivitel hirtelen 122 millióra nőtt. A közlekedési eszközök piacán hasonló trend figyelhető meg: 2003-2010 között szintén alacsony volatilitás mellett átlagosan 28 millió dollár volt az éves kivitel, 2011-re pedig szintén ugrásszerű növekedés következett be, ebben az évben 113 millió dollár volt az export értéke. Számunkra ez azt jelzi, hogy Kínának közlekedési segélyein keresztül sikerült exportpiaci lehetőséget biztosítani közlekedési termékei számára. Angolában

Kína 1,7 milliárd dollár értékben 3 projektet valósított meg. A két kisebb projekt infrastruktúra-helyreállítást tartalmazott, az egyik egy vasútvonalra, a másik pedig közutakra vonatkozóan. A legnagyobb egy 1,5 milliárd dollár értékű segélyprojekt volt, melynek célja, hogy a polgárháború során romba dőlt közlekedési infrastruktúrát helyreállítsa. Ennek a 2004-ben kötött megállapodásnak keretében több, mint 50 projektet tartanak számon, többek között vasút- és közutak újjáépítését és hidak helyreállítását. 2000-2011 között Kína Angolába irányuló kivitele 2,3 milliárd dollárt tett ki, ami 6 százaléka volt az ország afrikai közlekedési szektorbeli exportjának. Az angolai közlekedési export 2005-2006-ban vett nagyobb lendületet, ekkorra a 2004-es 34 millióról 2005-ben 113 millióra, 2006-ra pedig 221 millióra emelkedett. A közlekedési termékek exportjának alakulásából itt is a ghánaihoz hasonló összefüggést vélünk felfedezni, vagyis azt, hogy Kína segélyein keresztül sikeresen kibővítette exportpiaci lehetőségeit.⁹³

A telekommunikáció volt a harmadik olyan ágazat, ahol szignifikáns szektoriális kapcsolatot fedeztünk fel a segélyallokáció és a kereskedelem között. Elemzésünk során azt kaptuk, hogy az afrikai telekommunikációs szektorba irányuló segélyek és a Kínából a kontinensre érkező telekommunikációs termékek exportja között közepesenél valamivel gyengébb, pozitív irányú kapcsolat van (5. táblázat). Ez az összefüggés arra enged következtetni, hogy Kína főleg azoknak az országoknak nyújt telekommunikációs segélyeket, amelyek felvevőpiacot jelentenek a kínai telekommunikációs eszközök számára, és stratégiai célja az, hogy ezt a piacot bővítse.

⁹³ Szudánban Kína 2 milliárd dollár értékben 8 projektet valósított meg. Ezek közül a legnagyobb projekt egy 1,4 milliárd dollár értékű vasútvonal-építés, a többi utépítési projekt, illetve egy hidépítési segélyprojektről is született megállapodás. Érdekes megfigyelni, hogy mind a nyolc projekt 2007 után történt. Szudánt azonban kihagyjuk vizsgálatunkból, mivel nem áll rendelkezésünkre kereskedelmi statisztika.

5. táblázat: A kínai telekommunikációs segélyallokáció és a telekommunikációs eszközök kereskedelmének megoszlására vonatkozó korrelációs mátrix

		import_telecom	export_telecom	telecom_aid
import_telecom	Correlation	1	0,430**	-0,0235
	Coefficient			
	Sig. (2-tailed)			
export_telecom	Correlation		1	0,479**
	Coefficient			
	Sig. (2-tailed)			
telecom_aid	Correlation			1
	Coefficient			
	Sig. (2-tailed)			

Forrás: saját számítás

** Az értékek 0,01 szinten szignifikánsak.

A McKinsey & Company elemzéséből kiderül, hogy a 2000-2008 időszakban Afrikában a telekommunikációs szektor évente átlagosan 7,8 százalékot bővült és jelentős növekedési potenciált hordoz magában. Az elemzők az egyik legnagyobb növekedési potenciált biztosító ágazatok közé sorolják ezt a szektort, ami jelenleg is két-háromszor gyorsabb ütemben bővül, mint az OECD országokban (McKinsey Global Institute 2010). A telekommunikációs eszközök afrikai felvevőpiaca Kína számára is számottevő expanziós lehetőségeket hordoz, Kína afrikai kiviteléből a telekommunikációs termékek 2000-ben még csak 5 százalékkal részesedtek, 2011-re már 8 százalékkal, a 2000-2011 időszak átlagát nézve pedig 9 százalékkal. Ez a részarány-növekedés azért is jelentős, mert mindez úgy történt, hogy Kína teljes afrikai exportjának reálértéke évente átlagosan nagyon dinamikusán, 20 százalékkal nőtt.

A 2000-2011 időszak során Kína 77 segélyprojektet valósított meg az afrikai telekommunikációs szektorban összesen 4,2 milliárd dollár értékben, ami az időszak összes kínai támogatásának 5,8 százalékát tette ki. A projektek jellemzően közepes méretűek voltak, az átlagos projektnagyság 50-55 millió dollár körül alakult. A telekommunikációs segélyek 31 százaléka Nigériába, 14 százaléka Elefántcsontpartra, 9 százaléka a Kongói Demokratikus Köztársaságba és 7-7 százaléka Líbiába, illetve Szudánba áramlott. Nigériában Kína 1,3 milliárd dollár értékben 6 projektet valósított

meg. Ezek a vidéki telefonhálózat kiépítését, mobiltechnológiai hálózati alkalmazásokat, hang-, kép- és adatátviteli telekommunikációs felszereléseket, valamint három telekommunikációs műhold építését tartalmazták. A három legnagyobb kínai állami vállalat, amely a projektek megvalósításáért volt felelős a ZTE, a Shanghai Bell, és a China Great Wall Industry Cooperation volt, de két projektben a Huawei kínai multinacionális magánvállalat is részt vett. Nigéria Kína második legnagyobb afrikai telekommunikációs eszköz felvevőpiaca, ide érkezett Kína afrikai elektronikai eszköz-exportjának 14 százaléka. 2000-2011 között Kína dinamikusabban bővítette nigériai elektronikai piacát, kétszer akkora expanziót ért el ezen a piacon, mint az afrikai piac egészén. Mindeközben Kína a többi afrikai ország elektronikai eszköz piacán is nagyfokú bővülést ért el, évente átlagosan 25 százalékkal bővült az exportforgalom reálértéke, Nigéria viszont még ezt is túlszárnyalta és 34 százalékos éves átlagos növekedést mutatott. Míg 2000-ben a kivitel reálértéke 31 millió dollár volt, amely a teljes afrikai elektronikai export 7 százalékát tette ki, addig 2011-re már elérte a 744 millió dollárt, amely az összafrikai elektronikai export 16 százalékát jelentette. A kínai exportpiac-bővítés Nigériában minden szektorban jelentős volt, ám az elektronikai eszközpiac expanziója volt a legjelentősebb; miközben 2000-ben az elektronikai eszközök kivitele még csak 3 százalékát jelentette Kína nigériai exportjának, addig 2011-re már ezek a termékek jelentették a nigériai export 10 százalékát. Ezek a számok azt jelentik, hogy bár önmagában a nigéria exportpiac, illetve az afrikai elektronikai eszközpiac is felértékelődött Kína számára, mindkettőnél jelentősen dinamikusabban bővült a nigériai elektronikai eszközpiac jelentősége. Ennek oka talán épp a segélyezésben keresendő, hiszen a tizenkét év során megvalósított segélyprojektek mind olyan jellegűek voltak, amelyek exportpiaci bővülési lehetőséget kínáltak a kínai elektronikai eszközök számára, és a kiviteli forgalom alakulásából úgy tűnik, ezt a lehetőséget Kína ki is tudta használni.

Kutatási eredményeink alapján a disszertációban megfogalmazott első hipotézisünket részben elfogadjuk, mivel úgy véljük, hogy szektoriális szinten több, Kína számára releváns szektorban van összefüggés a segélyallokáció és a kereskedelmi kapcsolatok intenzitása között. A szektoriális együttjárásokat vizsgálva azt kaptuk, hogy a hat szektorból háromban, a mezőgazdasági, a közlekedési és a telekommunikációs ágazatokban a segélyek együtt mozogtak az importtal vagy az exporttal, a másik három szektor esetében - az ipari, az energia- és az általános fogyasztási szektorokban – viszont

nem volt szignifikáns korreláció. A kapott eredményeinkből azt a következtetést vonjuk le, hogy azon ágazatok többségében, ahol Kína stratégiai érdeke, hogy import- vagy exportpiacát bővítse, ott segélyeivel hozzájárul a kereskedelmi kapcsolatok elmélyítéséhez.

Segélyallokáció és beruházások összefüggései szektoriális szinten

Amikor az adott szektorba érkező segélyek, illetve tőkeberuházások közötti kapcsolatok együttjárását vizsgáljuk, az látszik, hogy a vizsgált négy szektor - mezőgazdaság, energiaipar, ipar és közlekedés - közül egyikben sem figyelhető meg korreláció. A kapott eredmények alapján a disszertációban megfogalmazott második hipotézisünket elvetjük, vagyis szektoriális szinten nincs összefüggés a segélyallokáció és a működőtőke intenzitása között, azaz Kína segélyallokációja során nem részesíti előnyben azokat a szektorokat, amelyekben intenzívebbek a beruházási kapcsolatok.

Ahogy korábban is írtuk, ez az eredmény még nem jelenti azt, hogy a segélyezés és a működőtőke-kivitel között nincs összefüggés, hiszen a beruházási kapcsolatok erősítését, a piacszerzést a donorok segélyeikkel nemcsak úgy támogathatják, hogy közvetlenül a beruházási szempontból fontos szektor felé irányítják segélyeiket, hanem közvetetten is úgy, hogy más ágazatok fejlesztését finanszírozzák támogatásaikkal. Ezt a feltételezést valószínűsíti az az eredmény, hogy amikor a segélyallokáció és a beruházások közötti általános – szektorokra nem lebontott - korrelációt vizsgáltuk (2. táblázat), kiderült, hogy a segélyallokáció és a közvetlen külföldi befektetések között közepesnél erősebb pozitív irányú kapcsolat áll fenn. Adataink alapján tehát csupán feltételezhetjük, hogy a segélyezés közvetett vagy akár közvetlen módon hozzájárulhatott Afrikában a kínai külföldi közvetlen beruházások növekedéséhez, bizonyítani azonban ezt nem tudjuk.

5 KÖVETKEZTETÉSEK

Dolgozatunkban egyrészt áttekintettük azokat a trendeket, hangsúlyeltolódásokat, amelyek Kína afrikai segélypolitikájában az elmúlt évtizedek során megfigyelhetők. Másrészt, mélyebben elemeztük, miként alakult Kína segélyallokációja az ezredfordulót követően Afrikában. Megvizsgáltuk, hogy mely országoknak van legnagyobb jelentőségük a kínai segélypolitikában és mely országoknak jelentenek legtöbbször a kínai fejlesztési finanszírozási források. Górcső alá vettük, hogy milyen a fejlesztési és a kereskedelmi, illetve a beruházási partnerségi együttműködések viszonya, valamint hogy van-e összefüggés szektoriális szinten e területek között.

A kínai segélypolitika sajátosságaira számos tényező volt kihatással. Elsősorban az a speciális társadalmi-gazdasági fejlődési modell, amelyet Kína az 1990-es évek óta követ. Például a fejlesztő állam hangsúlyos szerepe, illetve az eltérő régiók differenciált kezelésének gyakorlata felfedezhető Kína hazai gazdaságpolitikájában, csakúgy, mint nemzetközi segélyezési politikájában (De Haan 2010). Ugyancsak fontos tényezőt jelentenek Kína korábbi recipiens szerepéből, - különösen a Japánnal való együttműködésből – eredő tapasztalatok. Ilyen például a „nyersanyagért cserébe szakértelem, technológia, tőke” konstrukció, amelyet recipiensként sikeresen hasznosított, később pedig donorként sikeresen alkalmazott (Brautigam 2009, Kobayashi 2008, Reilly 2013). A kínai fejlesztési együttműködés megkülönböztető jegye továbbá az ún. „win-win” szemlélet is, azaz annak nyílt deklarálása, hogy Kína segélyeit nem egyoldalúan, hanem kölcsönös előnyök mentén nyújtja, illetve az a törekvés, hogy igyekszik saját magát a fejlődő országokkal egyenlő partnerként pozícionálni.

Ami a kínai segélypolitikai célokat illeti, ezek időben markánsan változtak. Az 1950-60-as években a nemzetközi segélyezés még alapvetően ideológiai és külpolitikai célokat szolgált, az 1980-90-es évektől kezdve azonban egyre inkább a külgazdasági, illetve külkereskedelmi célok domináltak. A nyitás politikájával ugyanis a külföldi exportpiaci lehetőségek a kínai segélypolitikát a gazdasági terjeszkedés és piacszerzés irányába mozdították el. Jellemző megnyilvánulása ennek a jelenségnek az is, hogy Kína gyakran „egy csomagban”, együtt kínál fel fejlesztési együttműködési-, befektetési- és kereskedelmi megállapodásokat, akár ugyanabban, akár eltérő szektorokban. Kutatásunkat éppen ezen piacszerzési érdekek és stratégiák részletesebb megismerése,

megértése motiválta, és eredményeink azt támasztják alá, hogy a fejlődő piacokért folytatott nemzetközi versenyben való előnyszerzés szektoriális szinten is igazolható. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy az egyéb, pl. politikai célok teljesen eltűntek volna a segélypolitikából, azonban a fő hangsúlyok áthelyeződtek a gazdasági szempontokra.

Kína ezredfordulót követő külgazdaság- és külpolitikájában egyre nagyobb jelentőséget kapott Afrika, amelyet Kína immár stratégiai partnerének tekint. Az afrikai kontinens felértékelődése több tényezővel magyarázható. Az expanzió egyik indítómotorja Kína gyors gazdasági növekedése, illetve az ahhoz szükséges, természeti erőforrások iránti kereslet, mivel Afrika Kína egyik legfőbb olaj- és egyéb nyersanyagforrása. Ugyanakkor a kínai vállalatok számára igen fontos piaci lehetőségeket kínálnak az afrikai belső piacok is, mivel Afrika a világ egyik legdinamikusabban fejlődő régiója. Afrika vonzerejét növeli az egyre bővülő népesség, a városiasodás, a fiatal és egyre jobban képzett munkaerő, valamint a növekvő jövedelemmel rendelkező, felemelkedő középosztály, amelyek Kína számára egyelőre alig kiaknázott fogyasztói piacot eredményeznek.

Az afrikai piaci potenciált felismerve Kína ennek mentén, proaktívan alakította kapcsolatait a kontinens országaival. Az 1990-es évektől kezdve dinamikus emelkedésnek indultak Kína Afrikával folytatott kereskedelmének, ide áramló beruházásainak, valamint fejlesztési támogatásainak mutatószámai. Az ezredfordulót követő évtizedben a három terület intenzitásának erősödése eltérő ütemben zajlott, a segélyek a beruházásokénál ugyan lassabban, a kereskedelem bővülésénél azonban gyorsabban növekedtek.

Az ezredfordulót követő évtizedben az Afrikába irányuló kínai segélyek reálértéke évente átlagosan közel 23 százalékkal növekedett. Bár jóval alacsonyabb bázisról indult, ez a növekedés lényegesen erőteljesebb volt, mint az OECD DAC donorok Afrikának juttatott fejlesztési támogatásai esetében, amelyek reálértéke ugyanezen időszak alatt évente átlagosan alig 4 százalékot nőtt. Mindennek eredményeképpen 2006-ban nem volt nagyságrendi eltérés Kína és a DAC közösség Afrikába irányuló segélyei között.

Amikor első, összehasonlító elemzésünk keretében megvizsgáltuk, hogy az OECD DAC közösség, illetve Kína segélyei abszolút nagyságukat tekintve hogyan oszlanak meg az

afrikai országok között, arra a következtetésre jutottunk, hogy ugyan a partnerországok többsége hasonló jelentőséggel bír mind a DAC donorok, mind Kína számára, mégis van az országoknak egy olyan csoportja, amely Kína számára fontos, ám a DAC donorok még (vagy már) nincsenek erősen jelen politikai vagy más okok miatt. Négy országot látunk markánsan elkülönülni, amelyek Kína számára fontos fejlesztési kapcsolatot jelentenek, az OECD donorok számára pedig nem, vagy lényegesen kisebb mértékben: Mauritánia, Angola, Zimbabwe és Egyenlítői-Guinea. Második elemzésünk során azt találtuk, hogy egyes országok számára Kína szerepe jelentősen meghaladta az OECD DAC donorokét, és különösen ezen partnerállamokban az ország GDP-jéhez képest is komoly jelentőséggel bírtak ezek a finanszírozási források. Adatelemzésünk azt mutatta, hogy öt országban – Egyenlítői-Guineában, Mauritániában, Mauritiuson, Ghánában és Zimbabweben – a kínai segélyek több, mint 45 százalékát tették ki az összes donortól beérkezett fejlesztési támogatásoknak. Kína ezredfordulót követő évtizedbeli afrikai fejlesztési tevékenysége erős diverzitást mutatott: miközben közel minden afrikai államnak nyújtott fejlesztési támogatást, addig egyes államok kitüntetett figyelmet kaptak a segélyek abszolút nagyságát, OECD DAC segélyekhez való relatív nagyságát, illetve azok GDP-hez való viszonyát tekintve.

Elemzésünk során azt találtuk, hogy Kína és az egyes afrikai államok relációjában pozitív kapcsolat áll fent a segélyezés és a kereskedelem, illetve a beruházások között. A három terület együttmozgása nem véletlen. A kínai segélypolitika nehezen elválasztható a kereskedelem- és a beruházáspolitikától, a három terület összefonódása megmutatkozik a segélyezés céljaiban, eszközeiben és formáiban, valamint intézményrendszerében egyaránt. Empirikus elemzésünk során a segélyek és az import között közepesnél erősebb, a segélyek és az export között pedig közepesnél valamivel gyengébb pozitív irányú kapcsolatot találtunk. A segélyallokáció és a beruházások közötti együttjárást vizsgálva azt kaptuk, hogy a segélyek és a közvetlen külföldi befektetések között közepesnél erősebb pozitív irányú kapcsolat állt fenn. Ezen összefüggések lehetővé tették az egy szinttel mélyebbre ható vizsgálatokat.

Hipotézisek értékelése

Dolgozatunk szakirodalomhoz legnagyobb hozzáadott értékét az jelenti, hogy szektoriális szinten is megvizsgáltuk a kapcsolatokat a segélyek és a kereskedelem, illetve beruházások között. Kvantitatív elemzésünk legjelentősebb eredménye pedig az, hogy felfedeztünk a segélyezés és a kereskedelem területén szektoriális kapcsolatokat. A 4. fejezetben részletesen tárgyalt elemzési eredményeink alapján a dolgozatunk elején megfogalmazott hipotéziseink közül az egyiket részben igazolva látjuk, a másikat azonban elvetjük.

Első hipotézisünket, hogy a kínai-afrikai fejlesztési együttműködés keretében Kína segélyallokációja során előnyben részesíti azokat a szektorokat, amelyekben intenzívebbek a kereskedelmi kapcsolatok, részben elfogadjuk. A szektoriális korrelációkat vizsgálva azt kaptuk, hogy a hat szektorból háromban, a mezőgazdasági, a közlekedési és a telekommunikációs ágazatokban a segélyek együtt mozogtak az importtal vagy az exporttal, a másik három szektor esetében - az ipari, az energia és az általános fogyasztási szektorokban – pedig nem volt korreláció. A mezőgazdaság, a közlekedés és a telekommunikáció – az energiaszektor mellett - éppen azok az ágazatok, amelyekbe a legtöbb segély áramlott és amelyekben leginkább relevánsak a kínai kereskedelmi stratégiai érdekek. Kutatási eredményeink alapján úgy véljük, hogy azon ágazatok többségében, ahol Kína stratégiai érdeke, hogy import- vagy exportpiacát bővítse, ott segélyeivel hozzájárul a kereskedelmi kapcsolatok elmélyítéséhez.

Különösen figyelemre méltó, hogy Kína afrikai mezőgazdasági segélyei és a kontinensről Kínába irányuló mezőgazdasági termékek importja között közepesen erős, pozitív irányú kapcsolatot találtunk. Kína fejlődése számára alapvető fontosságú az élelmiszerellátás biztonságának kérdése, mivel az ország relatíve szűkölködik művelhető földterületben és 2003 óta nettó élelmiszerimportőrré vált. A kínai élelmiszerimport érdekeinek megjelenésén túl Kínának további szempontja, hogy a számára stratégiaileg jelentős országokban mezőgazdasági technológiájának – különösen vetőmagjainak és műtrágyájának - felvevőpiacot biztosítson.

A közlekedési szektorban szintén szignifikáns kapcsolatot találtunk a segélyallokáció és a kereskedelem között. Az afrikai közlekedési iparágba irányuló segélyek és a Kínából a

kontinensre érkező közlekedési eszközök exportja között közepesnél gyengébb, pozitív irányú kapcsolat van. Az ezredfordulót követően az afrikai közlekedési szektor jelentős növekedési potenciált hordozott magában, és ebben Kína is meglátta a lehetőséget. A 2000-2011 időszak során Kína afrikai exportjában a közlekedési eszközöknek kiemelt jelentőségük volt mind robbanásszerű növekedésüket, mind a kivitel afrikai részarányának hangsúlyos emelkedését illetően. A közlekedési eszközök kivitelének reálértéke az időszak során évente átlagosan 25 százalékkal növekedett, a gépjárműveké és alkatrészeké pedig 35 százalékkal. Arra voltunk kíváncsiak, hogy ez a dinamikus növekedés mennyiben függ össze a segélyekkel. Elemzésünk során azt találtuk, hogy azon országokban, ahol számos közlekedési segélyprojektet valósított meg Kína – így például Ghánában és Angolában – éppen a segélyprojektek megvalósítását követően nőtt meg jelentősen a kínai közlekedési eszköz-kivitel. Arra a következtetésre jutottunk, hogy egyrészt Kína stratégiai célja, hogy azon országoknak nyújtson közlekedési segélyeket, amelyek felvevőpiacot jelentenek a kínai közlekedési eszközök számára, másrészt pedig arra, hogy ezt a stratégiát több országban sikeresen meg is valósította és kibővítette exportpiaci lehetőségeit.

A telekommunikáció volt a harmadik ágazat, ahol szignifikáns szektorális kapcsolatot találtunk a segélyallokáció és a kereskedelem között. Az afrikai telekommunikációs szektorba irányuló segélyek és a Kínából a kontinensre érkező telekommunikációs termékek exportja között a közepesnél valamivel gyengébb, pozitív irányú kapcsolat áll fent. E szektort egyes elemzések az egyik legnagyobb növekedési potenciált hordozó afrikai ágazatok közé sorolják (McKinsey Global Institute 2010), amely Kína számára nagyon komoly expanziós lehetőségeket biztosított az ezredfordulót követően. Például Nigériába áramlott a kínai telekommunikációs segélyek jelentős része, és itt a tizenkét év során megvalósított segélyprojektek mind olyan jellegűek voltak, amelyek exportpiaci bővülési lehetőséget kínáltak a kínai elektronikai eszközök számára, a kiviteli forgalom alakulásából pedig úgy tűnik, ezt a lehetőséget Kína ki is tudta használni. Ez arra enged következtetni, hogy a kínai telekommunikációs segélyek stratégiai célja az lehet, hogy bővítsék a telekommunikációs eszközök afrikai felvevőpiacát.

Második hipotézisünket, hogy a kínai-afrikai fejlesztési együttműködés keretében Kína segélyallokációja során előnyben részesíti azokat a szektorokat, amelyekben intenzívebbek a beruházási kapcsolatok, elvetjük. A vizsgált négy szektor -

mezőgazdaság, energiaipar, ipar és közlekedés - közül egyikben sem figyelhattunk meg korrelációt, így azt a következtetést tudjuk levonni, hogy szektoriális szinten nincs közvetlen összefüggés a segélyallokáció és a működőtőke intenzitása között. Ez az eredmény még nem jelenti azt, hogy a segélyezés és a működőtőke-kivitel között nincs összefüggés, hiszen a beruházási kapcsolatok erősítését, a piacszerzést a donorok segélyeikkel nemcsak úgy támogathatják, hogy közvetlenül a beruházási szempontból fontos szektor felé irányítják segélyeiket, hanem közvetetten is úgy, hogy a szociális, vagy egyéb szektorok fejlesztését finanszírozzák támogatásaikkal. Ezt valószínűsíti, hogy amikor a segélyallokáció és a beruházások közötti korrelációt szektor-bontás nélkül vizsgáltuk, kiderült, hogy a segélyallokáció és a közvetlen külföldi befektetések között közepesnél erősebb pozitív irányú kapcsolat áll fenn. Adataink alapján tehát feltételezhetjük, hogy a segélyezés közvetett vagy akár közvetlen módon hozzájárulhatott Afrikában a kínai külföldi közvetlen beruházások növekedéséhez, kvantitatív módszerekkel azonban ezt nem tudtuk bizonyítani.

További kutatási irányok, lehetőségek

Úgy véljük, hogy az AidData adatbázis felhasználása kiváló lehetőséget nyújt további, mélyebb elemzések megvalósítására. Azt gondoljuk, hogy a kínai segélyallokáció részletes vizsgálatából – az OECD DAC donorokéhoz hasonlóan – következtetni lehet Kína afrikai fejlesztési és stratégiai prioritásaira. Fontosnak tartjuk, hogy idővel és az AidData adatbázis folyamatos frissülésével készüljenek további hasonló kvantitatív elemzések, amelyek nagyobb időhorizontot tudnak majd magukba foglalni. Így ugyanis megfigyelhetővé válnak olyan trendek, tendenciák, amelyekhez az általunk vizsgált 12 év kevés, ez idő alatt ugyanis nem tudtak kirajzolódni olyan körvonalak, amelyek egyes sokkhatásokat, gazdasági visszaeséseket, illetve fellendüléseket is ki tudnának egyértelműen mutatni.

Tény, hogy az ezredfordulót követő évtizedben az afrikai növekedés 5,15 százalékos átlagos éves GDP növekedésével olyan dinamikát mutatott, amely méltán keltette fel Kína figyelmét. Az elmúlt években azonban – java részben a nyersanyag árak csökkenése következtében – visszaesett a gazdasági növekedés, 2015-ben már csak átlagosan 3,7 százalékkal nőtt Fekete-Afrika országaiban a GDP. A kérdés az, hogy vajon amennyiben az afrikai piacok bővülése a következő években nem folytatódik, illetve a növekedés

visszaesik, úgy hogyan változik Kína Afrika-politikája? Továbbra is fennmarad a stratégiai partnerség? Hogyan alakulnak a kereskedelmi, beruházási és fejlesztési együttműködési viszonyok, valamint ezek kapcsolatai? Ezen kérdésekre csak egy későbbi időben megismételt vizsgálat adhat választ.

Már utaltunk rá, hogy bár sem Kínát, sem Afrikát nem lehet homogén egységeknek tekinteni, a dolgozat korlátozott terjedelme miatt mégis sok helyen használtuk ezt az egyszerűsítést. Ahogy Emma Mawdsley (2007) fogalmaz, a különféle helyi szereplők és csoportok szempontjából a kínai kapcsolat más és más lehetőségeket, illetve problémákat hordoz. Hiszen mást és mást jelent a kínai jelenlét az afrikai politikai vezetőknek, a társadalmi elitnek vagy az átlagnépességnek, mást jelent a gazdagoknak és a szegényeknek, mást az importőröknek és az exportőröknek, és mást a helyi lakosoknak, mint az afrikai országokban élő kínai bevándorlóknak. De a kínai szereplők – így a kínai kormány, az egyes állami és magánvállalatok, valamint az Afrikában élő kínaiak – szempontjai és érdekei is gyakran eltérőek. Ennek tükrében két kutatási irányt tartunk további figyelemre érdemesnek. Egyrészt, fontosnak tartjuk annak megértését, hogy milyen érdekek mozgatják a kínai segítyezést, és hogyan alakulnak az egyes csoportok érdekei azon országokban, amelyeknek valamilyen oknál fogva kitüntetett szerepük van a kínai segélypolitikában. Másrészt, úgy gondoljuk, hogy figyelmet igényel annak a mélyebb elemzése is, hogy melyek a Kína felé való orientálódás fő okai azon partnerországok esetében, amelyek számára a legnagyobb a kínai támogatások jelentősége.

“Nyissunk új korszakot a kínai-afrikai együttműködésben és közös fejlődésben”- ezzel zárta Hszi Csin-ping elnök a 2015-ös Kína-Afrika Együttműködési Fórum csúcstalálkozóját. Úgy véljük, hogy a kínai fejlesztési együttműködés akkor tud új fejezetet nyitni és addig működhet sikeresen, amíg valódi kölcsönösségen alapuló együttműködést, „win-win” kapcsolatot biztosít az afrikai országok számára. Azt láttuk, hogy a fejlesztési együttműködést kínai oldalon alapvetően a kereskedelmi érdekek motiválják, Kínának szüksége van az afrikai relációban import-, és exportpiacainak bővítésére. Kínának tehát ugyanúgy - ha nem is ugyanolyan mértékben, de - szüksége van Afrikára saját fejlődéséhez, mint Afrikának Kínára. Afrikai oldalról pedig Kína rendelkezik a szükséges technológiával, tudással és tőkével, amelyeket ha megoszt az egyes afrikai országokkal, akkor azok nagy részét valóban segítheti a fejlődésben.

Felhasznált irodalom

- Acemoglu, D. K. - Robinson, J. - Johnson, S. (2001) The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation, *American Economic Review*, 91(5), 1369-1401. doi: <http://dx.doi.org/10.1257/aer.91.5.1369>
- Alden, C. (2010) *Kína az afrikai kontinensen*. Pécs: Publikon.
- Alesina, A. - Dollar, D. (2000) Who gives foreign aid to whom and why?, *Journal of economic growth*, 5(1), 33-63.
- Amusa, K. – Monkam, N. – Viegi, N. (2016) The political and economic dynamics of foreign aid: A case study of United States and Chinese aid to Sub-Sahara Africa. University of Pretoria, Department of Economics, Working Paper No. 201628.
- Ancharaz, V. (2009) David V. Goliath: Mauritius Facing Up to China, *European Journal of Development Research*, 21(4), 622-643. doi: <http://dx.doi.org/10.1057/ejdr.2009.26>
- Artner Annamária (2009) Kína mint globális tőkeexportőr In: Inotai András – Juhász Ottó (szerk.) *A változó Kína IV. Kína a nemzetközi gazdasági erőterben*, Budapest: MTA VKI-MeH Stratégiai Kutatások, 84-117.
- Bach, Q. V. (1987) *Soviet economic assistance to the less developed countries. A statistical analysis*. Oxford, Clarendon Press.
- Benczes István - Szent-Iványi Balázs (2010) Sikerek és kudarcok a fejlesztésben: Ázsia és Szubszaharai Afrika összevetése. In Magas István - Kutasi Gábor (szerk.) *Változó világgazdaság: Globális kormányzás - vállalati nemzetköziesedés - regionális fejlődés: Tanulmányok Simai Mihály 80. születésnapjára*, Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem, 257-268.
- Berthélemy, J.-C. - Tichit, A. (2004) Bilateral donors' aid allocation decisions—a three-dimensional panel analysis, *International Review of Economics & Finance*, 13(3), 253-274. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.iref.2003.11.004>
- Brant, P. (2011) China and the International Aid Regime: Trilateral Initiatives. Presentation at EADI Conference. Rethinking Development in an Age of Scarcity and Uncertainty. 19-22 September, 2011. University of York.
- Brant, P. (2013) Chinese Aid in the South Pacific: Linked to Resources? *Asian Studies Review*, 37(2), 158-177. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/10357823.2013.767311>
- Brant, P. - Dornan, M. (2014) Chinese Assistance in the Pacific: Agency, Effectiveness and the Role of Pacific Island Governments, *Asia & the Pacific Policy Studies*, 1(2), 349-363. doi: <http://dx.doi.org/10.1002/app5.35>
- Brautigam, D. (2009) *The dragon's gift: the real story of China in Africa*, OUP Oxford.

- Bräutigam, D. (2011) Aid 'With Chinese Characteristics: Chinese Foreign Aid and Development Finance Meet the OECD-DAC Aid Regime, *Journal of International Development*, 23(5), 752-764. doi: <http://dx.doi.org/10.1002/jid.1798>
- Bräutigam, D. - Xiaoyang, T. (2011) African Shenzhen: China's special economic zones in Africa, *The Journal of Modern African Studies*, 49(01), 27-54. doi: <http://dx.doi.org/10.1017/S0022278X10000649>
- Canby, K. – Hewitt, J. – Bailey, L. – Katsigris, E. – Xiufang, S. (2008) *China and the global market for forest products. Forest products trade between China & Africa: An analysis of imports & exports*, Forest Trends. Letölthető: http://www.forest-trends.org/documents/files/doc_515.pdf Letöltés ideje: 2016-01-08.
- Casanova, C., - Garcia-Herrero, A. - Xia, L. (2015) Chinese outbound foreign direct investment: How much goes where after round-tripping and offshoring? BBVA Research. Working Paper No. 15/17. Letölthető: https://www.bbvaresearch.com/wp-content/uploads/2015/06/15_17_Working-Paper_ODI.pdf Letöltés ideje: 2016-01-09.
- Chaponnière, J-R. (2009) Chinese Aid to Africa, Origins, Forms and Issues. In: Dijk, M. P. (szerk.) *The New Presence of China in Africa*. Amsterdam University Press. 55-82.
- Chin, G. – Takur, R. (2010) Will China Change the Rules of Global Order? The Washington Quarterly, 33(4), 119-138. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/0163660x.2010.516145>
- Collins, S. D. (2015) The Global Strategic Effects of South-South Foreign Aid, *The New England Journal of Political Science*, 8(1), 86.
- Csáki György (2012) Árfolyamháború vagy/és kereskedelmi háború? Kínai–amerikai vita a renminbi árfolyamáról, *Külgazdaság*, 56(7-8), 4-36.
- Dalgard, C-J. (2007) Donor policy rules and aid effectiveness. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 32(6), 1895-1920. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jedc.2007.07.002>
- Davies, M., - Draper, P. - Edinger, H. (2014) Changing China, changing Africa: Future contours of an emerging relationship, *Asian Economic Policy Review*, 9(2), 180-197. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/aepr.12059>
- Davies, P. (2007) *China and the end of poverty in Africa: towards mutual benefit?*, Report of Diakonia and Eurodad. Sundbyberg: Diakonia. Letölthető: http://asiandrivers.open.ac.uk/China_Africa_poverty_Davies_Aug2007%5B1%5D.pdf Letöltés ideje: 2015-03-10.
- Degnbol-Martinussen, J. - Engberg-Pedersen, P. (2003) *Aid: understanding international development cooperation*, Zed Books.

- De Haan, A. (2010) Will China change international development as we know it? *Journal of International Development*, 23(7), 881-908. doi: <http://dx.doi.org/10.1002/jid.1732>
- Development Initiatives (2006) *Global Humanitarian Assistance*, London: Development Initiatives.
- Diamond, J. (1999) *Guns, germs, and steel: The fates of human societies*, WW Norton & Company.
- Dreher, A. – Fuchs, A. (2011) Rogue Aid? The Determinants of China's Aid Allocation. Courant Research Centre Discussion Paper, 2011(93).
- Dreher, A. - Fuchs, A. - Nunnenkamp, P. (2013) New donors, *International Interactions*, 39(3), 402-415. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/03050629.2013.784076>
- Dreher, A. - Fuchs, A. - Hodler, R. - Parks, B. - Raschky, P. A. - Tierney, M. J. (2015) Aid on demand: African leaders and the geography of China's foreign assistance. SSRN Electronic Journal. doi: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2531966>
- Dreher, A. - Fuchs, A. - Parks, B. - Strange, A. M. - Tierney, M. J. (2015) Apples and Dragon Fruits: The Determinants of Aid and Other Forms of State Financing from China to Africa. doi: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2674601>
- ENSZ (1962) The United Nations Development Decade: Proposals for Action.
- ENSZ (2009) Nairobi Outcome Document of the High-Level United Nations Conference on South-South Co-operation, United Nations General Assembly.
- Executive Research Associates (2009) China in Africa. A Strategic Overview. Letölthető: http://www.ide.go.jp/English/Data/Africa_file/Manualreport/pdf/china_all.pdf
Letöltés ideje: 2016-01-09.
- Field, A. (2009) *Discovering statistics using SPSS*, Sage publications.
- Fodor Erika (2005) A nemzetközi és magyar humanitárius segélypolitika alakulása. In: Gömbös Ervin (szerk.) *A nemzetközi fejlesztési együttműködés a XXI. században*. Budapest: Magyar ENSZ Társaság és HUN-IDA Kht.
- Fodor Erika (2008) Az európai–afrikai fejlesztési együttműködés helye a kibontakozó globális partnerségben, *Külügyi Szemle*, 2008(4), 42-56.
- Gallup, J. L. - Sachs, J. D. - Mellinger, A. D. (1999) Geography and economic development, *International regional science review*, 22(2), 179-232.
- Glosny, M. A. (2006) *Meeting the Development Challenge in the 21st Century: American and Chinese Perspectives on Foreign Aid*, The Committee.
- Griffin, K. (1991) Foreign aid after the Cold War, *Development and Change*, 22(4), 645-685.

- Hall, R. E. - Jones, C. I. (1999) Why Do Some Countries Produce So Much More Output Per Worker Than Others?, *The Quarterly Journal of Economics*, 114(1), 83-116.
- Hernádi András (2011) Kínai közösségek a világban. In: Inotai, András – Juhász, Ottó (szerk.) *Kína és a Világ. Kína nemzetközi kapcsolatai és világgazdasági szerepének erősödése. A kínai-magyar kapcsolatok*. Budapest: MTA VKI-MeH Stratégiai Kutatások. 202-229.
- Hidasi Gábor (1974) A kínai vezetés külpolitikai törekvéseinek tükröződése a Kína Népköztársaság gazdasági segélypolitikájában. *Külpolitika*, 1(1).
- Hidasi Gábor (1979) *Gazdasági és Politika a Kínai Népköztársaságban*, Budapest: Kossuth Kiadó.
- Hu, J. (2006) Address by President Hu Jintao at the Opening Ceremony of the Beijing Summit of the Forum on China-Africa Cooperation. Letölthető: <http://www.china.org.cn/english/features/focac/187678.htm> Letöltés ideje: 2015-07-03.
- Huang, W. - Wilkes, A. - Sun, X. - Terheggen, A. (2013) Who is importing forest products from Africa to China? An analysis of implications for initiatives to enhance legality and sustainability, *Environment, development and sustainability*, 15(2), 339-354. doi: <http://dx.doi.org/10.1007/s10668-012-9413-1>
- Hudson Institute (2012) *The Index of Global Philanthropy*, Washington D.C.: Hudson Institute.
- Inotai András (2011) A világgazdasági válság és a kínai külgazdaságpolitika: hatások és válaszok. In: Inotai, András – Juhász, Ottó (szerk.) *Kína és a Világ. Kína nemzetközi kapcsolatai és világgazdasági szerepének erősödése. A kínai-magyar kapcsolatok*. Budapest: MTA VKI-MeH Stratégiai Kutatások. 230-288.
- Jordán Gyula (1999) *Kína története*, Budapest: Aula Kiadó.
- Jordán Gyula (2010) A kínai soft power kérdéséhez. *Nemzet és Biztonság*. 2010. június. Letölthető: http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/jordan_gyula-a_kinai_soft_power_kerdesehez.pdf, Letöltés ideje: 2015-03-10.
- Jordán Gyula (2012) Kína-modell és a kínai kivételesség kérdése, *Külügyi Szemle*, 2012. nyár, 105-124.
- Kim, S. - Lightfoot, S. (2011) Does ‘DAC-Ability’ Really Matter? The emergence of non-DAC Donors: Introduction to Policy Arena, *Journal of International Development*, 23(5), 711-721. doi: <http://dx.doi.org/10.1002/jid.1795>
- Kínai Népköztársaság (2011) *China's Foreign Aid: White Paper*, Peking: Kínai Államtanács Információs Irodája.

- Kínai Népköztársaság (2014) *China's Foreign Aid: White Paper*, Peking: Kínai Államtanács Információs Irodája.
- Kiss Judit (2005) A világkereskedelem, a nemzetközi pénzügyek és a fejlődő országok. In Gömbös Ervin (szerk.) *A nemzetközi fejlesztési együttműködés a XXI. században*, Budapest: Magyar ENSZ Társaság és HUN-IDA Kht.
- Kiss Judit - Tétényi András (2009) Kína Politikai és Gazdasági Érdekei Fekete-Afrikában. In: Inotai András – Juhász Ottó (szerk.) *A Változó Kína III – Kína a Nemzetközi Politikai Erőtérben*, Budapest: MTA VKI-MeH Stratégiai Kutatások. 264-291.
- Kiss Judit (2015) Innovatív finanszírozás a nemzetközi fejlesztésben, *Külügyi Szemle*, 2015(4), 47-65.
- Kitano, N. - Harada, Y. (2015) Estimating China's foreign aid 2001–2013, *Journal of International Development*. doi: <http://dx.doi.org/10.1002/jid.3081>
- Kjøllesdal, K. A. (2009) China's foreign aid in Africa Challenging the norms of foreign aid. *Studies in Development Management*, No. 5 MICRO 2009. Centre for Development Studies and Microfinance.
- Kjøllesdal, K. A. (2010) Foreign Aid Strategies: China Taking Over? *Asian Social Science*, 6(10). doi: <http://dx.doi.org/10.5539/ass.v6n10p3>
- Kobayashi, T. (2008) Evolution of China's Aid Policy. JBICI Working Paper No. 27. Japan Bank for International Cooperation.
- Kondoh, H. - Kobayashi, T. - Sato, J. - Shiga, H. (2010) Diversity and Transformation of Aid Patterns in Asia's "Emerging Donors". JICA Research Institute Research Paper No. 21. Letölthető: https://jica-ri.jica.go.jp/publication/assets/JICA-RI_WP_No.21_2010.pdf. Letöltés ideje: 2014-09-25.
- Kondoh, H. - Kobayashi, T. - Sato, J. - Shiga, H. (2011) "Emerging Donors" from a Recipient Perspective: An Institutional Analysis of Foreign Aid in Cambodia, *World Development*, 39(12), 2091-2104. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.worlddev.2011.04.014>
- Kragelund, P. (2011) Back to BASICS? The Rejuvenation of Non-traditional Donors' Development Cooperation with Africa, *Development and Change*, 42(2), 585-607. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-7660.2011.01695.x>
- Lancaster, C. (2008) *Foreign aid: Diplomacy, development, domestic politics*, University of Chicago Press.
- Lancaster, C. (2009) *The Chinese aid system*. Essay. Center for Global Development. Letölthető: http://www.cgdev.org/files/13953_file_Chinese_aid.pdf. Letöltés ideje: 2015-09-30.

- Lehoczki Bernadett (2009) *Latin-Amerika és Kína: a kapcsolatok új rendszere? Latin America and China: New System of Relations?*, Doktori értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem. Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskola.
- Lehoczki Bernadett (2015) Relations between China and Latin America: Inter-regionalism beyond the Triad, *Society and Economy in Central and Eastern Europe*, 37(3), 379-402.
- Li, J. (2015) Who and What Influences the Allocation of China's Foreign Aid in Africa. *East Asia Society for Tomorrow (EAST)* Vol. 5, No.1.
- Li, X. (2008) An Overview of China's Foreign Aid and Aid to Africa, In: *Presentation at DAC/POVNET Workshop on China's Experience of Poverty Reduction at Home and in Africa*.
- Li, X. – Banik, D. – Tang, L. – Wu, J (2014) Difference or Indifference: China's Development Assistance Unpacked, *IDS Bulletin*, 45(4).
- Li, X. (2016) *Does Conditionality Still Work? China's Development Assistance and Democracy in Africa*. University of British Columbia.
- Lin, P. (1962) Long Live the Victory of People's War!. Pamphlet. First Published: Lin Biao Reference Archive. Letölthető: https://www.marxists.org/reference/archive/lin-biao/1965/09/peoples_war/ Letöltés ideje: 2014-07-22.
- Lum, T. (2009) China's assistance and government-sponsored investment activities in Africa, Latin America, and Southeast Asia, Congressional Research Service. CRS Report for Congress. Letölthető: <https://www.fas.org/sgp/crs/row/R40940.pdf> Letöltés ideje: 2014-08-18.
- Lumsdaine, D. H. (1993) *Moral vision in international politics: the foreign aid regime, 1949-1989*, Princeton University Press.
- Maizels, A. - Nissanke, M. K. (1984) Motivations for aid to developing countries, *World Development*, 12(9), 879-900.
- Manning, R. (2006) Will 'Emerging Donors' Change the Face of International Co-operation?, *Development policy review*, 24(4), 371-385. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-7679.2006.00330.x>
- Mawdsley, E. (2007) China and Africa: Emerging challenges to the geographies of power, *Geography Compass*, 1(3), 405-421. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1749-8198.2007.00019.x>
- Mawdsley, E. (2012) *From Recipients to Donors: The Emerging Powers and the Changing Development Landscape*, London: Zed.
- Mawdsley, E. - Savage, L. - Kim, S. M. (2014) A 'post-aid world'? Paradigm shift in foreign aid and development cooperation at the 2011 Busan High Level Forum,

The Geographical Journal, 180(1), 27-38. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1475-4959.2012.00490.x>

McCormick, D. (2008) China and India as Africa's New Donors: The Impact of Aid on Development, *Review of African Political Economy*, No. 115, 73-92. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/03056240802011501>

McEwan, C. – Mawdsley, E. (2012) Trilateral development cooperation: Power and politics in emerging aid relationships. *Development and Change*, 43(6), 1185-1209. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-7660.2012.01805.x>

McKinlay, R. D. - Little, R. (1977) A foreign policy model of US bilateral aid allocation, *World Politics*, 30(1), 58-86.

Morgenthau, H. (1962) A Political Theory of Foreign Aid, *American Political Science Review*, 56(02), 301-309.

Müller, K. (1967) *The foreign aid programs of the Soviet bloc and Communist China*, Walker.

Naidu, S. - Herman, H. (2009) Africa's new Development Partners: China and India- Challenging the status quo?, *Aid to Africa: Redeemer or Coloniser*.

Naim, M. (2007) Rogue aid, *Foreign policy*, (159), 96.

North, D. C. (1990) *Institutions, institutional change and economic performance*, Cambridge university press.

OECD (2006) *Development at a Glance. Statistics by Region, 2006 Edition.*, Párizs: OECD.

OECD (2011) *Busan partnership for effective development cooperation.*, Párizs: OECD.

OECD (2014) *Making Development Co-operation More Effective. 2014 Progress Report.*, Párizs: OECD. doi: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264209305-en>

Paragi Beáta.- Szent-Iványi Balázs (2006) Szükség vagy érdek? A nemzetközi fejlesztési együttműködés és segélyezés érdek-és motivációrendszere, *Társadalom és Gazdaság*, 28(1), 99-121.

Paragi Beáta - Szent-Iványi Balázs - Vári Sára. (2007) Nemzetközi fejlesztési segélyezés: tankönyv, *TeTT Consult Kft., Budapest*.

Paulo, S. - Reisen, H. (2010) Eastern donors and western soft law: Towards a DAC donor peer review of China and India?, *Development Policy Review*, 28(5), 535-552. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-7679.2010.00497.x>

Radelet, S. (2012) The Unprecedented Gains in Global Development and New Directions for Development Assistance, Shah, E. R. – Radelet, S. (szerk.) *Frontiers in Development*. Washington, D.C.: USAID.

- Reilly, J. (2012) A Norm-Taker or a Norm-Maker? Chinese aid in Southeast Asia, *Journal of Contemporary China*, 21(73), 71-91. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/10670564.2012.627667>
- Reilly, J. (2013) China and Japan in Myanmar: Aid, Natural Resources and Influence, *Asian Studies Review*, 37(2), 141-157. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/10357823.2013.767310>
- Reisen, H. (2007) Is China actually helping improve debt sustainability in Africa, *G24 policy brief*, (9).
- Rodrik, D. - Subramanian, A. - Trebbi, F. (2004) Institutions rule: the primacy of institutions over geography and integration in economic development, *Journal of economic growth*, 9(2), 131-165. doi: <http://dx.doi.org/10.1023/B:JOEG.0000031425.72248.85>
- Rotberg, R. I. (2009) *China into Africa: Trade, aid, and influence*, Brookings Institution Press.
- Sachs, J. (2005) *The end of poverty: How we can make it happen in our lifetime*, Penguin UK.
- Sachs, J. D. (2003) Institutions Don't Rule: Direct Effects of Geography on Per Capita Income, *NBER Working Paper Series*, 9490.
- Sachs, J. D. - Warner, A. M. (1995) Natural Resource Abundance and Economic Growth, *NBER Working Paper Series*, 5398.
- Saidi, M. D. - Wolf, C. (2011) Recalibrating Development Co-operation: How Can African Countries Benefit from Emerging Partners? OECD Development Centre Working Papers, No. 302. Paris: OECD Publishing. doi: <http://dx.doi.org/10.1787/5kg83kvgnz0v-en>
- Sanfilippo, M. (2010) Chinese FDI to Africa: What Is the Nexus with Foreign Economic Cooperation?, *African Development Review*, 22(1), 599-614. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8268.2010.00261.x>
- Sen, A. K. (2003) *A fejlődés mint szabadság*, Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Shambaugh, D. (2013) *China goes global: The partial power*, Oxford University Press.
- Shimomura, Y. - Ohashi, H. (2013) *A Study of China's Foreign Aid: An Asian Perspective*, Palgrave Macmillan. doi: <http://dx.doi.org/10.1057/9781137323774>
- Simai Mihály (2005) The Civil Society and the Development Process. In Gömbös Ervin (szerk.) *A nemzetközi fejlesztési együttműködés a XXI. században*, Budapest: Magyar ENSZ Társaság és HUN-IDA Kht.
- Simai Mihály (2008) *A világgazdaság a XXI. század forгатagában: új trendek és stratégiák*, Budapest: Akadémiai Kiadó.

- Szakáli Máté (2015) Szafarin a Sárkány: Kína befektetései Afrikában – motivációk, stratégia, tendenciák, *Külügyi Szemle*, 2015(3), 75-95.
- Szentes Tamás (2005) Fejlődés és segélyezési politika a felgyorsult globalizáció és regionalizálódás korában. In Gömbös Ervin (szerk.) *A nemzetközi fejlesztési együttműködés a XXI. században*, Budapest: Magyar ENSZ Társaság és HUN-IDA Kht., 29-54.
- Szentes Tamás - Török Hilda - Blahó András (1999) *Világgazdaságtan*, Budapest: Aula.
- Szent-Iványi Balázs - Tétényi András (2008) Transition and foreign aid policies in the Visegrád countries: a path dependant approach. *Transition studies review*, 15(3), 573-587. doi: <http://dx.doi.org/10.1007/s11300-008-0021-6>
- Szilágyi Judit (2015) Washingtoni vagy pekingi konszenzus? Világgazdasági súlyponteltolódások az Egyesült Államok és Kína között. Doktori értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem. Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskola.
- Szunomár Ágnes (2012) Kínai külpolitika, kínai hatalmi politika: folyamatosság és változás, *Külügyi Szemle*, 2012(2), 125-142.
- Szunomár Ágnes (2014) China's relations with the developing world: a new type of colonialism or a fruitful cooperation, *China's changing competitiveness*. 95-119.
- Tan-Mullins, M. - Mohan, G. - Power, M. (2010) Redefining 'aid' in the China–Africa context, *Development and Change*, 41(5), 857-881. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-7660.2010.01662.x>
- Tarrósy István (2008) Sino–afrikai kapcsolatok a világpolitika rendszerében. Kölcsönös hasznok és lehetőségek a 21. században, *Külügyi Szemle*, 2008(4), 81-93.
- Tálas Barna (2006) Kína, a 21. század leendő hiperhatalma, *Külügyi Szemle*, 2006(1-2), 16-70.
- Tálas Barna (2011) Mi a "kínai modell"? In: Inotai András – Juhász Ottó (szerk.) Kína belső viszonyai. Budapest: MTA VKI-MeH Stratégiai Kutatások. 297-332.
- Tálas Barna (2012) A kínai civilizáció újabb reneszánsza a XXI. század első évtizedeiben, *Külügyi Szemle*, (2), 24-53.
- Udvari Beáta (2014) Realignment in international development cooperation: Role of emerging donors, *Society and Economy*, 36(3), 407-426. doi: <http://dx.doi.org/10.1556/SocEc.36.2014.3.5>
- Udvari Beáta – Pontet Julianna (2015) Költségvetés-támogatás: útban a hatékonyabb segélyezés felé (?), *Külgazdaság*, 59(1-2), 134-163.
- UNDP (1990) *Human Development Report*, New York: UNDP.

- Vámos Péter (2006) A Kínai Nagy hatalom Születése, *História*, (1).
- Vámos Péter (2010) A civil szervezetek helyzete Kínában. In: Inotai András – Juhász Ottó (szerk.) *Kína és a válság I. - Kína a globális válság első szakaszában*. Budapest: MTA VKI-MeH Stratégiai Kutatások. 155-176.
- Világbank (2011) *Chinese Investments in Special Economic Zones in Africa: Progress, Challenges and Lessons Learned. Final Report*. Világbank.
- Vos, R. - Montes, M. (2014) *Retooling global development and governance*, A&C Black.
- Völgyi Katalin (2011) Kína regionális kapcsolatrendszerei az ázsiai és afrikai relációkban In: Inotai, András – Juhász, Ottó (szerk.) *Kína és a Világ. Kína nemzetközi kapcsolatai és világgazdasági szerepének erősödése. A kínai-magyar kapcsolatok*. Budapest: MTA VKI-MeH Stratégiai Kutatások. 79-134.
- Wei, W. (2005) China and India: Any difference in their FDI performances?, *Journal of Asian Economics*, 16(4), 719-736. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.asieco.2005.06.004>
- Weng, X. - Putzel, L. - Kandulu, M. M. - Ekman, S. - Zafinikamia, M.-L. - Assembe-Mvondo, S. - Cerutti, P. O. - Lescuyer, G. (2014) *The Africa-China timber trade: Diverse business models call for specialized policy responses*. Center for International Forestry Research (CIFOR), Bogor, Indonesia.
- Woods, N. (2008). Whose Aid? Whose Influence? China, Emerging Donors and the Silent Revolution in Development Assistance. *International Affairs* 84 (6): 1205-1221. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2346.2008.00765.x>
- Yap Co, C. (2014) Chinese Contractors in Developing Countries. *Review of World Economics*, 150(1), 149-171. doi: <http://dx.doi.org/10.1007/s10290-013-0170-5>
- Zhang, Y. - Gu, J. - Chen, Y. (2015) *China's Engagement in International Development Cooperation: The State of the Debate*. Institute of Development Studies, UK.
- Zhou, H. (2012) China's Evolving Aid Landscape: Crossing the River by Feeling the Stones, In: Chaturvedi, S. - Fues, T. – Sidiropoulos, E. (szerk.) *Development Cooperation and Emerging Donors*. London, New York: Zed Books.

A témakörrel kapcsolatos saját publikációk jegyzéke

Tudományos könyv, könyvfejezet

Vári Sára (2009) A nemzetközi segélypolitika és Kína elvei, érdekei. In: Inotai András – Juhász Ottó (szerk.) *Stratégiai kutatás: A változó Kína – IV. Kína a nemzetközi gazdasági erőterében*. Budapest: MTA Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal. 223-237.

Szent-Iványi Balázs – Vári Sára (2008) A nemzetközi fejlesztési segélyezés gazdasági hatásai a donorországokban. In: Kiss Judit (szerk.) *Milyen legyen Magyarország nemzetközi fejlesztéspolitikája?* Budapest: MTA Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal.

Paragi Beáta – Szent-Iványi Balázs – Vári Sára (2008) A bilaterális fejlesztéspolitikák összehasonlítása. In: Kiss Judit (szerk.) *Milyen legyen Magyarország nemzetközi fejlesztéspolitikája?* Budapest: MTA Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal.

Paragi Beáta – Szent-Iványi Balázs – Vári Sára (2007) *Nemzetközi fejlesztési segélyezés. Tankönyv*. Budapest: Tett Consult Kft.

Referált szakmai folyóirat

Vári Sára (Megjelenésre vár) A kínai fejlesztési együttműködés Afrikában az ezredfordulót követő évtizedben. *Külgazdaság*.

Vári Sára (2007) A nemzetközi fejlesztési együttműködés a közvélemény tükrében. *Társadalomkutatás*, 1 (25). 87-101.

Egyéb

Vári Sára (2006) Az EU csatlakozás társadalmi hatásai Magyarországon a nemzetközi fejlesztési politika tükrében. In: Tamás Cs. G. (szerk.) *Magyarország és az Európai Unió. Díjnyertes Pályázatok 2006*. Budapest: Magyar Országgyűlés Hivatala. 149-178.